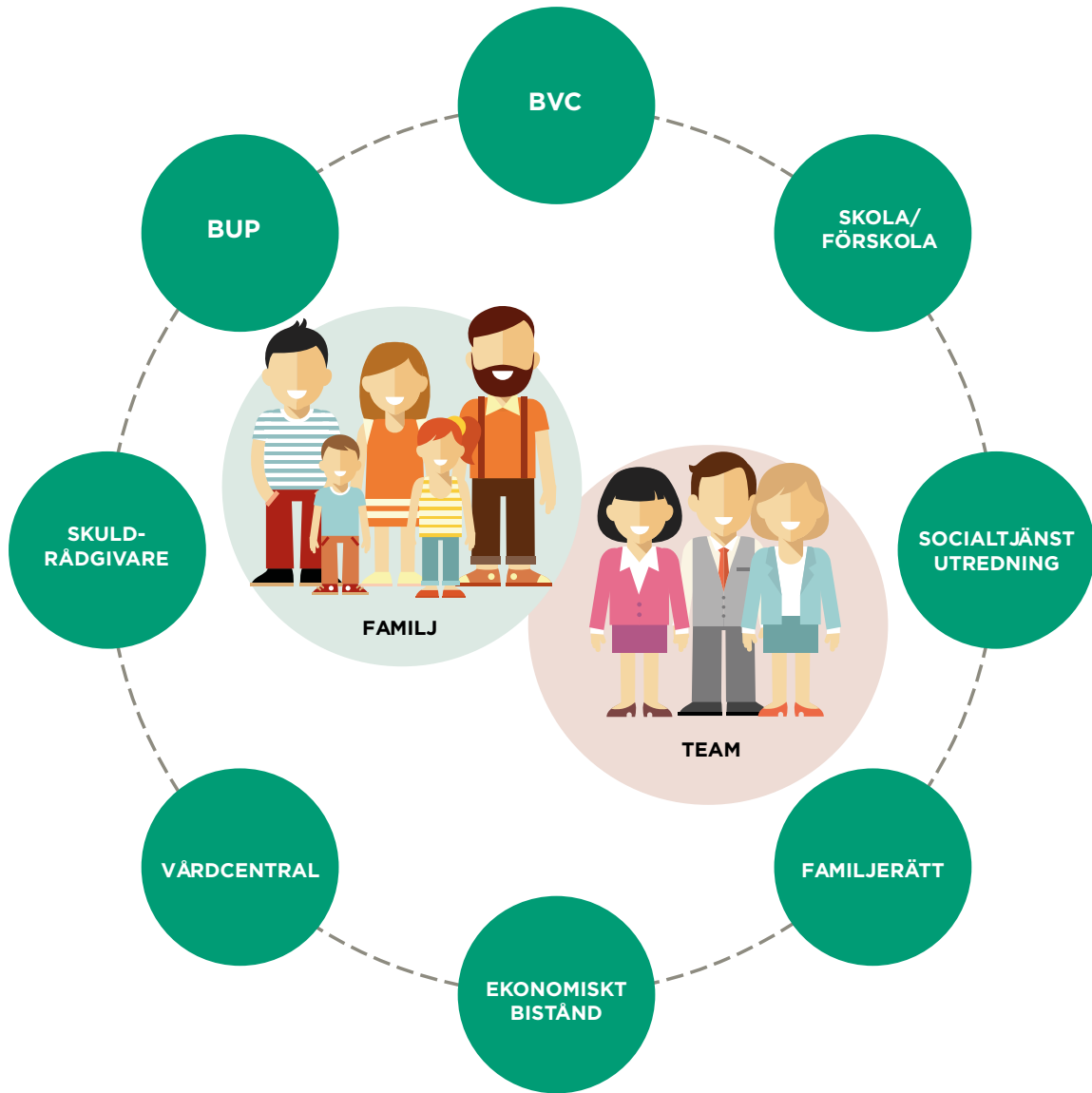

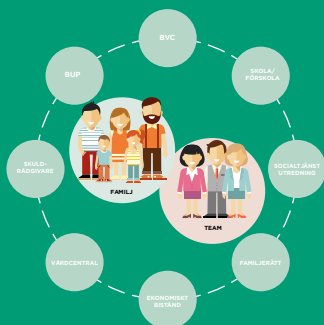

Stiftelsen
Allmänna Barnhuset

Kunskapsstöd

SAMVERKANSTEAM

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Introduktion	3
Barn far illa när föräldrar inte kommer överens efter separation	5
Regeringsuppdraget "Samverkansteam" 2014 - 2017	5
Projektupplägg och lärandeprocess	6
Erfarenheter från samverkansteamens första år	11
Kartläggning av lokalsamhällets resurser och barns och föräldrars behov	15
Barn och föräldrar	15
Lokalsamhällets resurser	20
Förbereda samtal med barn	22
MÅL 1. Organisera en tvärprofessionell samverkan i s.k. Samverkansteam ...	27
MÅL 2. Pröva ett systematiserat frågeformulär som underlag för stöd och insatser till barn och föräldrar	35
MÅL 3. Erbjud stöd och insatser till barn och föräldrar i målgruppen	43
MÅL 4. Förstärka barnets delaktighet	55
Slutord	61
Bilaga 1 - Sammanfattning av projektet Barnets rättigheter i vårdnadstvister	63
Bilaga 2 - Lagstiftning som rör barnets rättigheter	64
Bilaga 3 - Arbetsblad	66
Bilaga 4 - Stöd till barn med föräldrar i konflikt - kartläggning av lokalsamhällets resurser	73
Bilaga 5 - Stöd till barn med föräldrar i konflikt - att samla in barns och föräldrars synpunkter ...	75
Bilaga 6 - Kommentarer och erfarenheter från kartläggningen av lokalsamhällets resurser	76
Bilaga 7 - DOOR 1	81
Bilaga 8 - Ur Slutrapport - Barn i svåra vårdnadsstrider	86

Introduktion

Erfarenheter från Stiftelsen Allmänna Barnhusets projekt Barnets rättigheter i vårdnadstvister (Allmänna Barnhuset 2015) visade att barn och föräldrar inte sällan hade ytterligare kontakter av olika slag med socialtjänsten, förutom familjerättskontakten. Det innebar ofta att det blev många kontakter och att olika slags stöd erbjöds utan samordning. Dessutom förde separationen med sig att familjen behövde stöd kring familjeomställningen. Det blev tydligt att familjer i separation kunde behöva ett samordnat stöd. En annan erfarenhet var att stödet verkade komma in för sent. Barn och föräldrar hann fara illa, och återhämtningen blev längre och svårare. Hur vore det om man kunde erbjuda familjer stöd tidigt och samordnat?

Forskare i Australien har undersökt vad separerade föräldrar i konflikt behöver sträva mot för att barnen ska få vad de behöver. De fann att det föräldrar behövde göra var att:

- minska konflikterna
- lämna parrelationen och fokusera på föräldrarelation
- vara känslomässigt tillgängliga gentemot barnet
- acceptera den andras föräldraskap
- skapa struktur och planering kring barnet som anpassas efter barnets utveckling och önskemål*

Hur kan vi samordna oss för att stötta familjerna på denna resa?

Detta kunskapsstöd togs fram som underlag riktat till de fem kommuner som ingår i Stiftelsen Allmänna Barnhusets projekt "Samverkansteam – för barn och föräldrar i samband med separation". Men kunskapsstödet kan också vara till hjälp för alla er som arbetar med familjer i separation. Redan under projektet upptäckte vi att vi hade mycket vi ville berätta om, därför sprider vi kunskapsstödet medan projekt Samverkansteam fortfarande är igång.

* se ex. Kelly 2002, McIntosh 2005, 2006, 2007, 2008

"Lyssna på barnen.
Barnens situation
skiljer sig från de
vuxnas."

"De behöver veta att jag
blir arg och ledsen. De
måste komma överens,
jag är faktiskt ett barn."

Barn far illa när föräldrar inte kommer överens efter separation

Föräldrar som är i konflikt med varandra har inte alltid förmåga att skilja på sina egna och sitt barns behov. Föräldrar som försöker göra samarbetet till en rättvisefråga mellan föräldrarna, behöver istället in ta ett barnperspektiv. Det kan leda till förbättring i föräldrarnas samarbete, underlätta för barnet i vardagen och bidra till att barnet inte hamnar i skymundan. Det är barnets behov och rättigheter som ska vara i fokus när föräldrar har svårt att samarbeta.¹ Föräldrar har ett rättsligt ansvar att agera för sitt eller sina barns bästa. När föräldrar inte klarar av sitt föräldraansvar måste samhället träda in för att säkerställa barnets rättigheter och behov.² Det gäller till exempel om barnets fysiska, psykiska eller intellektuella utveckling skadas, och inte föräldrarna försöker att motverka det.³ Varje barn har rätt till den levnadsstandard som krävs för barnets fysiska, psykiska, andliga, moraliska och sociala utveckling, och att det är föräldrarnas huvudansvar att säkerställa de nödvändiga behoven för barnets utveckling.⁴

Barn med fysiska handikapp bör åtnjuta ett fullvärdigt och anständigt liv under förhållanden som säkerställer värdighet, främjar självförtroende och möjliggör barnets aktiva deltagande i samhället. Det handlar om att utgå från det i utredningar och vid bedömning av föräldraförmågan.⁵ Alla barn har rätt att skyddas mot alla former av fysiskt eller psykisk våld. Psykiskt våld kan vara förnedring, verbala övergrepp, vanvård, försummelse eller annan handling som påverkar barnets utveckling negativt, såsom utsatthet i

vårdnadskonflikter. Fysiskt våld kan vara misshandel, utnyttjande och/eller sexuella övergrepp. Alla barn har rätt till sin värdighet, sin fysiska och personliga integritet. Barnet har rätt att åtnjuta bästa uppnåeliga hälsa, och inget barn ska berövas sin rätt att ha tillgång till hälso- och sjukvård.⁶

Med barnets rättigheter följer föräldrars skyldigheter. Familjen är, när föräldrarna uppfyller sin uppgift som föräldrar, den mest trygga och främjande miljön för barnet. Det är viktigt att respektera att båda föräldrarna har en viktig roll för barnet. Föräldrar har skyldigheter och ett ansvar för att stödja sitt eller sina barns behov och rättigheter (artikel 5). Grundtanken är att båda föräldrarna bör ha ett gemensamt ansvar för barnets uppfostran och utveckling, att de har en aktiv roll i barnets liv samt har ett gott samarbete kring barnet, även om de inte bor tillsammans. Grundtanken förutsätter att barnets rättigheter tillgodoses och att föräldrarnas samarbete kring barnet fungerar.

Det är dock viktigt att poängtera att barnets rätt till kontakt med sina föräldrar inte alltid överensstämmer med barnets bästa. Barnet har rätt att inte träffa den ena eller andra föräldern, om barnet känner sig rädd, otrygg eller orolig (artikel 9). Det är statens övergripande skyldighet att tillförsäkra barnet nödvändigt skydd och omvårdnad för barnets välfärd, under alla omständigheter (artikel 3.2). I bilaga 2 finns lagstiftningen som rör barnets rättigheter.

Regeringsuppdraget ”Samverkansteam” 2014 – 2017

Stiftelsen Allmänna Barnhuset bedriver en försöksverksamhet i fem pilotkommuner med tvärprofessionellt samordnat stöd till föräldrar och barn i samband med föräldrarnas separation och de konflikter som kan uppstå kring barnen. Fokus ska vara att så långt som möjligt komma in tidigt, innan konflikten eskalerat. Målet i projektet är att utveckla bättre anpassade arbetsmodeller som involverar både föräldrar och barn i processen i syfte att uppnå en trygg relation mellan barn och föräldrar.

SYFTE

Syftet är att pröva om ett samordnat tvärprofessionellt stöd kan bidra till att konflikter mellan föräldrar minskar och att därmed minimera de skadeverkningar konflikterna kan få för barnet och föräldrarna.

MÅLGRUPP

Projektet riktar sig till barn och föräldrar som önskar stöd och insatser i samband med konflikter och/eller separation. Teamet kan också stötta föräldrar som re-

dan har separerat där konflikter kvarstår, eller föräldrar som aldrig varit sammanboende men där konflikterna är många och intensiva. Med konflikt menar vi att föräldrar inte kan komma överens om grundläggande föräldrauppgifter som är viktiga för barnets omsorg och utveckling.

Gemensamma projektmål för pilotkommunerna

I projektet är följande mål gemensamma;

1. Organisera en tvärprofessionell samverkan i s.k. Samverkansteam
2. Pröva ett systematiserat frågeformulär som underlag för stöd och insatser till barn och föräldrar
3. Erbjud stöd och insatser till barn och föräldrar i målgruppen
4. Förstärka barnets delaktighet

PROJEKTUPPLÄGG OCH LÄRANDEPROCESS

HUR KAN MÅLEN OMSÄTTAS I PRAKTIKEN?

Att förändra och förbättra arbetsprocesser, införa nya metoder och rutiner är ofta spännande och engagerande men också krävande och utmanande. Man behöver både ifrågasätta beprövade och invanda rutiner och pröva något nytt som känns ovant och osäkert om det fungerar bättre. Alla på en arbetsplats brukar inte vara lika ivriga förändrare, några hoppar på tåget efter ett tag och andra förblir skeptiker. Förändringen måste kännas angelägen och meningsfull för de som ska göra arbetet och chefer, kollegor och samarbetspartners behöver vara med och stötta. Det finns forskning och stor samlad erfarenhet om vilka förutsättningar som krävs för ett framgångsrikt förbättringsarbete.

Att det finns både förändringstryck och förändringsvilja för att förbättra stödet till barn och föräldrar i samband med separation är det ingen tvekan om. Antal tvister i domstol ökar och att barn och föräldrar far illa av konfliktfyllda separationer är idag allmän kunskap. Det pågår också en hel del utvecklingsarbete i flera kommuner och på nationell nivå som beskrivs i det här kunskapsstödet. Att barn och föräldrar behöver bättre anpassat stöd och uppmärksammas tidigare är vi överens om, men hur ska man åstadkomma förändringar som leder till förbättringar i praktiken? Det är här lärandeprocessen i Genombrottsmetoden kan vara till hjälp för hur vi ska gå tillväga och pröva oss fram.

I Genombrottsprojekt brukar man ha ett ”Förändringskoncept” som stöd för vilka förbättringar som ska provas, i det här projektet kallar vi det för ”Kunskapsstöd” och det är detta som du håller i din hand.

Följande text är delvis hämtad från innehållet i boken Förändring förbättring lärande! – introduktion och inspiration till förbättringsarbete och genombrottsmetoden⁸, men också från rapporten ”Barnets rättigheter i vårdnadstvister”.⁹ I boken Förändring förbättring lärande! ges en utförligare vägledning i hur man kan omsätta idéer och kunskap från teori till praktik och den kommer att användas som ett stöd för lärandeprocessen i projektet.

KORT BAKGRUND OCH INTRODUKTION AV GENOMBROTTSMETODEN

Genombrottsmetoden bygger på antagandet att det finns kunskap som inte tillämpas i tillräcklig omfattning i vardagsarbetet. Metoden syftar till att sluta gapet mellan det vi vet och det vi gör. Genombrottsmetoden eller ”The Breakthrough Series” som arbetssättet kallas i USA har utarbetats av The Institute for Health Care Improvement i Boston (IHI).

Grundstenar i Genombrottsmetoden är att;

- det finns kunskap som inte når ut – det finns ett *förändringstryck*
- det finns en vilja att börja använda den kunskapen – det finns *förändringsvilja*

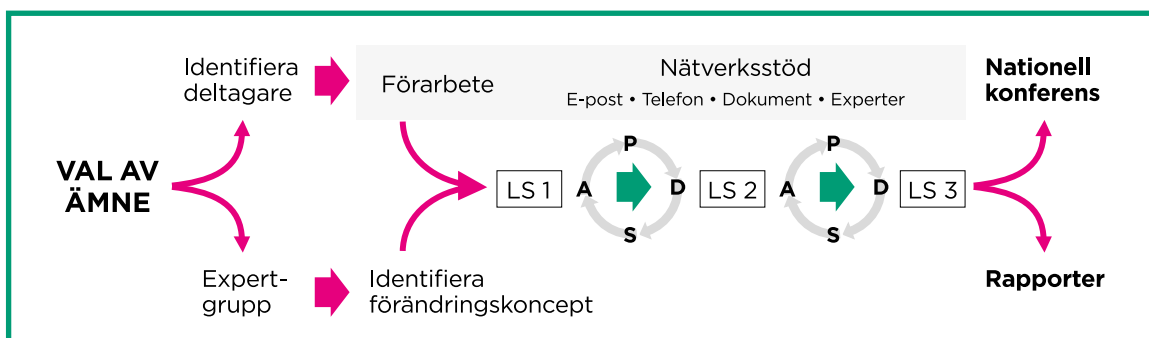
För att åstadkomma de uppsatta förbättringsmålen används:

- Ett särskilt arbetsupplägg med gemensamt lärande
- Ett förändringskoncept
- PGSA-hjulet – som stöd för de förändringar som testas

I projektet Samverkansteam kommer upplägget utgå från den systematiska lärandeprocessen som beskrivs i Genombrottsmetoden. Det är ett arbetssätt som sätter *lärande* i fokus och som handlar om att prova *små förändringar* som kan leda till *förbättringar*. Metoden bygger på ett *gemensamt lärande* och på att *prova sig fram*. Den utgår från att de som utför arbetet också är de som kan förändra det. Förändringarna ska bygga på bästa möjliga kunskap och praktik samt att det finns mandat och förutsättningar för att testa nya arbetssätt.

Genombrottsmetodiken bygger oftast på tvärprofessionellt sammansatta team som har i uppgift att arbeta direkt med barn och familjer/patienter/klienter. Metoden inkluderar ett generellt projektupplägg som innehåller gemensamma lärandeseminarier med mellanliggande arbetsperioder, återkommande skriftliga projektrapporter och en gemensam projektplats för utbyte

GRUNDSTRUKTUR I ETT GENOMBROTTSPROJEKT

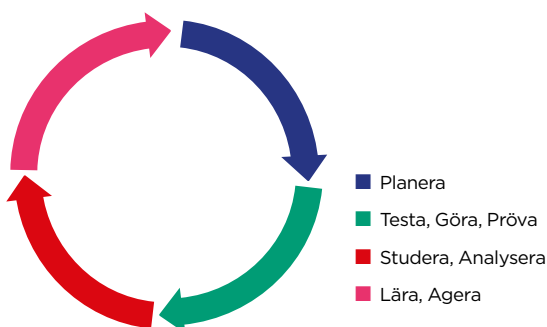
Institute for Health Care Improvement, Boston, LS = Lärandeseminarier

av erfarenheter teamen emellan. Teamen formulerar konkreta, mätbara mål, prövar sina förbättringsidéer, dokumenterar och följer upp resultaten. Som stöd i förbättringsarbetet används PGSA-hjulet eller Nolans modell som bygger på att testa förändringar i liten skala innan beslut om en mer genomgripande förändring görs. Att pröva först i liten skala och sedan utvärdera om förändringen lett till förbättringar är en av grundkomponenterna i metoden.

Det finns olika sätt att designa projekten och på många håll i Sverige finns erfarenheter av både fler och färre antal lärandeseminarier. Eftersom angreppssättet är lärandestyrt går det dock inte att genomföra hur korta eller snabba projekt som helst. Det krävs tid för att åstadkomma ett lärande som kan ligga till grund för fortsatt handlande. Projekt som genomförs inom ramen för ordinarie arbetsuppgifter kräver oftast längre tid. Ett framgångsrikt förändringsarbete kräver förändringstryck och förändringsvilja. Att åstadkomma detta samt att skapa förutsättningar för förbättringsarbetet är en ledningsuppgift. Det är också ledningens ansvar att rätt personer involveras i förbättringsarbetet. Genombrottsmetoden är från början utarbetad och anpassad för patientnära förbättringsarbete inom hälso- och sjukvården och i den miljön är det lättare att hitta konkreta mätbara mål. I det här projektet och i andra Genombrottsprojekt med inriktning på socialt arbete har det varit en utmaning att formulera tydliga, mätbara mål och att hitta mätmetoder som känns adekvata.

NOLANS MODELL

P D S A-cykeln

De lokala testerna som prövas görs med stöd av PGSA-hjulets olika steg och dokumenteras i särskilda arbetsblad. Dessa arbetsblad har vi lagt i bilaga 3. För varje mål bör ni testa flera olika idéer. Oftast är det ju inte bara en enskild sak som står i vägen och det behövs flera förändringar för att verkligen åstadkomma förbättringar. Flera test ska vara igång samtidigt.

FÖRBEREDELSE INFÖR VARJE TEST

Mätbart mål: Vad vill ni uppnå?

Förändringsidé: Vilken idé vill ni testa?

Varför görs testen: Hur tänker ni att idén kommer att leda mot målet? Hur ser er hypotes ut?

Hur ska själva testen utvärderas:

Beskriv här hur testet ska mätas, t.ex. notering i särskild bok varje gång en aktivitet genomförs. Tänk på att det nu bara är den lilla förändringen – idén – som ska mätas under en begränsad tid, t.ex. två eller fyra veckor. Det övergripande målet mäts för sig, t.ex. välbefinnande. Det senare kanske mäts varje månad, halvår eller halvtid i ett projekt. Lägg in flera mätperioder så att ni upptäcker variation. Att olika mätningar och test pågår samtidigt brukar vara lite förvirrande.

GENOMFÖRANDE AV TESTET MED HJÄLP AV PGSA-HJULET

Steg 1 Planera

Gör en detaljerad plan: Vem gör vad? När? Hur? Tidsplan för analys, dvs. hur länge ska testet pågå? Det är viktigt med uthållighet – ge inte upp för tidigt och sätt inte upp för korta testperioder

Steg 2 Göra

Genomför testen och saml in data. Gör också anteckningar av vad ni ser under tiden, oväntade effekter och avvikelser. Det hjälper er när ni sedan ska analysera resultaten. Kanske var idén bra, men genomförandet skakigt?

Steg 3 Studera

När en testperiod är avslutad gäller det att analysera hur det hela föll ut. Genomfördes testet så som ni bestämde, dvs. följdes arbetsplaneringen? I arbetsbladet tolkar teamet tillsammans data och erfarenheter.

Steg 4 Agera

Dags att dra slutsatser av testet. Är det något som behöver justeras? Eller behöver vi utöka testperioden för att verkligen ha chans att se effekter? Att agera innebär då att införa en justering och genomföra ett nytt test och då börjar planeringen för den. Det är möjligt att idén var dålig och behöver förkastas. Men det är lika möjligt att den var bra och när justeringarna är färdiga är det dags att sprida till fler. Det kan handla om att sprida en rutin till fler avdelningar inom en förskola, socialtjänst eller ett sjukhus. Det kan också handla om att sprida förbättringsarbetet inom en hel kommun, ett landsting eller på nationell nivå.

GEMENSAM LÄRANDEPROCESS INOM PROJEKT SAMVERKANSTEAM

Gemensamma mål som bryts ner i lokala delmål

Den övergripande projektbeskrivningen ger en ram och mål för det gemensamma arbetet. Det är med utgångspunkt från den som de lokala variationerna förkommer. Det gäller till exempel vilka som ingår i teamet och hur teamet väljer att testa och pröva nya arbetssätt.

I projektet är följande mål gemensamma.

1. Organisera en tvärprofessionell samverkan i s.k. samverkansteam
2. Pröva ett systematiserat frågeformulär DOORS som underlag för stöd och insatser till barn och föräldrar
3. Erbjud stöd och insatser till barn och föräldrar i målgruppen
4. Förstärka barnets delaktighet

Målen ska ses som inriktningsmål som varje kommun formulerar till egna delmål som konkretiseras och bryts ner i mindre steg. Kommunernas lokala delmål anpassas till de specifika förhållanden som råder i den egna kommunen och till de behov som den lokala kartläggningen visar.

KUNSKAPSTÖD (FÖRÄNDRINGSKONCEPT)

Tanken är att alla involverade aktörer ska ha tillgång till en sammanställning om vad som är målgruppens

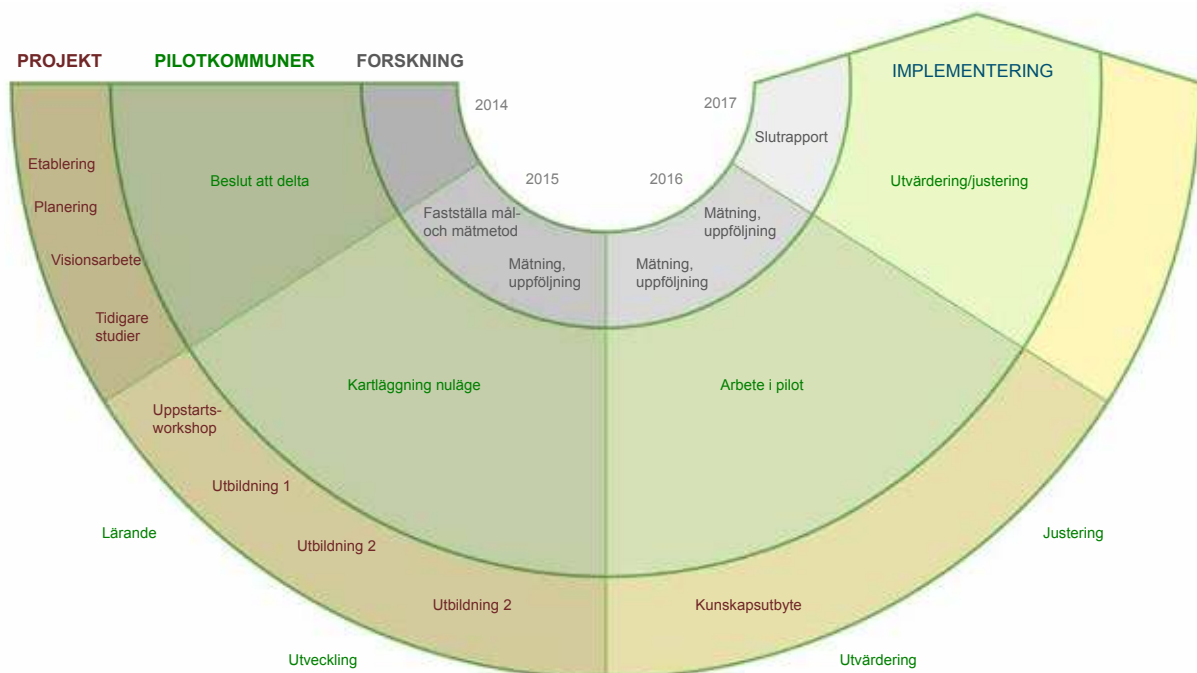
behov utifrån forskning och beprövad erfarenhet. Syftet är att få en samsyn kring vad man vill åstadkomma i projektet och om (den gemensamma arbetsprocessen d.v.s.) *hur* genomförandet ska gå till. Kunskapsstödet ger en fördjupning av projektets fyra mål och inspiration kring metoder och modeller som kan användas inom ramen för projektet. Kommunerna ges också stöd i hur den egna kartläggningen ska utformas och hur bedömningsinstrumentet DOORS ska användas.

PROJECT PLACE

Det finns en gemensam projektplats Project Place som alla involverade och berörda aktörer bjuds in till. På projektplatsen ska alla dokument som berör projektet finnas. Kommunerna kan själva lägga in sin dokumentation, minnesanteckningar, arbetsplaner mm. Här finns också ett forum för att ställa frågor eller dela med sig av annat som händer, exempelvis rapporter, seminarier, artiklar mm. Ju mer projektplatsen används, desto intressantare blir det att både dela med sig och låta sig inspireras av andra.

TELEFONMÖTEN, WEBMÖTEN ETC.

Som stöd och inspiration i arbetet har vi också återkommande telefonmöten. Ibland är det kanske bara teamens samordnare som deltar och ibland hela teamet. Av erfarenhet vet vi att det är viktigt att få höra vad andra team prövat, vad som fungerat eller inte. Att få ställa frågor och reflektera tillsammans är en del av lärandet.

PROJEKTRAPPORTER

I projektet finns gemensamma arbetsblad som uppmuntras att användas för teamens dokumentation. På arbetsbladen beskrivs bland annat vilka förändringar som prövas med hjälp av PGSA-hjulet. I boken *Förändring, förbättring, lärande* finns några exempel på arbetsblad som kan användas för dokumentation. Det brukar ta lite tid innan man får kläm på hur och vad som ska dokumenteras och arbetsbladen kan ibland behöva anpassas till det unika projektet. En lärdom från deltagare i andra Genombrottsprojekt är att all dokumentation som görs i projektet är till stor nytta för den gemensamma lärandeprocessen. Det är lätt att glömma *hur* man tänkte och *varför* man ville testa något och hur man resonerade kring *resultatet*. Det är också när man blickar bakåt och tittar på vad man gjort som man upptäcker förändringar som skett. Dokumentationen ger också ett bra underlag för den egna slutrapporten som ska sammanställas i slutet av projektet.

LÄRANDESEMINARIER

Gemensamma lärandeseminarier

På lärandeseminarier träffas alla team och har chans att nätverka och utbyta erfarenheter. Det är kanske först när man ser hur andra gör som man börjar reflek-

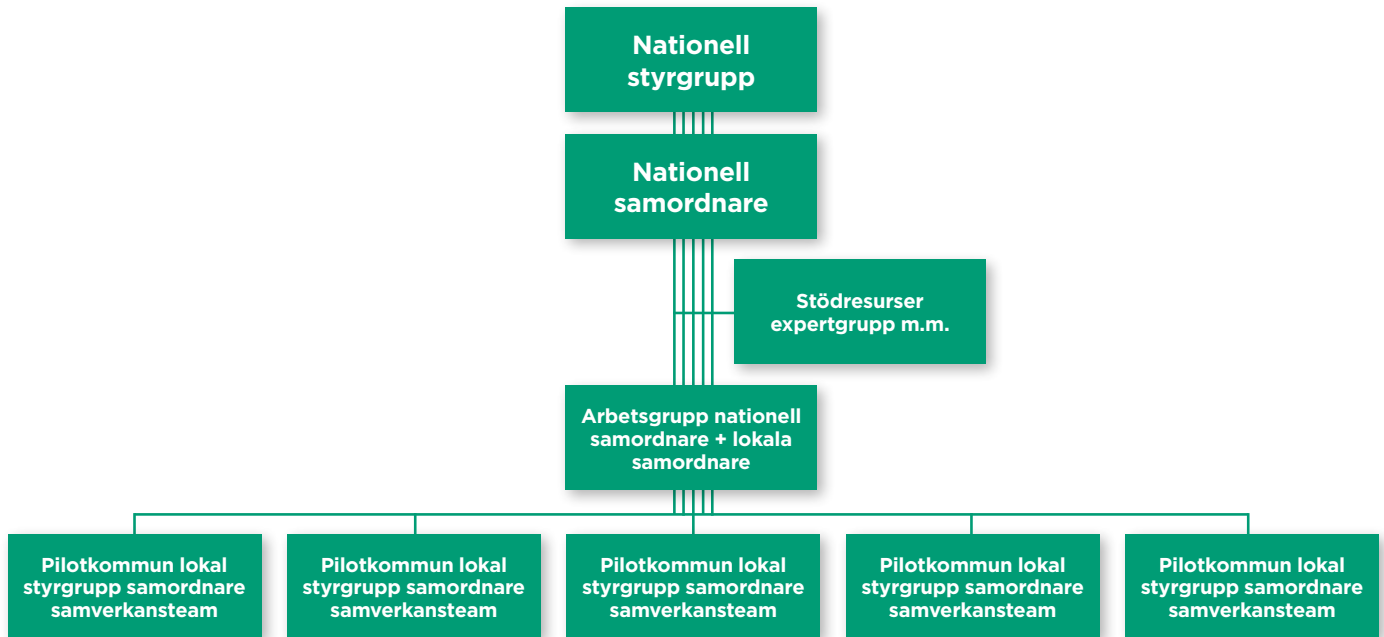
tera över att det är möjligt att göra annorlunda. Det finns också ett lärande i att olika saker testas av olika team och resultaten därmed kan jämföras. Lärandeseminarier blir också ett tillfälle för ny input från t.ex. föreläsare. Vid lärandeseminarier ska teamen också få tid till eget arbete men det är också värdefullt att skapa utrymme för diskussioner mellan teamen och mellan teammedlemmar som kommer från samma verksamhet/profession.

Det första Lärandeseminarieriet (LS 1) ägde rum på Sättra Bruk den 20–22 april 2015. Nästa lärandeseminarium (LS 2) hölls den 23–25 september. Datum för lärandeseminarier under 2016 är 10–12 februari (LS 3) 7–9 september (LS 4) och (LS 5) planeras till våren 2017.

LOKALA LÄRANDESEMINARIER

Teamen uppmuntras att arrangera egna lokala seminarier på hemmaplan. Syftet är att involvera flera kollegor och verksamheter, informera om projektet och sprida kunskap inom området. Det är också ett bra tillfälle att få reflektioner och synpunkter från samarbetspartners om hur man på bästa sätt kan fortsätta att utveckla arbetet och få hjälp med implementeringen av nya arbetsätt.

Projektorganisation

Stiftelsen Allmänna Barnhuset ansvarar för den nationella samordningen av projektet i dialog med Socialdepartementet. Den nationella styrgruppen utgörs av Stiftelsen Allmänna Barnhusets generalsekreterare tillsammans med en representant från varje pilotkommun.

Berörda myndigheter, organisationer och forskare bjuds in för dialog, vägledning och stöd i uppdraget.

Kommunerna som ingår i projektet är; Malmö, Helsingborg, Norrköping, Nacka och Västerås.

Kommunen utser en lokal styrgrupp och en lokal samordnare för teamet.

Samverkansteamet utformas utifrån lokala förutsättningar och behov men grunden är att det ska finnas kompetens som kan möta olika föräldrars och barns behov såsom information och rådgivning, stöd, konfliktlösning och behandling. En av personerna i teamet bör ha uppgiften att vara kontaktperson/samtalsledare för barnet.

Utvärdering

Utvärderingen är kopplad till projektets fyra mål. Berth Danermark, professor vid Örebro universitet kommer att utvärdera samverkansprocessen (mål 1) och Maria Eriksson, professor vid Mälardalens högskola har fått uppdraget att utvärdera barn och föräldrar mående, hur frågeformuläret DOORS använts i praktiken och barns och föräldrars erfarenheter av kontakten med Samverkansteamet samt de stöd eller insatser som de erbjudits eller tagit emot (mål 2, 3 och 4). I avsnittet

kring samverkan finns beskrivet hur utvärderingen av samverkan kommer att göras. I avsnittet om DOORS beskrivs upplägget för denna utvärdering.

Tidplan

Projekttiden omfattar hösten 2014 till och med december 2017. Stiftelsen Allmänna Barnhuset lämnar en skriftlig projektrapport till Socialdepartementet varje år.

Under hösten 2014 fokuserades arbetet på att bygga upp projektorganisationen. Möten arrangerades med blivande projektkommuner, expertgrupp och referenspersoner. Utvärderare och utvärderingsplaner fastställdes och arbetet påbörjades med att sammanställa kunskapsstödet.

Under våren 2015 fortsatte formerandet av samverkansteamerna och det operativa arbetet började komma igång. Under hösten startades testningen av DOORS och arbetet med familjer. Den första spindelmätningen, uppföljningen av hur arbetet i samverkan fungerar, genomfördes i samverkansteamerna och styrgrupperna. 2016 startade utvärderingen av användandet av DOORS och datainsamlingarna av barn och föräldrars upplevelser och mående.

Lärandeprocessen i form av gemensamma möten och kompetensutveckling erbjuds regelbundet under hela 2015 och 2016. Kommunernas egna slutrapporter och den övergripande projektrapporten ska vara klar under våren 2017 och därefter kommer spridning av resultat och erfarenheter.

KUNSKAPSSTÖDET I SAMVERKANSTEAM

Förhoppningen är att kunskapsstödet ska ge en lättillgänglig och samlad kunskapsbas åt kommunerna med samverkanspartners som deltar i utvecklingsarbetet. Stödet är utformat som ett komplement till projektbeskrivningen och ger bakgrund och fördjupning till projektets fyra mål. Vid sidan av detta beskrivs processstödet som Stiftelsen Allmänna Barnhuset ger i den lärandeprocess som utvecklingsarbetet innebär, samt en fördjupning om samtal med barn. Berth Danermark har skrivit det som handlar om samverkan under mål 1, förutom det som handlar specifikt om samverkanssteam. Texten under mål 2 och 3 bygger i väsentliga delar på Maria Erikssons text om insatser i Kunskapsmanställning i projektet Barnets rättigheter i vårdnads-

tvister (Allmänna Barnhuset 2011). Åsa Landberg har skrivit texten om barns delaktighet under mål 4 och kapitlet om samtal med barn. Ylva Söderlind Göthner har skrivit om projektstöd och lärandeprocessen i det inledande kapitlet. Sammanfattningen av kartläggningen av lokalsamhällets resurser och barns och föräldrars behov, bygger på kommunernas redovisningar. Övrig text står Marianne Gabrielsson för.

Informationen är komprimerad, men viss vägledning till var ytterligare material kan hittas, ges. Särskilt komprimerad är texten när det gäller utsatthetsformer som inte enbart drabbar barn i vårdnadskonflikter, såsom våld, missbruk och psykisk sjukdom. Om man vill läsa mer om detta bör man söka sig till andra källor.

Erfarenheter från samverkanteamens första år

En workshop vid starten av en kommuns arbete

Vid uppstarten av projektet bjöds en av de fem kommunerna in till att delta i en workshop ledd av tjänstedesigners. Syftet var att synliggöra en familjs resa från separation till fungerande samarbete samt att få syn på vilka professionella som kan träffa en familj under resans gång. Ett ytterligare syfte var att påbörja arbetet med Samverkanssteam i kommunen genom att identifiera svårigheter och möjligheter och därmed starta ett samtal om familjers behov och professionellas möjligheter. Att förenkla, begripliggöra och stärka delaktigheten i medborgarnas kontakt med myndigheter

är centrala uppgifter för tjänstedesigners. Därför bedömdes att deras kompetens kunde ge nya ögon på det komplexa system som familjer i separation möter. Att visualisera kontakterna med professionella i en händelsekarta skulle dessutom bidra till att de deltagande kommunerna fick gemensamma bilder av en familjs resa. Som utgångspunkt i workshopen användes ett case, en fiktiv familj. Från kommunen deltog medarbetare från familjerätten, utredningsenheten, öppenvård, familjecentral, hälsovård och BUP. På nästa sida syns familjens resa i händelsekartan.

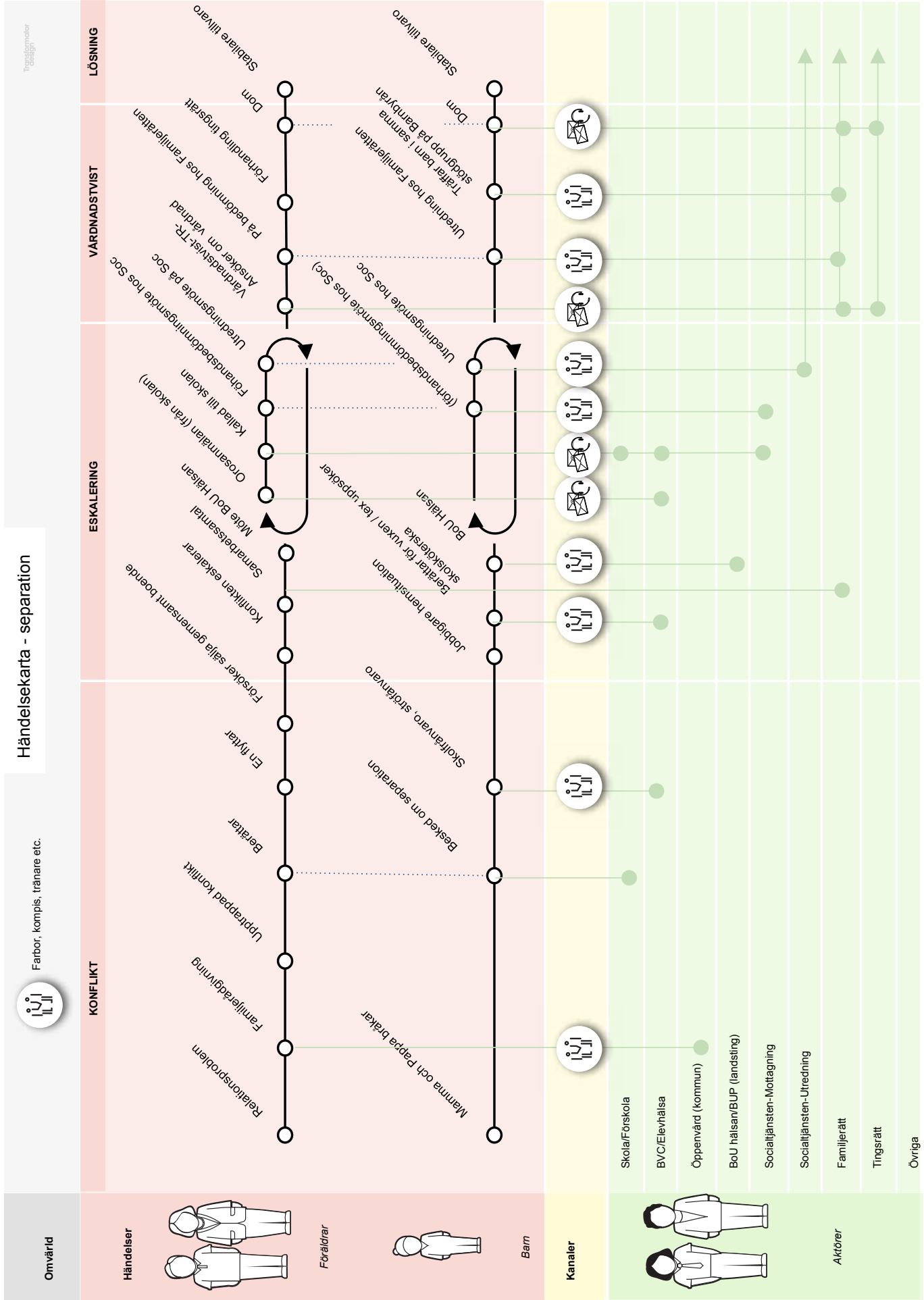

Händelsekarta - separation

Farbor, kompis, tränare etc.

Topplagningar
design

Var är vi vid projektets slut?

Under det första lärandeseminarieret skrev teamen ner sina visioner om vart vi skulle ha kommit när projekt-tiden är över.

Information om samverkansteam för barn och föräldrar

Vi har ett informationsmaterial till föräldrar som ska eller har separerat med barnet i fokus. Om möjliga insatser och vad jag kan göra själv. Alla i kommunen använder sig av den (broschyrer, skriftlig info, texter med handfasta tips till föräldrar).

- Lättillgänglig information på olika språk.
- Vi har informationsgrupper till föräldrar i separation om barns behov, ekonomi mm.
- 2017 finns checklista "så här separerar du på ett bra sätt" tillgänglig överallt i Nacka.
- Etablerat och välfungerande.
- En välfungerande och väl förankrad verksamhet med barnet i fokus med positiva resultat.
- Samverkansteam som verkar för barns bästa i separation. Rådgivande resurs och en samordnande resurs.
- Oavsett vem familjen vänder sig till ska de hänvisas till rätt person och instans.
- Alla - både vuxna och barn ska få hjälp på ett enkelt sätt och den hjälp just de behöver.
- Barn med föräldrar i separation blir uppmärksammade i skola, förskola och vid BVC innan konflikten eskalerat.
- Familjerätten finns "ute" i andra verksamheter.
- Verksamheten är väl förankrad hos politiken!
- Ett generellt erbjudande till barn och barns familjer.
- Att det finns en instans i kommunen som inte avvisar dem.

Samverkan och innehåll

- Vi har ett sätt att samverka som anpassas utifrån varje familjs behov.
- Ett samverkansteam som dels själva arbetar behandlande och som även har kontaktpersoner i andra verksamheter att vända sig till vid behov.
- Har ett väl utarbetat samarbete mellan familjerätt och socialtjänsten för familjerna.
- Gemensam plattform och mötesplats.
- Samsyn utifrån barnets behov, "växeldra" (inte se att det är någon annans bord).
- Rätt information vid rätt tidpunkt möter barn och deras föräldrar och rätt insatser vid rätt tidpunkt erbjuds barn och deras föräldrar. Barnen i denna situation far mindre illa tack vare detta.
- 2017 har vi ett gott samarbete med Nackas skolor kring barnen.

Insatser

- Bättre anpassade insatser och individuellt stöd. Och att det följs upp.
- Det ska finnas barn och föräldragrupper!!
- Vi har barngrupper för flera olika åldrar, även för tonåringar.
- Vi har föräldragrupper parallellt med barngrupperna.
- 2017 har vi fler "Skilda världar" grupper.
- Vi hittar naturliga stöd i vardagen för barnet.
- Vi kan stötta föräldrar att stötta sina barn och att de sätter barnens bästa i första rummet.
- I umgängesstödsuppdraget ska även annat stöd kunna inkluderas t.ex föräldrautbildning.

Barn och föräldrar

- Att vi märker resultat, barn och föräldrar mår bättre.
- Barn vet att man kan få hjälp och stöd.
- Att både barn och föräldrar är nöjda med teamets arbete.
- Vi upptäcker negativt mående hos barn på ett tidigt stadium, vi har fångat upp barnen.
- Föräldrar som uttrycker att de fick hjälp innan det gick för långt.
- Att teamet gör skillnad.
- Ingen ska längre lämna en tingsrättsförhandling och inte ha förstått beslutet eller känna att beslutet inte stämmer med vad som togs upp i tingsrätten.
- Att konflikter stannar upp och att det är färre vårdnadstvister.

Dessutom

- Att separera kan vara en kris som man kan behöva stöd kring - det är vedertaget.
- Inga barn ska behöva stå i vår dörr och säga nej till umgänge - detta ska vara utrett tidigare.
- Umgängesstödsverksamheten är inte längre ifrågasatt som verksamhet - ses som stöd.
- Föräldrar och barn har inte längre behov av att ta med konflikten "in i rummet" i samband med umgänge.

"Ingen aning."

"Det kan vara bättre att fråga någon som inte är ens föräldrar."

"Inte byta samtalsämne."

"Jag har fått jättebra hjälp från ungdomsverksamheten. Hjälp med att lösa saker i familjen och ventilera."

"Att ta emot hjälp om man inte kan lösa problemen. Jag får hjälp av kuratorn i vad jag kan säga till mamma och pappa."

"Inte ta för givet att ett av syskonen mår bra, bara för att de inte visar något."

"Jag hade velat få snabbare hjälp med att få pappa att förstå hur jag mädde. Då hade det varit ett annat läge nu."

"Folk skulle fråga mer om hur man mår, inte bara om skilsmässa, utan allmänt."

"Jag vill att de ska kunna prata med varandra."

"Fortsätta vara gift för barnens skull."

"Jag har fått stöd i hur jag ska förhålla mig. Det är inte mitt fel."

"Jag skämdes för att föräldrarna inte kunde kommunicera med varandra på samma sätt som en kompis' föräldrar, som också skilt sig."

"Fröken är viktig, mormor, tränaren, vuxna vänner till föräldrarna."

"Att se barnets perspektiv oberoende av de vuxnas."

"Att skolpersonalen lyssnar, förstår och gör en egen tid när man mår dåligt."

"Mina föräldrar kommer aldrig att sluta bråka, så är det bara."

Kartläggning av barns och föräldrars behov och lokalsamhällets resurser

Inledningsvis kartlade kommunerna de resurser som fanns i lokalsamhället och vilka behov barn och föräldrar i kommunen hade. Avsikten var att bättre förstå vad barn och separerade föräldrar i konflikt både efterfrågar och erbjuds från samhället. De svar och reflektioner som sammanställdes av varje kommun utgjorde ett underlag för Samverkansteamet i kommunen när de utformade den lokala projektplanen och de lokala delmålen. Kartläggningen var också ett steg i skapandet av Samverkansteamet genom att det fungerade som en introduktion av utvecklingsarbetet gentemot samarbetspartners. Som bilaga 4–5 ligger informationsmaterial och frågorna i kartläggningens två delar, till samarbetspartners och till barn och föräldrar.

ÖVERGRIPANDE REFLEKTIONER

Såväl barn och föräldrar som de professionella var överens om att barn behöver stöd och föräldrar behöver stöd och råd. Föräldrar behöver information och de behöver veta vem som kan ge dem såväl information, stöd och råd.

Barn, föräldrar och några professionella framhöll att det privata nätverket är en resurs som man bör utgå ifrån när barns behov behöver tillgodoses. Resursstarka vuxna i barnets närhet finns oftast och några professionella lyfte fram att vi borde bli bättre på att ”utbilda” och stödja dessa personer.

Uppfattning om skolans roll skiljer sig mellan barn och föräldrar och skolan, och mellan skolan och andra professionella. Skolpersonal menar att skolan borde vara en fredad zon medan barn och föräldrar gärna ser att skolan kan vara en resurs i dessa frågor för såväl barn som föräldrar. Även bland professionella utanför skolan, önskar man att stöd till barn kunde utgå från skolan eller i samarbete med, utifrån att det är i den miljön barnen är.

BARN OCH FÖRÄLDRAR

För att nå barn och föräldrar har medarbetare vid familjerätter och utredningsenheter tillfrågats om de kunde ställa frågorna. Skolkuratorer har frågat barn och i någon kommun har Barnhälsan frågat föräldrar. Frågorna ställdes i samtal eller per telefon. Det är

totalt 33 barn i åldern 7–18 år och ungefär 44 föräldrar som har svarat på frågorna.

Frågorna till barn och till föräldrar var i stora delar desamma. De handlade om vilken hjälp barn och vuxna behöver när föräldrar inte kommer överens. De fick berätta om vilken hjälp de hade fått och vad de saknat och om de hade några råd att ge. De fick också frågan om de hade kontakt med olika myndigheter samtidigt och hur det var.

Här är en sammanställning av barns och föräldrars synpunkter. Många uttalanden finns med som citat. Barnens synpunkter ligger även som start till detta kapitel och inledningsvis till de fyra inriktningsmålen.

BARNS SYNUNKTER

Många barn säger att föräldrar inte ska bråka inför barnen, för då blir de ledsna. De ska inte prata illa om den andre föräldern inför barnen. De vuxna behöver tänka på att prata med varandra och föräldrar ska inte hindra barn från att ringa den andre föräldern. Det är bra att föräldrar pratar med någon utanför tycker några barn. Barn kan vara hjälpta av att få stöd av någon utanför, menar flera barn, de kan finnas bland vuxna vänner, i familjen eller någon utanför. Barnen tycker att det är viktigt att inte förtroenden sviks och att vuxna måste kunna hålla hemligheter. Föräldrar ska inte skicka meddelanden genom barnen och barn ska inte gå med saker mellan föräldrar. Och vuxna måste lyssna på barn.

”Att ta emot hjälp om man inte kan lösa problemen. Jag får hjälp av kuratorn i vad jag kan säga till mamma och pappa.”

”Jag har fått stöd i hur jag ska förhålla mig. Det är inte mitt fel. Jag kan inte ta ansvar för mina föräldrars bråk och konflikter.”

”Jag kände mig trygg på familjerätten, hon hade tid att lyssna. Det var bra att få träffa samma person då det är så svåra saker att prata om.”

”Barnen har mycket att berätta, t ex om bråk, men kan också ha frågor kring läget. Föräldrarna säger kanske att de helt enkelt inte är kära längre, men när man är liten förstår man kanske inte. Jag tänkte till exempel att 'Det kan inte vara så enkelt, det måste finnas en anledning'.

”Det kan vara bättre att fråga någon som inte är ens föräldrar, för att föräldrarna inte vill ge någon förklaring. Andra kan ge tips, stöd, berätta saker”.

”Barnen borde få en lägenhet snabbare. Vi var på skyddat boende i ett år innan mamma fick lägenhet och när vi var där bodde alla i ett rum, det var inte bra.

Vad behöver barn för hjälp av andra vuxna när föräldrar inte kommer överens?

De behöver kunna få prata med någon, säger barnen. Någon som förstår och tar barn på allvar. Det kan också vara till hjälp att göra något annat, inte bara att få svara på frågor om hur man mår.

”Man behöver prata med någon. Att de verkligen lyssnar och tar barnen på allvar.”

”Barngrupper och kurser till föräldrar.”

”Det är viktigt att vuxna i ens omgivning förstår problemen. Det är lite olika hur de gör det. Man vågar inte prata med sina föräldrar om allt.”

”Ingen aning.”

”Att skolpersonalen lyssnar, förstår och ger en egen tid när man mår dåligt.”

”Har aldrig frågat någon vuxen, men tycker om att vara i stallet.”

”Visa att man bryr sig och finns där.”

”Folk skulle fråga mer om hur man mår, inte bara om skilsmässa, utan allmänt. Att folk skulle engagera och bry sig mer, när man väl vågat berätta. Men mittemellan, tex mammas kompisar påminde hela tiden om skilsmässan genom att fråga, det blev inte heller bra.”

Har du något råd att ge vuxna som arbetar med barn till föräldrar som inte kommer överens?

Några barn tycker att alla barn med föräldrar som skiljer sig borde erbjudas någon att prata med. De som arbetar med detta måste kunna se barnets perspektiv, oberoende av de vuxnas. Och se det från varje enskilt barns perspektiv, för det kan vara olika, påtalar flera barn. Ett barn hade behövt hjälp med att få hennes pappa att förstå hur hon kände det.

”Att de inte ska ta förhastade beslut.”

”Att försöka få barnen glada så att de får tänka på annat.”

”Vuxna kan inte dra slutsatser att man mår bra för att man är äldre. När man är äldre förstår man ju ännu mer och har levt längre med föräldrarna ihop.”

”Inte ta för givet att ett av syskonen mår bra, bara för att de inte visar något.”

”Lyssna på barnet först, och sedan på föräldrarna. Och förklara för föräldrarna hur barnet mår – om barnet vill det.”

”Bra att socialtjänsten blev inkopplad.”

Har du något råd att ge till andra barn som har föräldrar som inte kommer överens?

Ett förslag är att man kan försöka resonera med sina föräldrar, ett annat är att försöka hålla sig utanför och hitta på något som gör en glad. Det kan vara bra att prata med andra vuxna, säger flera men man bör välja med omsorg, menar några för det bör vara någon som kan bevara hemligheter om man skulle behöva det. Andra menar att det är bäst att berätta för någon man känner. Ett barn påpekar att det kan vara besvärligt att få reda på för mycket, för informationen kan göra en ledsen och orolig. Flera barn framhåller att det är bra för barn att veta att det inte är barnets fel.

”Bry dig inte och försök att hålla dig utanför. Försök kom över det.”

”Bra att ha annat, som en fritidssysselsättning eller ett husdjur.”

”Att man får känna ibland att man inte är ensam.”

”Försöka tänka att det finns barn som har det sämre. Jag vet en, som aldrig träffat sin pappa.”

”Jag tror inte man ska gå till någon random, jag gick till min moster. Hon sa väldigt tydligt; om det är dålig stämning, om mamma eller pappa är ledsen, då kan du alltid komma till mig.”

”Jag har fått jättebra hjälp från Ungdomsverksamheten. Hjälp med att lösa saker i familjen och ventiler. Mindre bra med fasta tider, kanske inte känner för att prata just då.”

”Det kan vara problematiskt, man vill veta mycket, men när man väl får veta så kan det göra en ledsen och orolig.”

”Det blir bättre, man ska inte ge upp.”

”De är inte ditt ansvar.”

”Viktigt att tänka på fördelar, inte nackdelar” (med två hem).

FÖRÄLDRARS SYNPUNKTER

Många föräldrar efterfrågar ett samlat stöd som kan erbjudas barn i alla åldrar utifrån behov, stöd till föräldern med sådant som har med relationen till partnern att göra, där våld kan utgöra en del. Och att stödet inte ska vara beroende av var man bor.

Föräldrar vittnar om att de skickats fram och åter mellan olika myndigheter och att de inte får den hjälp de behöver hos någon. Andra föräldrar uttrycker uppskattning över de olika aktörernas arbete. Många beskriver en känsla av maktlöshet och att inte kunna påverka sin situation. Obligatorisk familjerådgivning nämns som en lösning.

De framhåller att barn behöver samtalsstöd, och då även de mindre barnen. Det ska inte vara korta kontakter och det ska vara en person som de kan känna sig trygga med och som kan ställa de rätta frågorna och som inte är mitt uppe i konflikten. Barn behöver bli avlastade. De måste förstå att det inte är deras fel. För detta påverkar barn starkt, det märks i både skolarbetet och med kompisar.

Barnen behöver väl lättillgänglig information, säger många föräldrar. Den ska innehålla att det kan kännas jobbigt när föräldrar skiljer sig och att det inte är ovanligt att föräldrar skiljer sig. På så vis nås alla, inte bara de som har kontakt med skolkurator eller behandlare.

"Barn måste få veta att det ska ha tillgång till båda sina föräldrar och att samhället ska verka och informera om detta."

"Att lyssna på barnen, det är ingen fara att prata med barn även om de är små, så att de får information. Barnen är inte udda."

Föräldrar uppger att de behöver lättillgänglig information i ett tidigt skede som innehåller vad man bör tänka på i samband med skilsmässa eller separation och vart man kan vända sig med olika frågor i samband med separation.

"Vilka rättigheter och skyldigheter har man som förälder i den situation som man är i?"

"Det behövs något mer handfast mellan samarbetsamtal och tingsrätt typ "så här ska ni göra gällande barnen". Många föräldrar är ivriga att ha varannan vecka, föräldrar behöver veta mer om barns behov."

En majoritet uttrycker att de behöver få utlopp för sina känslor, frågor och funderingar och önskade ett "bollplank".

"Någon med pondus skulle säga till den föräldern som driver konflikten att det inte är någon idé att driva saken utan att barnets rätt till båda föräldrarna är viktigare".

"Stöd av nätverk, gå i terapi, någon som hjälper en att ha barnfokus"

"Fånga upp föräldrar som separerar och bjud in dem på en neutral plats."

"Föräldrar behöver inte stöd utan en riktig "jävla" utskällning! Någon vill den andre illa och inte vill att den andre ska vara med."

"Det går inte att eliminera den andra föräldern."

"Hur och när ska barnen ha rätt till sin förälder/föräldrar? Jag tycker att man ska fortsätta kämpa, hur mycket mothugg som än kommer från familjerätten eller den andra föräldern. Hur länge anser familjerätten att man ska kämpa för umgänge med sina barn?"

"Behövt få en bra kontakt med barnens mamma."

"Skulle behöva få två kallelser även till den föräldern där barnet inte är folkbokförd. Kan väl inte vara så svårt att se till att barnet har två adresser?"

"Konflikt och Försoning var bra, rätten ges möjlighet att ta beslut utan att tolka familjerättens utredning eftersom familjerätten var på plats på förhandlingen. Beslut tas på plats och föräldrar håller det."

"Konflikter drivs av att en förälder inte lägger sig platt och att den andre föräldern inte vill träffa överenskommelser."

"Att inte kontakta socialen!"

"Problemet ligger i att man inte kommunicerar bra."

"Om man är separerad är det viktigt att hänga upp sig på något som är viktigt för en och barnet till exempel en stuga, aktivitet etc."

Professionella behöver kunna

Det är till hjälp när en tredje person är med som är tydlig med reglerna och hur saker ska fungera, påpekar flera föräldrar. Den ska kunna trygga medföräldern om den är orolig över umgänget med den andra föräldern. Den ska kunna hjälpa till vid bråk och förklara saker och komma med tips och idéer hur man kan tänka eller göra. Den bör ge tydlig information så att alla vet att man inte exempelvis kan prata illa om den andre föräldern inför barnen. Men den ska hålla sig neutral och inte ta någons parti. Barnen ska vara i fokus, man ska utgå från deras behov. De måste ha kunskap om olika psykiska funktionshinder och droger och missbruk för att kunna möta föräldern på ett professionellt sätt och inte bli manipulerade.

"Hantera och härbärgera svåra känslor. Det väcker väldigt mycket att separera."

"Man mår bra av ramar och tydlighet. Det är ett krisläge, då behövs krishantering: identifiera problem, lägg upp en plan, håll dig till den."

”För en del föräldrar är det svårt att skilja ut den vuxna relationen och samarbetet kring barnen. Om myndighetspersoner är noga med det, är det till hjälp”.

”De professionella borde vara mer tydliga med att en skilsmässa inte innebär att man skiljer sig som föräldrar, utan bara som par.”

”Sluta lyssna på beskrivningar av den andre och om konflikten. Ju mer konflikten uppmärksammas, desto mer växer den.”

”Barn ska inte ”luras” att tro att de måste bestämma. Det offentliga kan bli för veka i det och då blir barnet ett brottsoffer.”

Bekymmer

Det är svårt att ordna ny bostad, påpekar flera. En mamma blev erbjuden genom socialtjänsten men krävde att få bo kvar i den gemensamma lägenheten. Pappan fick inte någon ny utan bodde inneboende vilket försvårade umgänget med barnen.

Ett par pappor känner sig särbehandlade på grund av kön och upplevde att de stod ensamma i tvisten.

När förslag kommer från myndigheter måste man ta med i aspekten att den ena föräldern inte är samarbetsvillig. Vad gör man då?

”Vi har ingen konflikt. Det bara är så att vi inte pratar med varandra och vi kommer troligen aldrig att kunna prata med varandra”.

”Vad ska barn behöva uttrycka för att deras behov och önskemål ska tillgodoses?”

”Advokatens intresse är att vinna konflikten inte att lösa den.”

”Domstolsbeslut tar mycket lång tid och att tidsutdräkten drabbar redan utsatta barn och föräldrar.”

Om samarbetsamtal och kontakt med familjerätten

Flera föräldrar efterlyser mer mandat hos familjerätten och en starkare påverkan från samhällets sida, för att uppnå ett bättre barnperspektiv. Många är positiva till den hjälp de fått genom samarbetsamtal. Men väntetiderna måste minska, för att sitta i långa telefonköer är inte rimligt. Att som förälder få sätta ord på sina egna tankar och lyssna till den andre föräldern i närvaro av tredje person upplevs som värdefullt.

Flera efterfrågar mer tydlighet, som att informera om hur umgänget kan lösas på bästa sätt och hur det ska komma igång. Eller att ta reda på exempelvis orsaker till varför barnen inte vill ha umgänge med den ena föräldern. Att de talar om vad som krävs av föräldrarna, om inte föräldrarna kommer överens. Och att man får veta hur man övervinner bråk och aggressivitet utan att spä på den.

”Familjerätten har varit jättebra att ha kontakt med.”

Barnen borde alltid bli lyssnade på i samarbetsamtal och få en chans att tycka till om det föräldrarna kommer överens om och som rör dem. Det är bra med enskilda samtal för barnen på familjerätten. Några föräldrar tycker att det är för mycket fokus på vilka rättigheter och skyldigheter en förälder har.

”Istället för att spä på en infekterad situation, ska familjerätten hjälpa och stötta. Det ska inte vara familjerättens uppgift att straffa föräldrar.”

En mamma beskriver att hon kände sig utelämnad. ”Om ni inte kan komma överens om vad ni vill prata om, är det lika bra att ni går” var budskapet, menade mamman. Hon uttryckte att om de kunnat komma överens hade de inte behövt söka hjälp.

”Jag skulle behöva information om varför jag ska backa undan och om det är den rätta vägen att bråka bort sin, i det här fallet pappan. Hjälp till att det inte blir mer infekterat, men jag kan också vara orsaken till det, men jag vill att det inte ska vara så.”

Föräldrar behöver eget stöd

Många föräldrar framför att de vill ha en samtalskontakt som de kan ha kvar så länge det behövs. Där man kan få hjälp med att kunna skilja mellan förhållandet och föräldrarollen, se sin egen roll och se på vad som är egna behov och barnens. Här vill man också undersöka vad den nya rollen innebär, för barnen, bekanta och föräldrarna.

”Egen terapeut hjälpte att hela tiden fokusera på barnens mående. Det hjälpte också till att inte agera och istället fokusera på här och nu med barnen. Att sätta barnens behov före de egna, tänka ”det är en kort period, det kommer att löna sig i längden”.

”Gå i egenerapi. Det stjälpjer offermentalitet och hjälper till att komma vidare.”

En annan påpekar att det är bra att berätta för chefen och att företagshälsovården kan vara till hjälp.

Familjen behöver stöd

Föräldrarna behöver stöd att se vad man bör prata med varandra om och hur **mycket** man ska prata med varandra. Om man inte har en ny partner vill man prata med sitt ex, bör man göra det? Hjälp med att sätta gränser. Och att man tillsammans pratar om framtiden.

”Vi gick i parrådgivning två omgångar innan separationen, det var bra. En av terapeuterna fokuserade mycket på föräldrarnas kompatibilitet och varför de valt varandra, vilket mildrade konflikterna”.

”Jobba med hela familjen. Gärna tidigt i konflikten. Hjälp att prata och förstå varandra och hjälp att se och förstå hur det kan vara för barnet.”

”Att ses tillsammans i ett nätverksmöte. För där kan man prata om vad man behöver hjälp med och vägledning i hur man ska besvara barnens frågor, de är många och jobbiga.”

”Hjälp med praktiska frågor som bostad, ekonomi och kontakter med sjukvården var värdefullt.”

”Det behövs kontinuerliga möten där båda föräldrarna måste komma. Och man måste tvinga föräldern att komma.”

Många är rädda för att hamna i ”socialtjänstens rullor”.

Stöd i föräldraskapet

Flera föräldrar efterfrågar ett ställe man kan få stöd i hur man ska prata med barnen, vad man kan säga för att underlätta för barnen. Att få träffa andra föräldrar i liknande situation för att känna att man inte är ensam och få veta hur de har gjort i olika situationer.

Föräldrautbildning för separerade föräldrar. Med både juridiskt och känslomässigt stöd i föräldrarollen. Där man får förklarat vad som är barns grundläggande behov t.ex mat, hälsa, behov av föräldrar. Hur föräldrarna tänker kring olika teman. Värderingar behöver belysas, vad som är viktigt och inte viktigt när man pratar om sina barn.

Skola och förskola kan vara en resurs

Flera föräldrar har bett skol- och förskolepersonal att vara uppmärksamma på barnens mående och uppmanat dem att fråga hur det är. Här påpekas att man kan få hjälp av specialpedagog och att barnet kan få gå och prata med skolkuratoren.

Några ser gärna att skolan tar initiativ och kontakter föräldrarna om de får veta att föräldrarna separerat. Det finns erfarenheter av att förskolan varit dömande och oförstående för att man behöver gå på möte till exempel på familjerätten.

”Förskolan förbereder bra på vem som hämtar.”

Vänner och familj

Att ha andra vuxna som ger möjlighet att prata om hur man har det är det flera föräldrar som framhäver. De påpekar att barnen behöver nätverket kring familjen. Och att det är viktigt att de pratar positivt om föräldrarna och inte går in i konflikterna.

”Det privata nätverket fanns hela tiden runt omkring praktiskt, sov över, var med barnen som en till vuxen. Skönt för att kunna gå iväg och vara ledsen utan att barnen blev lämnade.”

”Det känns avlägset att barnen skulle bli mer hjälpta av personer som inte har en relation till dem och som heller inte kan ge en nyanserad bild av deras liv.”

Lokalsamhällets resurser

Totalt 70 verksamheter i de fem kommunerna har svarat på frågorna, i socialtjänst, skola och förskola, hälsovården, frivilligorganisationer och tingsrätt. Först följer en sammanställning av vad flera av de professionella har påtalat. Som bilaga 7 ligger kommentarer och erfarenheter uppdelat på de olika professionerna.

DE PROFESSIONELLAS ERFARENHETER

Verksamheterna har en samstämmig bild av hur barn och föräldrar påverkas och agerar då det förekommer konflikter och samarbetsvärigheter hos föräldrarna. Man uppfattar att det är många barn som drabbas av föräldrars konflikter och att det ofta är svårt att hjälpa dessa familjer på ett tillfredsställande sätt. Många professionella uttrycker att föräldrarnas samarbetsvärigheter och konflikter i stort sett alltid påverkar barnets hela tillvaro, och spiller över på sociala relationer, hälsa och skolarbete. Här påpekar många att detta behöver föräldrar få ökad insikt i.

En central uppfattning bland professionella är att barnen saknar stöd, utrymme och tillfälle att få framföra sina tankar, åsikter och önskingar. Barnet behöver förstå att det inte är deras fel och att de inte är ensamma om att ha det som de har det. Och allra särskilt saknas stöd till de mindre barnen. De vuxnas konflikt tenderar att överskugga barnen och barnens behov framhålls. Och att det är svårt även för professionella att behålla barnfokus då krafterna i föräldrakonflikten ofta är mycket starka.

Många professionella lyfter fram att det borde finnas en person som kan agera barnets ombud. Tankar framförs att det ofta finns någon sådan person i barnets egna nätverk. De resurserna finns kvar, det kan inte de professionella vara.

Det finns behov av att kunna erbjuda enskilt stöd till en förälder, om samarbetsamtal inte är tillräckligt, menar flera eller om den andre föräldern inte vill ha stöd. Många professionella upplever att det saknas speciell expertis kring hur man på bästa sätt kan jobba med konflikter och samarbetsvärigheter mellan föräldrar.

Inom såväl socialtjänst, hälsovård, förskola och skola görs anpassningar vid möten med föräldrarna. En vanlig sådan är att man träffar föräldrarna var och en för sig, utifrån föräldrarnas önskemål eller som en följd av egna erfarenheter av vad som kan vara en mer framkomlig väg. Det är resurskrävande och främjar inte alltid barnet eller arbetet, resonerar flera.

Inom hälsovårdens olika verksamheter kommer föräldrar med barn som uppvisar symtom. För personalen framstår det som tydligt att det är föräldrarnas relation som ligger bakom symtomen. De hänvisar till kommunens resurser och informerar om att konflikter är skadliga för barn.

”När vi tar anamnes och ställer frågor runt samarbetet så blir det tydligt att arbetet behöver göras på föräldranivå och inte psykologisk behandling av barnet.”

Det behövs skrivet material i olika former, framhålls. Dels informationsbroschyrer om separation och barns behov riktade till både barn och föräldrar. Men även mer pedagogiskt material såsom handböcker till föräldrar. Viktigt att professionella kan informera eller utbilda föräldrar och nätverk i hur barn far illa av föräldrakonflikter, här efterfrågas tydlighet. Det finns behov av att utöka föräldrautbildningar i olika omfattning, från kvällsföreläsning till mer omfattande BIFF-grupp, enskilt stöd till en förälder i självstärkande program när den andre inte vill ha hjälp. Förebyggande information om relationer och separationer på t.ex familjecentral, i föräldrautbildningar och vid barnmorskemottagningar. Även bättre hjälpmedel för att förklara hur lagar och processer fungerar och vad föräldrar kan förvänta sig menar flera professionella, saknas. Föräldragrupper ses som en önskvärd insats och att det skedde ett mer intensivt arbete med dessa föräldrar.

Många professionella påtalar att familjer i konflikt i samband med separation är ett viktigt område att stärka, att det är ett välbehövligt förbättringsområde. Många vet inte hur föräldrar kan hjälpa dem eller hur

man ska kunna nå dem tidigare. Flera efterfrågar mer kunskap. Gärna att flera verksamheter går gemensamma utbildningar och att man har ett strukturerat erfarenhetsutbyte och lär av varandra.

De olika verksamheterna efterfrågar mer samverkan både generellt och kring ärenden mellan socialtjänst, landsting och skola. Ett utökat samarbete kan leda till tydlighet, att definiera vad man gör inför andra. På så sätt kan man undvika att familjer faller mellan stolarna. Det behövs också tydligare överlämningar mellan verksamheter, påtalar flera professionella.

Inom socialtjänsten ser man behov av närmare samarbeten och kortare beslutsvägar för att undvika att barn behöver vänta på stöd.

”Det finns behov av familjerättslig kompetens på flera håll för att kunna ge vägledning och information till föräldrar.”

”Ett problem är att professionella inom olika verksamheter ofta har olika uppfattning om föräldrarna och konflikten. Om man bara träffar den ene parten får man ingen möjlighet att se helheten och få en mer nyanserad bild vilket behövs för att kunna hjälpa. Att inte ta parti för den ene föräldern är särskilt svårt i de fall då vi bara har kontakt med en av föräldrarna. Ännu svårare är det då det förekommit kränkningar som fysisk eller psykisk misshandel i relationen.”

”Att skilja på konflikt och konflikter. Vi använder konflikter slarvigt. Det kan handla om våld eller finnas personliga svårigheter hos en eller båda vuxna. Det är något helt annat än kris i samband med en separation. Det blir lättare att hjälpa familjerna om man först får inblick i hur just den här konflikten uppkommit och ser ut, här kan DOORS vara till hjälp.”

VAD MAN LAGT MÄRKE TILL HOS FÖRÄLDRARNA

De professionella har beskrivningar om att det är smutskastande föräldrar och att det finns tillitsbrist mellan föräldrarna. De beskriver att det ofta finns ett ”rättvisetänk” mellan dem. Föräldrarna söker stöd i hur de ska bemöta barnen när barnen inte mår bra. De söker också stöd i hur de ska bemöta den andra föräldern. Det är vanligt att de vill ha stöd i hur umgänget ska utformas och i vilka skyldigheter och rättigheter de har som föräldrar. Professionella har lagt märke till att föräldrar efterfrågar stöd i föräldrarollen. Ett annat behov de professionella ser är stöd att se barnens behov och att kunna skilja på vad som tillhör en normal utveckling och vad som kan vara kopplat till separationen. Flera påtalar att den ene föräldern menar att den andre behöver hjälp till en förändring, men att de själva har svårt att formulera andra behov eller visar att de vill se sig själva eller jobba aktivt.

”Familjer valsar runt på alla möjliga olika ställen och är missnöjda med de flesta kontakter. De känner inte att de får hjälp någonstans.”

”På föräldrar märks konflikten genom att de inte vill sitta i samma rum, talar illa om varandra och ifrågasätter varandras omsorgsförmåga.”

”Nätverksmöten är bra, då får alla säga sitt och man kan informera och bli informerad om mycket på samma gång.”

”Jag skulle ju önska att samarbetsamtal hos familjerätten vore tvingande och inte frivilliga. Ur ett barnperspektiv skulle det vara bra. Om den ene föräldern vill få till ett fungerande samarbete för barnens skull och den andre vägrar så tar det stopp.”

”Ett barn ska inte kunna nekas stöd och behandling med anledning av att föräldrarna befinner sig i familjerättsliga konflikter.”

BARNENS BEHOV OCH DELAKTIGHET

Vi behöver lyssna in det enskilda barnet säger flera professioner, en del barn vill vara involverade, andra vill vara ifred. Man har erfarenheter av att barnet får ta för stor del av föräldrars negativa uppfattning av den andra medföräldern. Barnet har också ibland gjort dessa uppfattningar till sina egna. På barnen har flera sett att de tar ett stort ansvar för att sköta kommunikationen mellan föräldrarna, undvika konflikter mellan föräldrarna, eller att barn spelar ut föräldrar mot varandra. Andra märker att barn ogärna vill prata om sin situation utifrån lojalitet med båda föräldrarna. Ibland undrar barn om den professionella kommer att berätta för deras mamma eller pappa.

En del barn uppfattas inte uttrycka sig fritt. De upplevs som instruerade i vad de ska säga och inte säga, andra barn uttrycker sig tydligt om föräldrakonflikten. Andra barn blir tysta när föräldrarnas relation och konflikter kommer på tal, beskriver de. De kan märka på barnen att det blir laddat i samtal om föräldrarna och deras konflikter.

”Barnen kan bete sig olika beroende på vilken förälder det bor hos för tillfället.”

Äldre barn har ofta funderingar och problem kring boende, beskriver flera professioner, de önskar ändra boendeform och har skuld känslor gentemot den förälder de ”väljer bort”. Att många barn får vara budbärare mellan föräldrarna finns det flera beskrivningar av och att barnen verkar vara upptagna med att försöka tillfredsställa båda föräldrarna.

”Barnen blir ofta symptombärare, såsom magont och skolproblem.”

”Det blir svårigheter för barnet när kläder som barnet har hos ena föräldern inte blir tvättade hos den andra föräldern.”

Förbereda samtal med barn

av: Åsa Landberg

FÖRBEREDELSE

Inför det första samtalet med ett barn behöver du förbereda dig och det rum där ni ska träffas. Se till att ni träffas i ett rum där ni kan prata ostört. Om ni blir störda av andra människor påverkar det samtalet och kontakten. Om möjligt, träffa barnet i samma rum om du kommer att träffa barnet flera gånger. Samtalen påverkas av hur rummet ser ut och hur ni sitter. När den vuxne sitter bakom ett skrivbord med besöksstolar framför förstärks ofta maktpositionen, och kan göra att besökaren känner sig mer osäker. Att sitta på likadana stolar ger en känsla av att vara på samma villkor.

Det finns barn som utan särskilda förberedelser kan samtala med en vuxen, berätta om sig själv och uttrycka sina åsikter och sin vilja. Det är ett undantag. De flesta barn behöver tid att lära känna den de ska samtala med. En del barn kan behöva flera träffar innan de är beredda att prata om personliga och viktiga saker.

Försök att lägga mötet så att du har lite tidsmarginal till nästa möte eller åtagande. Det minskar stressen om barnet tar tid på sig att lämna rummet eller kommer på viktiga saker att säga i sista minuten.

Tänk igenom vad syftet med samtalet är, men var öppen för att de kan behöva ändras om barnet har en annan uppfattning än du om vad ni ska samtala om.

Checklista inför samtal:

- Vad ska barnet informeras om?
- Hur kan informationen anpassas till det barn du ska möta? Vilka ord ska du välja?
- Finns skriftlig information att tillgå?
- Ska barnet ställas inför några val/alternativ? (till exempel flera olika behandlingsmetoder, möjlighet att avstå från behandling eller samtal, beslut om umgänge...) Eller handlar det om att ge barnet tillfälle att ha synpunkter på hur något ska genomföras?
- Finns det något som tyder på att föräldrarnas omsorg sviktar, eller att de har andra intressen än vad som är bäst för barnet?
- Behövs stödperson för barnet?

Även när syftet med ett samtal inte är att utreda omsorgssvikt hos föräldrar, så är olika former av omsorgssvikt vanliga vid konflikter om vårdnad och umgänge. Det är inte alltid möjligt att förutsätta att föräldrarna sätter barnets intresse främst. Det kan till exempel handla om krisreaktioner, psykisk sjukdom, missbruk eller våldsproblematik hos en eller bägge föräldrarna. Det kan också handla om att föräldrarna är så förblindade av sin egen konflikt att de inte kan se att barnet uppfattar situationen och förhållandet till föräldrarna på ett annat sätt än vad de gör.

Checklista när föräldrarnas omsorg sviktar, eller de har andra intressen än vad som är bäst för barnet:

- Hur kan jag underlätta för barnet att komma till tals? Behövs extra tid för att lära känna barnet?
- Behöver barnet tid utan föräldrarna?
- Behövs stödperson?
- Skiljer sig barnets inställning från en eller bägge föräldrarnas?
- Finns det något som tyder på att barnet pressats eller tystats?
- Finns risk för att barnet far illa på grund av att det kommer till tals?
- Anmälan till socialtjänsten?

Checklista inför samtal med barn med många eller långa vårdkontakter eller mycket kontakt med socialtjänsten:

- Vilka andra vårdkontakter finns?
- Kan information samordnas?
- Behövs stödperson för barnet?

HINDER FÖR ATT LYSSNA

I barnsamtalen är det centralt att lyssna på vad barnet har att säga. Men det finns en rad hinder för att verkligen vara närvarande och lyssna fullt ut. Barn upplever ibland att den vuxna inte lyssnar. De kan uttrycka om den vuxne, att den tänker på annat, inte bryr sig, lyssnar mer på föräldrarna eller vill prata om något annat.

De kan klaga på att de vuxna inte gör som de vill, eller att de försvinner. Vad står det för?

DEN VUXNE TÄNKER PÅ ANNAT!

Barnet upplever att den vuxna är upptagen av annat i tankarna. Ofta stämmer det! Tankarna kan handla om jobb eller privatliv. Ibland känns det barnet pratar om ointressant, men ofta handlar det om att andra tankar pockar på. En pressad arbetssituation kan leda till att den vuxne har sin uppmärksamhet på nästa åtagande och inte klarar av att vara närvarande i mötet. Detsamma gäller en pressad hemsituation, oro för en familjemedlem eller för ekonomin. Det finns mycket som kan snurra i huvudet och ta all uppmärksamhet. Tankar på vardagliga åtaganden som dagshämtning eller middagsmat kan också distrahera.

En telefon som ringer, andra människor som knackar på och frågar något under samtalet, en samtalsledare som kollar mejl eller meddelanden på telefonen, riskerar att barnet inte känner sig lyssnat på.

Svårigheter att lyssna kan också handla direkt om oro för barnets situation. Ibland blir det näst intill outhärdligt att lyssna på ett barn som inte har det bra. Så borde inget barn få ha det! Den vuxne vill hjälpa till men vet inte hur, känner sig ledsen, arg, hjälplös och frustrerad. Tankarna kan flyga iväg till vad man borde göra. Kanske borde man prata med föräldrarna eller förmedla stödinsatser, kanske måste man anmäla till socialtjänsten? Risker är att barnet blir ensamt kvar utan någon som lyssnar.

Det finns inte en enkel lösning för att bli aktivt lyssnande. De flesta människor går igenom perioder när arbetsliv eller privatliv tar mycket tid och energi. De problem som finns behöver lösas, men det tar ofta tid. Ett första steg är att erkänna att det är svårt att fokusera på att lyssna på andra just nu. Ett aktivt försök att lägga andra tankar åt sidan under samtalet och lite mer tid till förberedelser kan hjälpa. Man kan ta sig lite extra tid innan samtalet, sätta sig ned och tänka igenom vad det viktiga är. Försöka att hålla sitt medvetande här och nu och vänta med tankarna på de andra arbetsuppgifterna.

Om det ändå är svårt att lyssna, kanske det bästa alternativet är att någon annan håller i samtalen en period, tills svårigheterna löst sig.

Sträva efter att vara närvarande och aktivt lyssnande!

DEN VUXNE BRYR SIG INTE!

Det händer att den vuxne faktiskt lyssnar och bryr sig, men att barnet inte uppfattar det. Det kan handla om att den vuxne inte visar det. En ambition att vara objektiv, neutral eller professionell kan slå snett och leda till att den vuxne visar upp en känslökall yta. En vuxen som inte visar några reaktioner eller känslor under mötet upplevs som oempatisk, kall och avvisande.

En professionell hållning innebär att man är intresserad av det som barnet berättar och förmedlar. Värme, intresse och medmänsklighet behövs för att barn ska känna sig trygga och vilja öppna sig. Många barn

beskriver att de vuxna förändras när något jobbigt hänt i deras liv. De möts av ledsna ögon, ibland arga eller avståndstagande ögon. De kan uppleva att det är de själva som har förändrats och att omgivningen reagerar på dem med sorg, avståndstagande eller ilska. Barn som har upplevt svåra saker behöver vuxna som ser på dem med glada ögon! De behöver känna att de är OK, att det inte är något fel på dem.

De barn som har väldigt lågt ställda förväntningar på vuxna kan gå in i samtalet med föreställningen att ingen kommer att lyssna, eftersom vuxna inte brukar göra det. Då kan det krävas extra mycket för att barnet ska känna att den vuxne är intresserad.

Sträva efter att visa värme, professionellt intresse och medmänsklighet!

DEN VUXNE VILL PRATA OM NÅGOT ANNAT!

Barn kan beskriva att den vuxne vill prata om något annat än vad de vill. Det kan stämma! Det är viktigt att inledningsvis berätta vad man tänker att samtalet ska handla om, men också att kolla av vad barnet tänker sig att samtalet ska handla om. Har två parter i ett samtal olika idéer om innehållet och syftet med samtalet leder det lätt till missförstånd och en känsla av besvikelse hos bägge. Ett exempel är när den vuxne ger allmän information om umgänge, och barnet förväntar sig specifik information om sin förälder. Ett annat exempel är när den vuxne försöker skapa kontakt genom att småprata om neutrala ämnen, och barnet vill prata om det svåra. Särskilt påtagligt är det när ett barn har viktiga saker att berätta som inte uttalats. Det kan handla om allvarliga missförhållanden som våld, mobbning, övergrepp eller missbruk, men ofta om frågor som för barnet är dramatiska och livsavgörande.

Det går inte att förutsäga vilka förväntningar ett barn har på samtalet, eftersom det varierar mellan olika barn. Det handlar istället om att fråga barnet, och att vara lyhörd. Pratar vi om rätt saker? Är det något jag glömt att fråga om? Är det något mer du undrar över? är frågor som kan vara till hjälp.

Var tydlig med samtalets ramar, kom överens om fokus tillsammans med barnet!

DEN VUXNE LYSSNAR MER PÅ MINA FÖRÄLDRAR ÄN PÅ MIG!

Barn kan uppleva att vuxna lyssnar mer på deras föräldrar än på dem. Ofta stämmer det. Vuxna tenderar att ta det som andra vuxna säger på mer allvar än det som barn säger. Det kan undvikas genom att du medvetet ser till att lyssna på både barn och vuxna och att behandla bägge med respekt. Genom att träffa barnet enskilt får barnet en bättre chans att bli lyssnat på.

När barn har uttalade önskemål om hur saker ska vara så lyssna och bekräfta att du hört dem. Men var tydlig med vilken makt du har att fatta beslut i frågan. Ibland blir det inte som barnet har önskat. Exempelvis då familjerätten lämnar rekommendationer om vårdnad, boende och umgänge som går emot den vilja som

barnet uttryckt, har barnet rätt att få information om det och om varför.

Lyssna på barnet! Var tydlig med vad du har makt över!

DE FÖRSVINNER!

De barn som har haft många vuxenkontakter kan de uppleva att de vuxna inte lyssnar just för att de försvinner! När barn börjar känna tillit, öppnar sig och berättar om sina upplevelser, tankar och känslor är det ett stort förtroende. När den vuxne sedan aldrig hör av sig igen kan det kännas som ett avvisande och ett svek.

Det är viktigt att barnet från början vet hur många gånger ni ska träffas. Men när ett barn har eller har haft många olika professionella vuxenkontakter bör man överväga om det går att ge barnet information på ett sätt som ger mer personkontinuitet (se ovan).

Var tydlig med din uppgift och med hur många gånger ni ska träffas! Sträva efter personkontinuitet! Erbjud stödperson eller överlämning när barnet har behov av det!

Avslut

Efter samtal:

Tydliga avslut är bra! Var tydlig med att ni ses för sista gången. Även om det var tydligt från början hur många gånger ni skulle träffas, är det inte säkert att barnet kommer ihåg det, eller ens tog in det när du berättade.

Sammanfatta gärna vad ni gjort och vad ni samtalat kring. Nu finns också en sista chans för barnet att ställa frågor. Visa gärna att du lyssnat genom att referera

till viktiga saker som barnet sagt. Fråga också barnet vad han eller hon kommer att minnas från era samtal. Använd en liten stund av tiden till att utvärdera. Du kan få veta saker som är till hjälp vid nästa barnsamtal! Hur har det varit att komma på samtal? Har ni missat att prata om något? Är det något du ska tänka på nästa gång du träffar ett barn i samma situation?

VAD ÄR ETT LYCKAT SAMTAL?

När ett samtal är avslutat är det många gånger tydligt om det känns bra eller dåligt. Ibland känner man sig som samtalsledare genuint glad och nöjd. Andra gånger är reaktionerna svårare. Sorg, ilska, skuld-känslor eller maktlöshet kanske dominerar. Betyder det att samtalet inte var lyckat? Att man misslyckats som samtalsledare? Ibland, men många gånger inte alls. Ibland tvärtom.

Ambitionen att samtal ska vara lyckade kan lätt bli en belastning. Lyckade för vem? För den du samtalat med? För dig? För båda?

Det är naturligt och mänskligt att regera känslomässigt när barn eller vuxna berättar om svåra saker. Många gånger är det till stor hjälp för barn att få dela sina tankar, känslor och upplevelser med någon. Oavsett om man kan förändra deras situation eller inte så har någon lyssnat och de är mindre ensamma. Ofta känner de sig lättade.

Ett lyckat samtal kan se ut på många olika sätt. Det kan bestå av stunder då ni som mötts haft roligt, utbytt erfarenheter och bäge känt att ni fått ut något av det. Det kan också bestå av stunder då ni delat det svåra eller vara en vändpunkt då du slagit larm eller förmedlat fortsatt stöd i en oacceptabel situation. Det är inte alls säkert att det känns bra för dig just efteråt. Men kanske känns det bra efter ett tag.

Referenslista

- Allmänna Barnhuset (2015) *Barnets rättigheter i vårdnadstvister – slutrapport*
- Cederborg, Ann- Christin (2010:4) *Att intervjua barn – vägledning för socialsekreterare*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset
- Englundh, Elizabeth (2008) *Folk rätt för barn som pedagogiskt åtagande. Statligt ansvar – regionalt lärande?* Stockholm: pedagogiska institutionen, Stockholm universitet.
- Eriksson, Maria (2011) *Insatser för barn och föräldrar*. Sammanställning av aktuell forskning och kunskap att användas i projektet; ”Barnets rättigheter i vårdnadstvister”
- FoU i Väst (2014) *Förändring, förbättring, lärande – introduktion och inspiration till förbättringsarbete och genombrottsmetoden GR*
- Gabrielsson, Marianne, Andersson-Collins, Gunnel (2011) *Barn i svåra vårdnadsstrider*, Hägersten-Liljeholmens stadsdelsförvaltning, Stockholms stad
- Hodgkin, Rachael & Newell, Peter (2007) *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*. Unicef: Geneva
- Johansson, Eva (2003) *Att närma sig barn perspektiv. Forskares och pedagogers möten med barns perspektiv*. Pedagogisk forskning i Sverige 2003 årg. 8 nr 1-2.s.42- 57. Göteborg: Institutionen för pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet.
- Johansson, Eva och Pramling Samuelsson, Ingrid (2003) *Barns perspektiv och barnperspektiv i pedagogisk forskning och praxis*. Institutionen för pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet.
- Kelly, J. B. (2002). Psychological and legal interventions for parents and children in custody and access disputes: Current research and practice. *Virginia Journal of Social Policy & the Law*, 10, 129–163.
- McIntosh, J. E. (2005). *Because it's for the kids: Building a secure base for parenting after separation*. Canberra, Australia: Government Attorney-General's Department.
- McIntosh, J. E. (2006). *The Children's Cases Pilot Project. An exploratory study of outcomes for parenting capacity and child well-being*. Final report to the Family Court of Australia.
- McIntosh, J. E., & Long, C. (2007, July). *The Child Responsive Program Pilot, within the Less Adversarial Trial: A Follow up study of parent and child outcomes – July 2007*. Report to the Family Court of Australia
- McIntosh, J. E. et al (2008, January). *Child-Focused and Child-Inclusive Divorce Mediation: Comparative Outcomes from a Prospective Study of Postseparation Adjustment*, FAMILY COURT REVIEW, Vol. 46 No. 1, January 2008 105-124
- Röbäck, Karin (2011) *Barns delaktighet i familjerättsliga processer. Sammanställning av aktuell forskning och kunskap att användas i projektet*. ”Barnets rättigheter i vårdnadstvister.
- Proposition 2009/10:232. *Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige*
- Socialstyrelsen (2011) *VÅLD Handbok om socialnämndens ansvar för våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld*.

"Bra att social-
tjänsten blev
inkopplad."

"Försöka tänka att det
finns barn som har det
sämre. Jag vet en, som
aldrig träffat sin pappa."

"Man behöver prata
med någon. Att de
verkligen lyssnar
och tar barnen på
allvar."

"Barngrupper och
kurser till föräldrar."

MÅL 1

Organisera en tvärprofessionell samverkan i s.k. Samverkansteam

UR PROJEKTBESKRIVNING: Kommunerna ska samverka för att bistå familjerna med stöd, råd och vägledning med utgångspunkt från det regelverk som gäller för respektive verksamhet. Den lokala kartläggningen samt det övergripande kunskapsstödet är tänkt att ge förutsättningarna för hur den lokala samverkan organiseras. Kommunerna upprättar lokala samverkansavtal med de aktörer som involveras i arbetet. Avtalet ska reglera roller och ansvar i projektet. Kommunerna arbetar fram en lokal projektplan med verksamhetsnära lokala delmål som anknyter till projektets fyra huvudmål. Den lokala kartläggningen av behov och resurser för målgruppen föreslås ligga till grund för såväl avtal, lokal projektplan och de egna delmålen.

Om samverkan

av: Berth Danermark

Samverkan syftar till att ge andra aktörer och professioner tillgång till den egna organisationens resurser. Därigenom får man själv också tillgång till viktiga resurser som man utan samverkan inte har. Detta förutsätter en öppenhet och vilja att ställa resurserna till förfogande. Det är detta som är själva drivkraften i samverkan. För många har därför begreppet samverkan en positiv klang med stora förväntningar kopplade till ett sådant arbetssätt. I de fall samverkan är organiserad på ett effektivt och ändamålsenligt sätt är det en tillgång som innebär ökad effektivitet och ökad arbetstillfredsställelse. Det omvända gäller också. Om arbetet med organisations- och professionsöverskridande samarbete är organiserat på ett mindre genomtänkt sätt leder det ofta till störningar i verksamheten. Det kan exempelvis röra sig om brister i resurser och kunskap, dåligt ledarskap och otydligheter i uppdrag och mandat.

Samverkan har blivit ett allt vanligare arbetssätt för myndigheter och förvaltningar, i synnerhet när det gäller utsatta barn. Anledningarna till att samverka varierar med organisationernas uppgifter och uppdrag. I många fall är samverkan en följd av lagstiftning. En förutsättning för att förväntningarna på samverkan inte skall komma på skam är att samverkansprocessen utvecklas på ett sätt som inte innebär ökad byråkratisering eller ett ökat fokus på administrativa uppgifter som inte upplevs som meningsfulla. Det har emellertid visat sig att i många fall har samverkan inte utvecklats i enlighet med de involverade parternas intentioner. Svårigheterna kan delas in i faktorer som har att göra med:

1. hur verksamheten är organiserad,
2. vilka regelverk som styr samt
3. hur de som arbetar inom de olika verksamheterna ser på det de ska samverka om och hur de ser på andra verksamheter

Hinder inom det första området kan vara att det är svårt att skapa bra rutiner för att hålla varandra informerade. Det kan också handla om vem som ska betala eller om att huvudmännen gör olika prioriteringar. När det gäller regelverken nämns ofta sekretess och integritetsskydd som hinder. En annan försvärande omständighet kan vara att olika regelverk leder till olika bedömningar kring behov och prioriteringar av insatser. Synsätt kan skilja sig åt på grund av kunskap och erfarenhet av att arbeta med de frågor samverkan avser. Dessutom har aktörerna olika uppdrag, medarbetarna olika utbildningar och olika status. Brister det i kunskap, förståelse och respekt för varandras kompetens och uppdrag har det visat sig att det är svårt att åstadkomma en förtroendefull samverkan.

En central ”aktör” i arbetet med Samverkansteam är familjerna. De är dock inte föremål för analys i den här utvärderingen av det tvärprofessionella teamet. Föräldrar och barn kommer att få ge sina synpunkter i andra sammanhang inom projektet. Samverkansteamet kommer dock att få lämna synpunkter på hur de ser på hur familjerna involveras i processen (se mer om detta under rubriken *Spindelverket*).

Att samverka ses ofta som ett organisatoriskt sätt att lösa en utmanande uppgift som den egna organisationen eller professionen inte på egen hand klarar av. En enkel tumregel är dock att man bara skall samverka i de fall en situation kräver samordnade insatser från flera aktörer samtidigt. Om exempelvis olika insatser från olika aktörer på ett effektivt sätt kan ske successivt (först aktör A, sedan aktör B) kanske det räcker med ett väl utvecklat informationsutbyte mellan de inblandade aktörerna. Om förhållandena kräver ett mer utvecklat samarbete behöver långsiktiga och hållbara samverkansstrukturer etableras. Inom ramen för Samverkansteam är en sådan utveckling av samverkan nödvändig.

Den som skall organisera samverkan och ansvara för att den implementeras i verksamheten förutsätts ha goda kunskaper om samverkansprocesser. Det gäller att kunna identifiera för samverkan främjande faktorer liksom hindrande faktorer. Man måste också kunna särskilja viktiga faktorer från mindre viktiga faktorer och prioritera arbetet med fokus på de för samverkan centrala förhållandena som nämndes ovan, regelverk, organisation och synsätt. På samma sätt måste man kunna skilja mellan sådana förhållanden i omvärlden som man inte kan påverka utan där det handlar om att "gilla läget", från de förhållanden som ligger inom ramen för den egna organisationen eller professionen att påverka. Detta ställer stora krav på de olika ledningsfunktionerna inom de samverkande organisationerna.

Inom studier av samverkan har det definierats på lite olika sätt. Exempelvis beskrivs det i SOU 2006:65 som att "någon eller några tillför sina specifika resurser, kompetenser och/eller kunskaper till en uppgift som man gemensamt har att genomföra". Samverkansforskarna Runo Axelsson och Susanna Bihari Axelsson¹ definierar det som "en icke-hierarkisk aktivitet där aktörer möts på lika villkor och med ett gemensamt intresse".

På ett mer övergripande sätt kan man bland olika definitioner urskilja några gemensamma komponenter. Det rör sig om "medvetna målinriktade handlingar som utförs tillsammans med andra i en klart avgränsad grupp avseende ett definierat problem och syfte".² Ännu enklare uttryckt så skall det handla om handlingar med bestämda aktörer och målgrupp där man har satt ett tydligt mål. Detta gör att samverkan skiljer sig från det mer allmänna ordet samarbete. I de tvärprofessionella teamen handlar det om samverkan i den mer utvecklade formen.

Varför är det viktigt att vara tydlig på vad som avses med samverkan? I dag används ofta begreppet på ett otydligt sätt där det mesta av samarbete kallas för samverkan. Detta gör att begreppet urholkas och tappar sin mening. När man talar om samverkan skall det alltså avse ett målfokuserat och strukturerat arbete som ryms inom Danermarks beskrivning ovan och inte ett samarbete i största allmänhet som sker ad hoc. Det kan ses som en särskild tydlig och strukturerad form av samarbete, till exempel tvärprofessionella team.

När man samverkar görs det ofta mellan olika organisationer och då benämns det interorganisatorisk samverkan. Det är heller inte ovanligt med samverkan inom en organisation och då benämns det intraorganisatorisk samverkan. Samverkan som innebär att olika professioner samverkar kallas interprofessionell samverkan. I praktiken rör det sig oftast om samverkan som involverar samtliga dessa former och det kan

vara svårt att i praktiken särskilja dem. Det kan dock vara bra att ha dessa olika former av samverkan i åtanke när man diskuterar olika typer av främjande och hindrande faktorer. Exempelvis är skillnader i regelverk ofta en

viktig aspekt vad gäller interorganisatorisk samverkan men inte relevant vid intraorganisatorisk samverkan. Vidare är olika synsätt på problemet något som kan skilja sig åt mellan olika professioner och kan därför vara viktigt vid interprofessionell samverkan.³

SPINDELVERKTYGET

Utvärderarna har tagit fram ett enkätverktyg som kommer att användas för att utvärdera samverkansprocessen. Verktyget har fått arbetsnamnet "Spindeln". Det har använts av utvärderarna i ett flertal processstödande projekt och det föreligger god empirisk kunskap om hur det fungerar, dess förutsättningar och vilka förväntningar man kan ha på det.

Sju så kallade generiska mekanismer utgör basen för Spindeln. Det är alltså mekanismer som är viktiga i samverkansprocesser oavsett vad samverkan handlar om. Dessa generiska mekanismer är:

1. Tillgång till resurser (t.ex. tid)
2. Ledningens stöd och engagemang
3. Andra parter engagemang
4. Samsyn kring arbetssätt
5. Kunskap om samverkanspartners
6. Parternas regelverk harmonierar
7. Informationsflödet mellan parterna

Det finns dock i alla samverkansprocesser kontextuella förhållanden eller specifika intressen som är viktiga att kartlägga. I detta projekt har därför två ytterligare parametrar lagts in i Spindel:

8. Brukarmedverkan
9. Utfallet av samverkan för målgruppen är...

Styrkan med ett verktyg av detta slag är för det *första* att det leder till ett ökat engagemang i samverkansfrågor. För det *andra* ger det de samverkande parterna en indikation på vilka mekanismer som är problematiska och vilka som tycks fungera bra. Det kan alltså vara vägledande för vilka frågor som prioriteras för att förbättra samverkan. För det *tredje*, slutligen, om mätningarna upprepas så ger det en bra beskrivning av hur samverkan utvecklas över tid. Mer om Spindelverktyget finns att läsa i *Spindelkapitlet i samverkansboken* som finns på Project Place.

Så här ska mätningen genomföras:

Spindelenkäten kommer att fyllas i vid tre tillfällen (i början av projektarbetet, efter ca 6 månader och vid projektets slut). I var och en av de fem kommunernas tvärprofessionella grupp utses en "datainsamlingsansvarig". Denna person är utvärderarnas kontaktperson och hen ser till att Spindelenkäten fylls i och skickas in till utvärderarna. Varje parameter skattas av deltagarna efter en femgradig skala från 0 (mycket dåligt) till 4 (mycket bra).

Efter sammanställning av enkätresultaten bjuds teamen in till en gemensam träff där resultaten presenteras, jämförs och diskuteras (vad kan vi lära av varandra?) i syfte att utveckla samverkan.

Referenser och lästips

Andersson, J., Åhgren, B., Bihari Axelsson, S., Eriksson, A., & Axelsson, R., (2011) *Organizational approaches to collaboration in vocational rehabilitation – an international literature review*. International Journal of Integrated Care. Vol. 11

Axelsson, R. & Bihari Axelsson, S. (red.) (2007) *Folkhälsa i samverkan mellan professioner, organisationer och samhällssektorer*.

Danermark, B. (2003) *Samverkan – himmel eller helvete?* Örebro: LäroMedia AB

Danermark, B. (2004) *Samverkan – en fråga om makt*. Örebro: LäroMedia AB

Danermark, B. & Germundsson, P. (2007) *Nya vägar till arbetslivet – kvalitetssäkring av samverkan*. Sundsvall: NTG-projektet. (Kan beställas kostnadsfritt från Berth@Danermark.se)

Germundsson, P. (2011) *Lärare, socialsekreterare och barn som far illa – om sociala representationer och interprofessionell samverkan*. Doktorsavhandling. Institutet för handikappvetenskap. Örebro universitet.

Socialstyrelsen:

– *Samverka för barns bästa – en vägledning om barns behov av insatser från flera aktörer* (2013)

– *Samverkan i rehabilitering* (2008)

– *Strategi för samverkan – kring barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa* (2007)

SOU 2006:65 *Att ta ansvar för sina insatser*. Socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor.

VILKA KAN DET VARA SOM SAMVERKAR I ETT SAMVERKANSTEAM?

Att det finns många professioner i samverkansteam ökar förutsättningarna för att familjer ska kunna få rätt stöd och i den omfattningen som är till bäst hjälp. Separerade familjer kan vara belastade familjer som redan är kända av socialtjänsten. Men att vara separerad och ha svårigheter att samarbeta utan att barnet blir utsatt, innebär en särskild påfrestning. Det kan variera vilka aktörer som behöver samverka utifrån hur familjens behov ser ut, hur samarbetssvårigheterna ser ut och vad familjen anser vara en bra väg framåt.

Finns pågående utvecklingsarbeten? Bra, bygg vidare utifrån dem, samverkansteamet kompletterar.

I arbetet med Samverkansteam strävas både efter att samarbetspartners som träffar familjerna ska veta om Samverkansteamet och hänvisa till det. Men även att de professionella som redan arbetar med familjen ska samordnas i Samverkansteamet. Det kan vara så att aktörerna bör:

- Fortsätta med det de gör, men i samverkan, samordnat.
- Stärka den egna verksamheten med en kompletterande insats.
- Bygga vidare från det som fungerar i insatser och kontakter som familjen redan har.

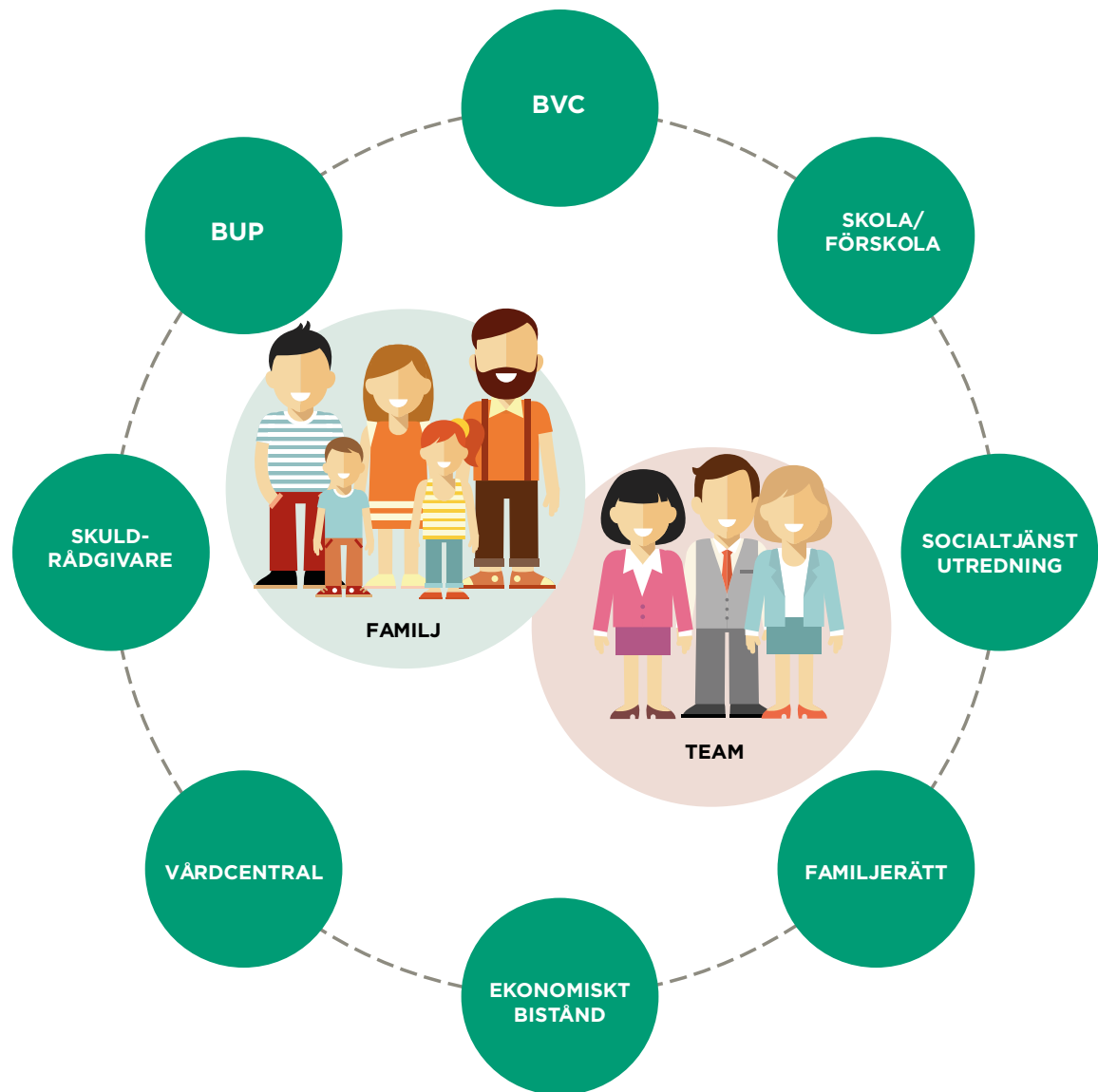
HUR SAMVERKAN KAN SE UT

De exakta formerna för samverkan kommer att se olika ut i de olika kommunerna. Befintliga nätverk och samverkansformer kommer att vara utgångspunkten. Syftet med projektet är att pröva olika former av samverkan och utforska hur ett bättre sammansatt stöd skulle kunna organiseras i den egna kommunen. De flesta kommuner startar med ett team med representanter från olika delar inom socialtjänsten, med en strävan att utvidga till fler aktörer både inom och utom kommunen.

Vad kan det innebära praktiskt för teamens arbete? Är det ett operativt team som arbetar i familjen eller mer av ett nätverk? Idén med Samverkansteam ger olika associationer. En grundläggande princip är att ingången till Samverkansteam går via DOORS och således hänvisas separerade familjer till de som har tränats i DOORS, för att fylla i formuläret. Därefter undersöker de tillsammans med föräldern vilket stöd som kan vara till hjälp. Sedan samordnas detta med de partners som ska erbjuda stödet. För att kunna erbjuda ett samordnat stöd behövs ett team med professionella från olika verksamheter som tillsammans kan erbjuda stödet. Därför kan ett tvärprofessionellt samråd, tex veckovis, vara en väg. I delar kan Samverkansteam också handla om att ge råd om vilka som arbetar med vad, och var och hur man får kontakt med dessa aktörer.

De som gör DOORS är även de som håller uppföljande samtal och ansvarar för datainsamlingen i utvärderingen under projektiden som syftar till att undersöka om familjerna upplever sig hjälpta.

ETT MÖJLIGT SAMVERKANSTEAM

Vad innebär Samverkansteam i relation till pågående insatser och utredningar och befintliga samarbeten? Som konflikt och försoning, tingsrättsförhandlingar, vårdnad-, boende- och umgängesutredning, barnvårdsutredning, pågående insatser i öppenvården och i övrig socialtjänst?

Handlar det om att ha ett uppdaterat kontaktnät? Veta vilka telefontider och hemsidor som gäller och ha fräscha broschyrer från verksamheter framme? Eller mer att veta vad samarbetspartners kan erbjuda? Eller stämma av mot en namngiven person som familjerna ombes att kontakta?

EXEMPEL PÅ KOMMUNENS EGNA RESURSER

Familjerättssocionom Kan vara den som samordnar teamet i relation till familjerna. I flera kommuner är det vid familjerätten som föräldrar fyller i DOORS och orienterande samtal kring behov av stöd görs. De som gör DOORS erbjuder planen för det samordnade stödet och följer upp. Familjen kan också vända sig till dessa med frågor om det samordnade stödet.	Budget- och skuldrådgivare Ekonomisk rådgivning eller erbjudas skuldsanering. Att Försäkringskassan ger vägledning vad gäller försörjningsstöd och att samarbetsamtal ger vägledning om ekonomiska frågor, kommer att påverka rådgivarens roll i teamen.	Ekonomiskt bistånd Familjer kan behöva försörjningsstöd under en övergångsperiod. Eller kanske har de redan försörjningsstöd.	Utredningsenheten barn och unga Det är viktigt med ett nära samarbete med utredningsenheten både utifrån eventuella behov av att göra en anmälan och i utredningsarbetet. Barn kan fara illa av att föräldrarna är i konflikt. Ibland behövs en anmälan göras just därför.
Missbruksenheten Vid misstanke om beroende eller missbruk. Både för den med missbruk som för den som är anhörig, barn eller vuxen.	Öppenvårdsenhet Flera av befintliga insatser kan vara aktuella, anknytningsstärkande, stärka föräldraförmågan, krisstöd, familjesamtal mfl. Kanske är det aktuellt att introducera eller utveckla insatser särskilt anpassade till målgruppen?	Socialpsykiatri Föräldrar kan vara i behov av stöd. Det kan försvåra en övergång från en parrelation till en föräldrarelation om en av föräldrarna har svårigheter att klara sin vardag. Kriterier kan vara uppfyllda för att med stöd av LSS erhålla stöd.	LSS Föräldrar eller barn kan ha en funktionsnedsättning. Professionella med anledning av funktionsnedsättningen kan vara inkopplade i familjen, eller det kan behövas kontakt.
Familjerådgivningen Föräldrar kan behöva arbeta på sin parrelation för att kunna gå vidare till en föräldra-relation. Familjerådgivningen bedriver ibland ett förebyggande arbete i samarbete med ex. familjecentralen. De kan också delta i olika föräldrastödprogram.	Kvinnofridsteam – team mot våld i nära relation Kopplas in när det finns en hotbild för att ge stöd och vägledning till den våldsutsatta. I ökande omfattning ges även stöd och behandling till den våldsutövande och barn (en barnvårdsutredning ska alltid inledas, vid misstanke om våld i nära relation).	Förskola/skola Barn går i skolan och oftast på förskolan. Skolan behöver känna till Samverkansteam väl. Kanske finns det viktiga vuxna här som kan finnas lite extra för barnet?	Elevhälsa – sjuksköterskor och läkare Uppmärksammar att konflikter påverkar barn såväl psykiskt som somatiskt. Det är också viktigt att de känner till verksamheten. Elevhälsan kan också vara en aktör som kan ge barn stöd. Ibland finns redan en kontakt etablerad!
Skolkuratorer Kan uppmärksamma att barn far illa som en följd av föräldrars separation. Det är viktigt att de känner till verksamheten. En skolkurator kan vara en aktör som kan ge barn stöd. Ibland finns redan en kontakt etablerad!			

DET KAN VARA AKTÖRER UTANFÖR KOMMUNEN

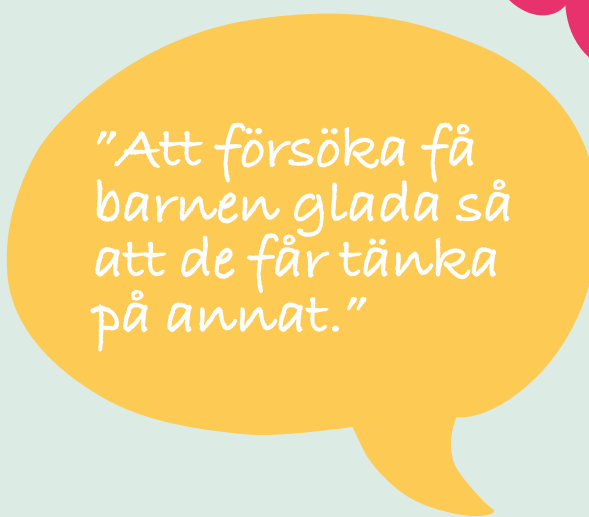
Barnpsykiolog/ barnpsykiatri	Vuxenpsykiatri	BUP	Hälso- och sjukvård
Kanske har barnet svårigheter kopplat till föräldrarnas konflikter, eller andra belastningar som behöver identifieras för att rätt stöd ska kunna sättas in. Det kan också vara barn som behöver diagnostiseras eller behandlas. Alla barn har rätt till utredning och bedömning.	Här kan det finnas möjlighet att få specialistvård i samband med ångest, krisreaktioner och depressioner såsom medicinering, korttidsterapi mm.	Är en verksamhet som träffar många familjer och som kan hänvisa familjer till Samverkansteam. Här finns expertis som barn i separation många gånger kan vara i behov av. En verksamhet som många barn som kommer i kontakt med Samverkansteam kan vara hjälpt av.	Primärvård och första linjen. Här kan erbjudas kuratorsamtal och korttidsterapier. Det kan också handla om somatiska besvär för såväl barn som vuxna.
Familjerättsjuridisk kompetens	Försäkringskassan	Tingsrätten	Arbetsförmedlingen
För att få vägledning i juridiska frågor. Det kan finnas ytterligare frågor som inte familjerättens samarbetsamtal kan ge vägledning i.	Rådgivning och telefonservice. Har en fullständig hemsida med verktyg för att räkna ut underhållsstöd.	Reglerar vårdnad, boende och umgänge i en dom. Ibland kan en dom från tingsrätten vara den bästa vägen framåt för en familj. Det är viktigt att det finns ett samarbete med tingsrätten och att de är informerade om arbetet med Samverkansteam.	Teamet kan föreslå kontakt. De kan utgöra ett stöd i processen mot ett arbete.
Familjens nätverk	Är nätverket stöttande för barnet? Eller eldas konflikter på av nätverkets olika ståndpunkter? Här kan det finnas viktiga stödpersoner för både barn och föräldrar, resurser som kommer att finnas kvar över tid.		

FÖRSLAG PÅ UTÅTRIKTAD SAMVERKAN SOM VÄNDER SIG TILL FAMILJER

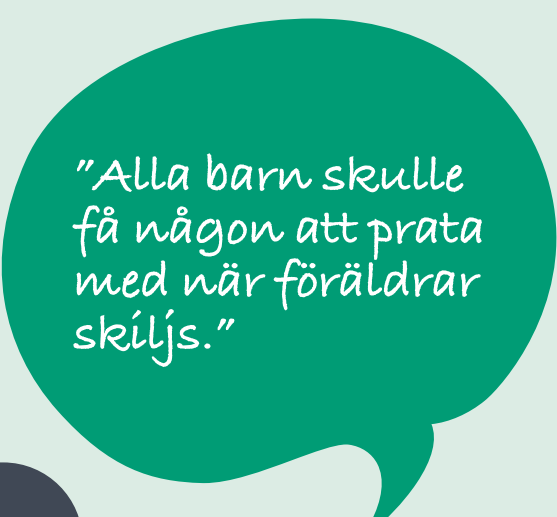
- Kommunen kan bjuda in familjer till att träffa samverkanspartners som presenterar vad de kan erbjuda, förslagsvis bra tid som många kan!
- Kommunen kan tillsammans med tingsrätten bjuda in familjer för att berätta vad kommunen respektive tingsrätten har för olika uppgifter och vad kontakt med tingsrätt respektive kommunen kan innebära för familjer i separation.
- Kommunen kan ha en öppen kväll på lämplig plats, exempelvis BVC eller familjecentral, då familjer får reda på vad Samverkansteam är.
- Skolan skulle kunna erbjuda plats för storföreläsning, som kommunen ger om Samverkansteam.

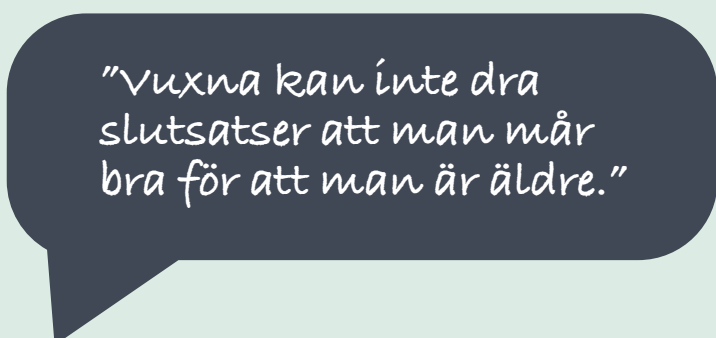
"Visa att man bryr sig och finns där."

"Att försöka få barnen glada så att de får tänka på annat."

"Alla barn skulle få någon att prata med när föräldrar skiljs."

"Vuxna kan inte dra slutsatser att man mår bra för att man är äldre."

MÅL 2

Pröva ett systematiserat frågeformulär som underlag för stöd och insatser till barn och föräldrar

UR PROJEKTBESKRIVNING: I projektet kommer frågeformuläret DOORS - Detection Of Overall Risk Screen att prövas. DOORS är utformat för föräldrar som separerar och har konflikter kring barnen. DOORS är utarbetat av ett forskarteam i Australien, Kanada och USA. Syftet är att synliggöra vilka behov familjen har och vara en "dörr in" till stöd och insatser och i navigerandet mellan olika aktörer. Det ger en samsyn mellan professionella och är inriktat på att undersöka 10 riskområden; bortförande, våld, omsorgsbrist, suicid, utvidgad suicid separation, konflikt, mående, föräldraförmåga, barnets mående, säkerhet, och stressfaktorer.

En ökad samsyn förväntas ge en tydligare bild av hur situationen ser ut för barn och föräldrar och därmed bli en vägledning i vilket behov av stöd som finns. Syftet är att erbjuda rätt hjälp på rätt nivå. Ett annat syfte med att alla kommuner använder samma frågeformulär är att kunna dra slutsatser i projektutvärderingen.⁴

I Pinocchio projektet - ett utvecklingsarbete som drevs av Sveriges Kommuner och Landsting⁵ användes screening- och bedömningsinstrument. Det var mycket uppskattat av praktikerna att ha ett gemensamt frågeformulär som komplement i arbetet.

En erfarenhet från tidigare utvecklingsarbeten är att familjer i separation tenderar att erbjudas hjälp från olika håll och utan samordning. Samverkansteam syftar till att vara en lågtröskelinstans dit familjer kan söka sig tidigt för att få stöd och hjälp vidare. En annan erfarenhet från tidigare utvecklingsarbeten är att familjer i konflikt efter separation inte sällan hade ytterligare belastningar som ibland innebar att familjen hade andra kontakter med olika delar inom socialtjänsten och med andra aktörer. Den samlade bilden är att även dessa stöd inte var samordnade.

Det fanns därför såväl önskan som ett behov av ett frågeformulär för att kunna samla in ett underlag för vägledning. En ytterligare anledning till att använda ett systematiskt frågeformulär var att forskning inom samverkan har visat att förutsättningarna för en lyckosam samverkan ökar om man arbetar med gemensamma instrument.⁶

Genom att använda DOORS⁷ lyfts frågor om före-

komst av våld. Därmed får vi ett underlag för att kunna värdera vilket skydd föräldern och barnet kan vara i behov av. DOORS undersöker också olika områden som kan vara besvärliga för familjer i separation. Det ger förutsättningar för att kunna ge råd och vägledning till vilket stöd som kan vara till hjälp. Förhoppningen är att kunna stötta familjer tidigt och därmed öka förutsättningarna för att kunna hindra att svårigheter eskalerar. DOORS är tänkt som en vägledning i att utforma ett stöd som möter familjens behov. Som bilaga 7 ligger DOOR 1 översatt till svenska som använts av Samverkansteam.

DOORS riktar sig till föräldrar. Det finns även ett Children's DOORS som är under utprovning i Australien 2015-2016. Förhoppningar fanns om att kunna pröva det i samverkansteam, men det blev inte möjligt. Barn DOORS är utformat som en frågeguide och görs i samtal med en professionell med erfarenheter och kunskap om utsatta barn, våld, vårdnadskonflikter och samtal med barn. Under Mål 3 beskrivs hur barnet bjuds in och hur barnets upplevelse och situation ges utrymme i Samverkansteam. Förbereda samtal med barn, har fått ett eget kapitel. Det ligger innan mål 1.

4. www.familylawdoors.com.au/ 5. <http://webbutik.skil.se/bilder/artiklar/pdf/7164-479-4.pdf> 6. Projekt Pinocchio, Sveriges Kommuner och Landsting 2010 7. Tillstånd har beviljats från de som tagit fram materialet, för användandet av DOORS inom ramen för Samverkansteam som koordineras av Allmänna Barnhuset. All annan användning kräver särskilt tillstånd från de som innehar rättigheterna. Notice of Terms of Use (must be included on all versions of the DOORS Screening Tool) The DOORS tools ("DOORS") are intended for professional use, for the express purpose of assisting with preliminary screening. The DOORS, in whole or in part, do not provide any formal diagnosis, finding, conclusion or recommendation, and are not intended to be used as a substitute for assessment. The authors and publishers of the DOORS disclaim any legal liability or responsibility for the accuracy or completeness of information gathered in screening processes that employ DOORS, or for decisions that are made or services that are received in conjunction with this tool. The full Terms of Use can be found on the Family Law DOORS website. Use of DOORS in any form is subject to and conditional upon these Terms of Use. All users of DOORS in any form are deemed, by virtue of such use, to have read, understood, accepted and agreed to these Terms of Use.

BEDÖMNINGAR I ÄRENDE MED VÅLD

Bland familjer i separation finns det inte sällan uppgifter om våld.⁸ Ofta har relationen innehållit våld, och att gå skilda vägar betyder inte att våldet upphör. Forskning visar tvärtom att separation innebär att utsattheten för våld ökar.

I ärenden där det förekommit våld eller där det finns uppgifter om våld, behövs systematiska bedömningar. Idag håller bedömningsinstrumentet FREDA på att spridas. Socialstyrelsen har arbetat fram instrumentet som ger stöd vid bedömning-

ar av utsatthet och skyddsbehov för våldsutsatta kvinnor, män och barn som upplevt våld. När det gäller riskbedömningar i familjerättsmanhang pågår sedan en tid

ett arbete med att ta fram ett riskbedömningsinstrument alternativt stöd till familjerätten vid bedömning av risk i familjerättsliga utredningar (se t.ex. Socialstyrelsen, 2009 samt fördjupat resonemang nedan). Både när det gäller förarbetena till dagens lagstiftning⁹ och i litteraturen om riskbedömningar i samband med separationer och familjer i konflikt har fokus tenderat att hamna på våldsutövaren och risken för upprepade våldshandlingar.¹⁰ Något som inte diskuteras lika ingående är hur bedömningen kan inkludera barns upplevelser och röster om våld.¹¹ När det gäller familjerättens arbete handlar riskbedömningar också om att se olika möjligheter att ordna vårdnad, boende och umgänge på ett betryggande och positivt sätt för barnets bästa. Till den bedömning som ingår i detta, hör inte bara att bedöma risken för att barn åter utsätts för våldsupplevelser utan också att bedöma risken för att barnen far illa av vårdnads- och umgängesarrangemang på grund av att de inte återhämtat sig från de våldsupplevelser de redan haft. Kunskap om barnets våldsupplevelser och om våldets konsekvenser för barnet är alltså avgörande för att kunna göra bedömningar av insatser till att barnet är tryggt. En vetenskap som Samverkansteamerna uppmanas att beakta i sitt arbete. Man kan formulera det som att om det förekommit våld räcker det inte med riskbedömning i betydelsen säkerhetsbedömning, utan att det även krävs en

»Om det förekommit våld räcker det inte med riskbedömning i betydelsen säkerhetsbedömning, utan krävs även en trygghetsbedömning med fokus på barnets upplevelse och behov.«

trygghetsbedömning med fokus på barnets upplevelse och behov. Vad behöver barnet för att kunna känna sig tryggt över att våld inte längre hotar?

Dessutom behöver bedömningen också ta hänsyn till våldets konsekvenser och barnets behov av återhämtning. Här bör ingå en bedömning som kan fånga upp om barnet har utvecklat egna problem på grund av våldet, exempelvis symptom på posttraumatisk stress. Finns den problematiken ställer det helt andra krav såväl på hjälpen till barnet som på föräldrarnas förmåga

att stödja barnets återhämtning, i synnerhet den våldsutövande förälderns förmåga. Bedömningar av risk och föräldraförmåga måste med andra ord sättas i relation till barnets behov.¹² När det handlar om barn som har

behov av olika stöd- och behandlingsinsatser för att inte utveckla allvarliga problem på kort och lång sikt är det också viktigt att vårdnads-, boende- och umgängesarrangemang inte förvärrar situationen genom att undergräva barnets återhämtningsprocess, exempelvis genom att ett redan traumatiserat barn utsätts för re-traumatisering genom ett otrött umgänge.

Sammanfattat kan man säga att en riskbedömning med barnperspektiv har minst tre komponenter:

- bedömning av omedelbar **fara** (inklusive risk att även barnet utsätts för fysiskt våld eller sexuella övergrepp)
- bedömning av **långsiktiga risker** förknippade med effekterna av våld och barnets behov av återhämtning
- trygghetsbedömning med fokus på **barnets upplevelse**.

Man kan också formulera det som att om man med riskbedömning i familjerättsmanhang framförallt menar bedömningen av omedelbar fara, måste den bredare bedömningen av barnets bästa ta hänsyn till risker ur ett hälso- och utvecklingsperspektiv respektive barnets upplevelse av trygghet och rädsla.^{13w}

8. Detta avsnitt och texten om insatser under mål 3 bygger i väsentliga delar på Eriksson Maria (2011) Kunskapsmanställning i projektet Barnets rättigheter i vårdnadstvister, Allmänna Barnhuset. 9. SOU 2005:43 10. jfr t.ex. Austin 2001 11. se Eriksson och Dahlkild-Öhman 2015 12. jfr Socialstyrelsen 2006. Se även American Psychological Association, 2010 13. Eriksson och Dahlkild-Öhman 2015

BEDÖMNINGAR AV KONFLIKTNIVÅ OCH FÖRÄLDRASAMARBETE

I utvärderingar av insatser för föräldrar i konflikt efter separation har olika bedömningsstöd och screeningsinstrument använts internationellt för att ge en systematisk bild av bland annat det gemensamma föräldraskapet och konfliktnivå, vilket kan vara till hjälp även i bedömningen av lämpliga stöd och hjälpinsatser.¹⁴

Det kan till exempel handla om bedömningar av:

- Styrkan i föräldraskapsalliansen, det vill säga den aspekt av relationen som har fokus på det gemensamma föräldraskapet (till skillnad från parrelationen)
- Närheten i barn-föräldrarelationen
- Graden av konflikt mellan föräldrarna mer generell under och efter parrelationen
- Graden av konflikt rörande vårdnad, boende och umgänge
- Grad av känslomässig anknytning till partnern

Förenklat kan man säga att ju lägre grad av föräldraskapsallians och närhet i barn-föräldrarelationen, och ju högre grad av allmän konfliktnivå, och grad av känslomässig anknytning till partnern, desto större är sannolikheten att föräldern/paret behöver hjälp för att hantera konflikten. Här blir frågan om man ska gå direkt på mer ingripande insatser istället för samarbetsamtal, för att skydda barnen så mycket som möjligt och förhindra att konflikten förvärras. Det är avvägningar och bedömningar som arbetet med DOORS ger förutsättningar för att göra.

DOORS används i Samverkansteam för att undersöka de områden i en familjs liv, där forskning har visat att risker finns för att någon i familjen far fysiskt eller psykiskt illa, eller att barnets utveckling påverkas negativt. Inventeringen görs i möjligaste mån innan det finns en sådan oro kring barnet som innebär att en barnavårdsutredning inleds. Avsikten är att möta familjen tidigt och underlätta för familjerna att gå från parrelation till separerat föräldraskap.

VAD ÄR DOORS?

DOORS har utformats för familjer där en medförälder har, eller önskar ha, en aktiv föräldrarelation till de gemensamma barnen.¹⁶ DOORS står för Detection Of Overall Risk Screen (ungefär screening för upptäckt av övergripande risker). DOORS betyder dessutom dörrar. Det anspelar på att familjer i separation inte sällan kommer i kontakt med professionella från olika professioner, såsom medlare, ombud och behandlare och att familjer går igenom många dörrar. Men att familjens behov av stöd och skydd behöver undersökas

kontinuerligt och med samma hjälpmedel, nämligen DOORS. Det är utformat för alla professioner som möter familjer i konflikt efter separation. En drivkraft till att skapa DOORS var att etablera en samsyn kring skydd och stöd för familjerna mellan professionerna genom att alla använder sig av samma verktyg.

DOORS innehåller tre delar:

DOOR 1. Självskattningsformulär som förälder erbjuds att fylla i. Det innehåller frågor inom följande områden:

1	Din kulturella och religiösa bakgrund
2	Om separationen
3	Hantera konflikter med barnets/ barnens förälder
4	Hur mår du?
5	Hur verkar barnets/barnens andra förälder klara sig?
6 a	Om barn 0-5 år
6 b	Om barn i skolåldern
7	Att vara förälder
8	Ditt/dina barns säkerhet
9 a	Din trygghet
9 b	Säkert beteende
10	Övriga stressfaktorer

DOOR 2. Behandlaren¹⁷ formulär som baseras på hur föräldern har svarat i DOOR 1. Här ges förslag på undersökande följdfrågor, erbjudanden om stöd och åtgärder att vidta. DOOR 2 görs i dialog med föräldern.

DOOR 3. Är en fördjupningsresurs som riktar sig till behandlaren. Här finns exempel på stöd och insatser och hur dessa kan följas upp. Här finns bakgrundsmaterial till de områden som tas upp i DOOR 1, riskprofiler, litteraturöversikter, uppföljningsverktyg och länkar till ytterligare metoder för riskbedömning (alla är inte validerade i Sverige). DOOR 3 kan användas för att undervisa professionella och som stöd till att skraddarsy riskbedömningar.

I Samverkansteam ger DOORS stöd för att undersöka och prata kring tio potentiella riskområden tillsammans med föräldern. Det efterföljande samtalet syftar till att leda fram till erbjudanden om stöd eller råd. Erbjudanden utformas utifrån hur föräldern har svarat i DOOR 1. DOORS är ett hjälpmedel för att få ett underlag för vägledning. Följande beskrivning av DOORS baseras på DOORS handbok (McIntosh & Ralfs 2012).

14. Jfr Jacobs och Jaffe, 2010 15. McIntosh & Ralfs 2012 16. DOORS finns också i en version för par som separerar som inte har barn. Den testas inte i detta projekt. 17. DOORS är utformat för att kunna användas av flera olika professioner. Här har vi valt att kalla den som arbetar med familjer med stöd av DOORS för behandlare. Därmed betonas vikten av att ha erfarenhet av och kunskap om förändringsarbete med familjer i konflikt efter separation.

DETTA ÄR RISK INOM DOORS

I DOORS-systemet definieras risk brett, som fysisk eller psykologisk skada mot sig själv eller andra familjemedlemmar, och i fallet med barn även utvecklingsmässig skada. DOORS bygger på antagandet att risk är multideterminerat och påverkas av bland annat personliga egenskaper, historiska och situationsbundna variabler samt omgivnings- och miljöfaktorer. Risk behöver ses ur en mängd olika perspektiv; bland annat när i tiden risken inträffar, dess omfattning och art, vilka roller som antas av offer och förövare samt med vilken säkerhet man kan uttala sig om konsekvenserna. Riskbedömning behöver därför göras i olika sammanhang och kontinuerligt över tid.

För en del försvåras situationen av att förmågan att hantera stress minskar i kris. Kanske förstärkt av att andra stressfaktorer förekommit parallellt, såsom arbetslöshet, tappad kontakt med vänner eller flytt. Det kan resultera i svårhanterlig smärta som kan leda till att individen utgör en risk för andra eller sig själv.

I utarbetandet av DOORS gjordes en kunskapsöversikt över hur forskningsstödet såg ut för de risker som de situationer som barn och föräldrar i separation ofta utsätts för, såg ut. Kunskapsgenomlysningen ligger till grund för de områden och frågor som DOORS består av. DOORS är testat i verksamheter som möter familjer och formuleringarna är noga avvägda. Under användandet av DOORS i Samverkansteam har formulärets översättning justerats något och kontinuerliga telefonmöten har hållits med representanter från forskarteamet i Australien.

VARFÖR ANVÄNDA DOORS?

DOORS utgår från antagandet att det finns tillfällen i en familjs separation där påfrestningar kan övergå i våld och hot, men att detta kan förhindras. Tidig upptäckt och prioriteringsbedömningar för att identifiera de som snabbt behöver samtalsstöd kan leda till att rätt insatser vid rätt tidpunkt sätts in. Inom DOORS arbetar man utifrån antagandet att allvarlig skada kan undvikas genom att uppmärksamma mindre risker som relaterade till varandra, och i kombination med stress och påfrestningar, riskerar att eskalera.

DOORS har utvecklats för att vara ett gemensamt system för förståelse av risk, som olika typer av verksamheter som träffar familjer i separation ska kunna använda sig av. I Australien används DOORS av flera professioner och ger förutsättningar för att olika samhälleliga instanser kan vara delaktiga i att lösa komplexa situationer.

Screening och bedömning är termer som används parallellt inom DOORS. De är sammanhängande och delvis överlappande faser i en riskbedömningsprocess. Screening inom DOORS avser den första nivån i processen och är ett strukturerat självskattningsformulär (DOOR 1) och ett samtal med behandlare (DOOR 2). Bedömning är en fas som innebär en fortsatt, fördjupad undersökning av faktorer som kan innebära en risk

för individens säkerhet och välbefinnande (DOOR 3). Till alla klienter behöver det ställas frågor om risker som kan minska trygghet och välbefinnande, men alla klienter behöver inte en fördjupad bedömning.

DOORS BYGGSTENAR

DOORS har utvecklats som stöd till yrkespersoner för att lyfta områden som kan vara besvärliga för familjer i separation och för att ställa frågor om hot och våld, både hos personer som utsatts och personer som utsatt andra. DOORS utgångspunkt är att den professionelles engagemang är grunden – inte bara i kontakt med de som utsatts för risksituationer, utan även för de personer som utsatt eller kan komma att utsätta andra för hot och våld. Hållbar förändring byggs utifrån trovärdighet och respekt, är en annan utgångspunkt. Det kan erhållas genom skicklighet och en nyanserad förståelse för klienten och de unika förhållanden som föräldern levtt under. En tydlig introduktion till DOORS där syftet med frågorna förtydligas, är en bra början på ett samarbete.

Separationer och skilsmässor är händelser som kan öka risken för psykisk ohälsa, drog- och alkoholmissbruk, föräldrastress, trakasserier och hot från ex-partnern och dennas släkt eller nya partner. Dessa situationer kan leda till fysiskt våld, bortförande av barn, mord, självmord eller utvidgat självmord.

De interventioner som erbjuds kommer att ha bättre förutsättningar att tas emot om den professionelle har en god arbetsallians med klienten. Att bekräfta förälderns upplevelse och hålla ett fokus vid att undersöka hur tryggheten kan öka, är grunder för en arbetsallians. För både våldsutsatta och potentiella eller faktiska förövare innebär arbetet att klienten ges möjlighet att arbeta fram strategier för att undvika våld och arbeta mot en läkning. Den professionelle kan utgöra en pålitlig källa till stöd, förståelse, information, verklighetstestning och rådgivning för klienter som kan vara både sårbara och fientligt inställda. Hellre än att bidra med generella uttalanden och färdiga lösningar, kan den professionelle med stöd av en empatisk hållning och undersökande frågor, få fram att våld alltid är oacceptabelt.

I arbetet med DOORS eftersträvas ett aktivt deltagande från behandlaren. Det ger förutsättningar för att undersöka farhågor i motsats till att föreslå lösningar.

Det aktiva deltagandet ger en grund för att:

- fundera över varför mönster och risker uppstått på det sätt de gjort
- detaljerat fundera över olika alternativ och beteenden kring säkerhet och trygghet
- uppmuntra klienten att själv hantera risker där så är möjligt
- uppmuntra användande av samhällets resurser och stödfunktioner

DOORS i Samverkansteam – steg för steg

DOORS är starten på arbetet för varje familj i Samverkansteam. DOOR 1 fylls i av föräldern. Det är viktigt att avsätta tillräckligt med tid för att föräldern ska kunna både fylla i formuläret och ha ett orienterande samtal i anslutning till detta. Det är bra att avsätta 1,5

timme för det första besöket. Efter presentationen av DOORS som ska innehålla introduktionen som inleder formuläret (se nedan), ges föräldern utrymme att fylla i DOOR 1.

Välkommen till DOORS. Syftet med det här formuläret är att samla in information om ditt och dina barns välbefinnande och trygghet. Separationer, konflikter och vårdnadstvister är slitsamma och för med sig en ökad risk för både föräldrar och barn.

På samma sätt som en läkare ställer en rad frågor för att fastställa vilken behandling som är bäst för dig, ställs i formuläret ett antal frågor för att hjälpa oss att bättre förstå hur vi bäst kan hjälpa er. Vissa frågor kan kännas oviktiga, men försök ändå att besvara alla frågor.

Formuläret tar upp till 20 minuter att fylla i. Behandlare kommer att ha era svar som utgångspunkt för fortsatta samtal.

(introduktionen till DOOR 1, frågeformuläret)

Behandlaren bör finnas tillgänglig om förtydliganden krävs eller om frågor uppstår. Tänk på att kontakten med föräldern etableras redan från start. De funderingar som ifyllandet väcker är också en del av underlaget som samlas in.

När föräldern fyllt i DOOR 1 går behandlaren tillsammans med föräldern igenom formuläret. Svaren från DOOR 1 är utgångspunkten i DOOR 2. Behandlaren använder sig av de anvisade stödjande följdfrågorna när föräldern har kryssat för de rutor som är skuggade i DOOR 2. DOOR 2 är ett samtal. Här ställs ytterligare frågor för att få fördjupad inblick i klientens riskområden. Verktyg ges inom DOOR 2 för att lyssna aktivt, fatta beslut, planera, hantera risker och remittera vidare. DOOR 1 och 2 har utvecklats för att användas tillsammans.

Under utvecklingsarbetet kommer teamen att arbeta med vad föräldrarnas svar i DOOR 1 kan innebära för erbjudanden till familjen. Som alltid i arbeten med familjer kommer övervägningar att behöva göras om en anmälan till socialtjänstens utredningsenhet behöver göras.

Tillsammans diskuteras vad som kommit fram och föräldern och behandlare resonerar kring vilka kontakter som kan tas (handboken ger ytterligare vägledning). Behandlaren bokar in ett uppföljande samtal. Dels då föräldern hinna fundera ytterligare. Dels behöver behandlaren kolla med sitt team vad som kan erbjudas. Vid detta möte eller vid det uppföljande kan med fördel en nätverkskarta ritas. Vid det uppföljande mötet läggs en plan för fortsatt stöd. Därefter är behandlaren som föräldern gjort DOORS med alltså den person som familjen kan vända sig till för att få stöd kring hur planeringen är tänkt. Behandlaren är den som vägleder och samordnar familjens insatser och som familjen

stämmer av mot under tiden som de tar emot det samordnade stödet.

De hjälpmedel och metoder som man har goda erfarenheter av ska naturligtvis integreras i arbetet. Exempelvis kan flera av verktygen inom Signs-of-Safety¹⁸ vara till hjälp. Både vad gäller att få syn på vilket stöd det privata nätverket kan erbjuda men även för att ge tydlighet. DOORS är ramen som kompletterar befintliga rutiner och samarbeten och behandlaren kunskap och erfarenhet. Finns skäl för att göra en orosanmälan ska det självfallet göras.

Ibland kan båda föräldrarna finnas tillgängliga för att göra DOORS. DOORS görs individuellt och i separata samtal. När det görs en samlad bedömning är det viktigt att ha accept från föräldrarna viken information man kan dela tillsammans. Avsikten är att stödet, så långt det är möjligt, ska bli samordnat både ur ett individuellt och ett familjeperspektiv.

DOORS OCH SOCIALSTYRELSENS UPPDRAG ATT TA FRAM STÖD FÖR RISKBEDÖMNING I FAMILJERÄTTSLIGA UTREDNINGAR

I Sverige har Socialstyrelsen i olika omgångar från mitten av 00-talet arbetat med att ta fram instrument, stöd eller vägledning till familjerätten i deras arbete med att bedöma risk i vårdnad-, boende-, och omgångsutredningar. Funderingar om vad användandet av ett systematiserat frågeformulär skulle kunna föra med sig har lyfts. En farhåga har varit att föräldrar inte skulle svara sanningsenligt som en följd av den konfliktsituation som de befann sig i. En annan var att materialet som lyftes fram skulle kunna användas av någon av parterna i en eventuell tvist. Att ett frågeformulär dessutom skulle lyfta fler frågor än nödvändigt skulle kunna innebära att utredningsförfarandet stred

mot kravet på proportionalitet, d.v.s. att inte ställa fler frågor än vad som är relevant i situationen. Slutligen fanns en oro för att ett instrument skulle vara ett för trubbigt hjälpmedel. Att bocka av riskfaktorer i ett instrument kunde leda till att nyanserade avvägningar och fördjupad analys av barnets situation riskerade att komma i skymundan. Ett instrument befarades kunna leda till en falsk trygghet.¹⁹

Att testa DOORS inom ramen för Samverkansteam har förstås likheter med ambitionen att ge familjerätten stöd i riskbedömningar i familjerättsliga utredningar. Skillnaderna är dock betydande. DOORS har två syften; att undersöka risker och att undersöka föräldrarnas situation inom områden där familjer i separation riskerar att få bekymmer som kan leda till fysisk och psykisk skada och hota barnets utveckling. DOOR 1 syftar till att få underlag till ett fortsatt vägledande samtal tillsammans med föräldern. Samtalet i samband med att föräldern har gjort DOOR 1 är centralt.

Där ställs följdfrågor och ett samtal om föräldrarnas situation fördjupas, DOOR 2. I samband med detta är avsikten att råd och stöd ska erbjudas.

Det kan vara så att föräldern inte svarar sanningsenligt. I ett arbete som handlar om våld i nära relation är det snarare troligt att det finns flera sanningar och versioner av händelseförlopp. Samtalet i DOOR 2 syftar till att leda fram till att erbjuda stöd till föräldern och familjen med förhoppningar om att samtalet i mindre omfattning handlar om sanning och mer om konstruktiva vägar framåt.

SERVICE ELLER BISTÅND OCH DOKUMENTATION AV DOORS

Malmö stads stadsjurist Natalie Glotz Stade, kontaktades av Malmös samverkansteam för att klargöra de juridiska ramarna i arbetet med DOORS. Hon hjälpte oss reda ut flera av de farhågor som arbetet på Socialstyrelsen hade lyft.

Samverkansteam erbjuder stöd och insatser inom ramen för service. Stödet som erbjuds är generellt. Det är allmänt inriktade och generella insatser som är service. Service handlar om förebyggande, rådgivande och informerande insatser som kan erbjudas utan behovsbedömning. Samarbetssamtal och familjerådgivning skulle kunna ses som exempel på service på det familjerättsliga området. Stödet ska vara öppet för alla, eller öppet för alla i en viss grupp, såsom exempelvis barn till föräldrar i separation. Det kan gå att se samverkansteam som liknande samarbetssamtal, juridiskt sett. Stöd till en särskild målgrupp och som erbjuds som service.

När ett stöd är individuellt anpassat utifrån individuella behov är det en insats och då behöver en behovsprövning göras. En anmälan eller ansökan initierar ett förvaltningsrättsligt ärende enligt 4 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453), SoL. Barnets/föräldrarnas behov utreds. För ett bifall enligt 4 kap. 1 § SoL krävs

att det föreligger ett behov som (1) de berörda inte kan tillgodose själva och som (2) inte heller kan tillgodoses på annat sätt samt som (3) behöver bli tillgodosett för att berörda ska uppnå en skälig levnadsnivå. En utredning utmynnar i ett beslut om att bevilja en insats eller ett överklagbart beslut om att avslå ansökan om en insats. Beviljas insatsen ska insatsen följas upp i enlighet med sedvanliga författningsstadgade krav på uppföljning av beslut inom socialtjänsten. Här gäller gängse dokumentationsregler (11 kap. SoL, 15 § FL, SOSFS 2014:5), och handläggningsregler i övrigt, med vidhängande lagar om offentlighet och sekretess. Även en verksamhet inom ramen för service kan dokumenteras, men det är inte en skyldighet så som det är när det gäller myndighetsutövning. Det görs ofta utifrån

»När ett stöd är individuellt anpassat utifrån individuella behov är det en insats och då behöver en behovsprövning göras. «

verksamhetens ambition att göra ett bra arbete. Den dokumentationen bör inte vara sökbar utifrån det huvudsakliga socialregistret. Dokumentationen bör dock ske på ett betryggande

sätt och luta sig mot regelverket om dokumentation i förvaltningslagen, socialtjänstlagen och SOSFS 2014:5. Offentlighets- och sekretesslagen kräver att dessa handlingar registreras. Dokumentationen blir nämligen allmänna handlingar när den är färdigställd (sker dokumentation i form av kronologiska anteckningar är varje anteckning färdigställd direkt när den har skrivits in). Alla uppgifter om enskilda personliga förhållanden i denna dokumentation är emellertid reglerade med stark socialtjänstsekretess enligt 26 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen. De som dokumentationen berör har som stark huvudregel rätt att ta del av den. Även andra kan begära ut dessa allmänna handlingar. Då görs en sekretessprövning och de uppgifter som sekretessbeläggs maskeras. Ett ifyllt DOORS blir således en allmän handling. Uppgifter om enskilda personliga förhållanden i denna handling skyddas dock, som anförts, av socialtjänstsekretess. När en person begär en sådan handling utlämnad måste det således alltid göras en individuell sekretessprövning i förhållande till den person som begär handlingen utlämnad och personens syfte med begäran. En kommun måste även besluta om gallringsbestämmelser för dessa handlingar i sin arkivredovisning.

DOORS kan inte ersätta en barnavårdsutredning. När DOORS väcker frågor om att familjen eller föräldern skulle vara bättre hjälpt av en individuellt utformad insats, då behöver en ansökan göras, eller om utredning är inledd, utredande socialsekreterare, föreslås bevilja insatsen.

19. Summering sammanställd av Marianne Gabriellson och Ylva Söderlind Göthner som deltog i referensgrupper kopplade till uppdraget 2009-2013.

Utvärdering av DOORS och barn och föräldrars erfarenheter av stöd och insatser

Maria Eriksson, professor i socialt arbete vid Mälardalens högskola, ansvarar för uppföljningen av hur DOORS används och vad barn, föräldrar och professionella har för uppfattningar om DOORS och det stöd som de erbjudits eller tagit emot. Det innefattar stora delar av projektet.

Studiens kärna är dokumentationen av samverkansteamens arbete, DOORS och uppföljningen av de barn och föräldrar som kommer i kontakt med teamen. För att det ska gå att förstå hur barns och föräldrars situation eventuellt påverkas av kontakten med samverkansteamet samlar teamen in information från barnen och föräldrarna om hur de upplevt kontakten och vilka insatser de erbjudits. Frågorna som undersöks är:

- I vilken grad och på vilket sätt implementeras DOORS?
- Hur beskriver och bedömer barn respektive föräldrar kontakten med samverkansteamet och dem som erbjuder stöd och hjälp?
- Hur ser barns och föräldrars situation och välbefinnande ut när de kommer i kontakt med teamen respektive efter stöd och hjälpinsatser?

Alla som tackar ja till att träffa samverkansteamet och gör DOORS tillfrågas om de vill delta i forskningsstudien och får information om vad detta innebär i enlighet med gängse forskningspraxis. De som tackar

ja ombes att lämna data vid tre tillfällen. I anslutning till att de först kommer i kontakt med teamen (T1), 4 månader efter första kontakten med teamen (T2) och 12 månader efter första kontakten med teamen (T3). För att få en bild av hur barnen mår används Strength and Difficulties Questionnaire självskattning (SDQ-S) för att fånga symtom på psykisk ohälsa. Föräldrarna tillfrågas när det gäller barn från 2-17 år och barnen själva tillfrågas från att de är 9 år. Hur föräldrarna mår samlas in med en kortversion av The Hopkins Symptoms Checklist-90 (HSCL-25). Den ger ett mått på allmän psykisk ohälsa och innehåller 25 frågor som rör symtom på ångest, depression och somatiska besvär under den senaste veckan. Utöver formulären kommer information att samlas in genom att föräldrarna intervjuas, DOORS samtal spelas in, insatser och stöd till familjen dokumenteras och samtalsledare och samverkansteamet intervjuas.

Erfarenheter från andra studier visar att de som erbjuds samhällets stöd inte alltid är de som är i mest behov av det. Därför undersöks om det finns ett mönster i vilka familjer som erbjuds respektive tackar ja eller nej till kontakten med teamen. För att förstå vilka som skulle kunna erbjudas kontakt med teamen samlas basdata in från alla som ingår i uppföljningen men även från alla de som kontaktar familjerätten för samarbetsamtal vid de fem kommunerna under 2016, som jämförelsematerial.

Referenser och lästips

Barnets rättigheter i vårdnadstvister (2011) Allmänna Barnhuset

American Psychological Association (2010). *Guidelines for Child Custody Evaluations in Family Law Proceedings*, *American Psychologist* 65 (9), s. 863-867.

Austin, W. G. (2001) *Partner violence and risk assessment in child custody evaluations*, *Family Court Review* 39 (4), s. 483-496.

McIntosh, Jennifer & Ralfs, Claire (2012) *DOORS Handbook*

Eriksson, M. och Dahlkild-Öhman, G. (2015) *Risk och riskbedömningar i familjerättstvister*, I Eriksson, M., Cater, Å, och Näsman, E (red.) *Barns röster om våld – att lyssna, tolka och förstå*. 2a reviderade upplagan. Malmö: Gleerups

Jacobs, N. & Jaffe, R. (2010). *Investigating the Efficacy of CoMeT, a New Mediation Model for High-Conflict Separating Parents*, *The American Journal of Family Therapy* 38 (?), s. 16-31.

Jaffe, P. G., Crooks, C. V., & Poisson, S. E. (2003). *Common misconceptions in addressing domestic violence in child custody disputes*. *Juvenile and Family Court Journal*, 54(4), 57-67. doi:10.1111/j.1755-6988.2003.tb00086.x.

Socialstyrelsen (2006) *Grundbok. Barns behov i centrum (BBIC)*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2009). *Socialtjänstens arbete med våldsutsatta kvinnor och deras barn. Utveckling och prövning av standardiserade bedömningsinstrument*. Slutrapport till regeringen 1 december 2009. Stockholm: Socialstyrelsen.

SOU 2005:43 Vårdnad – boende – umgänge: Barnets bästa, föräldrars ansvar. Betänkande av 2002 års vårdnadskommitté. Stockholm: Fritzes.

"Det blir bättre,
man ska inte
ge upp."

"Bra att ha annat,
som en fritidssys-
selsättning eller ett
husdjur."

"Bry dig inte och
försök att hålla dig
utanför. Försök
kom över det."

"Det är inte ditt fel
att de bråkar."

MÅL 3

Erbjuda stöd och insatser till barn och föräldrar i målgruppen

UR PROJEKTBESKRIVNING: Samverkansteamerna ska erbjuda stöd och insatser utifrån individuella behov. En modell för att beskriva olika stödnivåer i form av en insatstrappa har utarbetats av Anders Broberg m.fl. 2010. Modellen har anpassats av Maria Eriksson,²⁰ professor i socialt arbete vid Mälardalens högskola, till målgruppen barn och föräldrar i vårdnadskonflikter. I projektet är insatstrappan tänkt som en hjälp för att hitta rätt stödnivå utifrån de identifierade behoven som DOORS visat. I modellen nedan är insatstrapporna för barn och föräldrar integrerade.

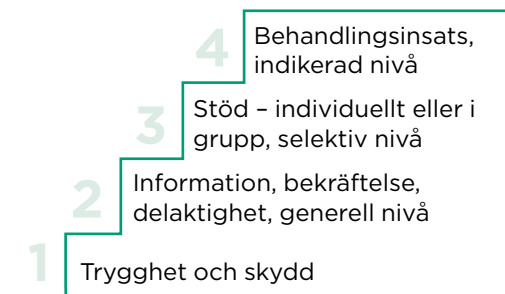
1. Screening där barns och föräldrars stödbehov identifieras och vilka områden som behöver stärkas.
2. Generella insatser (individuellt eller i grupp). Syftet är att tillgodose barnets rätt till information, att vara delaktigt och att bekräfta barnets upplevelse. För föräldrarna handlar det om insatser som fångar upp föräldrarna tidigt i processen för att förhindra att konflikten fördjupas.
3. Riktade insatser (individuellt eller i grupp) för barn som lever med föräldrar i stark konflikt. Insatser fokuserade på konfliktlösning och på att hjälpa föräldrar att stödja sina barn.
4. Specialiserade insatser för barn som utvecklat en egen problematik på grund av föräldrakonflikten. Specialiserade insatser för föräldrar när ovanstående stödinsatser inte visat sig vara, eller bedömts vara, tillräckliga.

Inledningsvis berörde vi vad studier i Australien har visat att barn behöver från sina föräldrar i familjer som är i konflikt efter separation. Konflikter behöver minskas. Föräldrarna behöver lämna sin parrelation med den andre föräldern, till förmån för en föräldra-relation. Och de behöver acceptera varandras föräldraskap. Barnen behöver föräldrar som är känslomässigt tillgängliga gentemot dem och som har en struktur och planering kring barnet som anpassas efter barnets utveckling och önskemål.²¹ Men vad betyder det i praktiken att de behöver för stöd för att detta ska kunna realiseras?

Mål 1 handlar om att olika aktörer kan behöva involveras och vikten av att de samordnas för att stödet ska bli så hjälpsamt som möjligt. Mål 2, DOORS, är ett hjälpmedel för att se inom vilka områden föräldern och familjen kan behöva stöd och undersöka skyddsbehov. Strukturen med en insatstrappa, mål 3, är till hjälp för att se vilket slags stöd (och i vilken omfattning) familjen kan vara hjälpt av. Var och en i en familj kan vara i behov av olika stöd, individuellt eller i samspel med familjen. Därför krävs en individuell kartläggning, samtidigt som ett holistiskt perspektiv beaktas. De insatser som barn och föräldrar kan vara i behov av vid sidan om stöd kring separationen, kan på liknande sätt placeras in i en insatstrappa. I nedanstående beskriv-

ning ligger fokus vid insatser som är inriktade särskilt på familjer i separation.

INSATSTRAPPA

EN INSATSKEDJA MED OLIKA NIVÅER AV HJÄLP

För barn handlar den första nivån på insatstrappan om att kunna ge rätt hjälp och stöd. Då behöver man veta om det är vårdnads- och umgängeskonflikten som är det huvudsakliga problemet, eller om det finns annan problematik som barnet, förälder, föräldrar eller familjen också behöver hjälp med. Den första nivån av insatser är undersökning av familjens situation och

20. Eriksson Maria (2011) Kunskapssammanställning i projektet Barnets rättigheter i vårdnadstvister, Allmänna Barnhuset.
21. Kelly och Hetherington 2002, McIntosh 2005, 2006, 2007, 2008

bedömning av problemen i familjen. Här fungerar DOORS som ett hjälpmedel.²²

Den andra nivån av stöd och hjälp är att dessa barn får ett bemötande som bekräftar deras situation och stärker deras känsla av sammanhang. Denna typ av ”insats” är något alla barn i tvister eller med separerade föräldrar i konflikt behöver. Strategier för att öka barnens delaktighet är en central del

av hjälpen. Den tredje nivån utgörs av stödinsatser särskilt inriktade på barn i den här situationen, som exempelvis en stödgrupp för barn med skilda eller separerade föräldrar.

Den fjärde nivån utgörs av specialiserat stöd för de barn som utvecklat egna svårigheter på grund av den situation de befinner sig i. Medan nivå ett till tre i första hand består av preventiva insatser som syftar till att skydda och underlätta för barnen samt förhindra att de utvecklar svårigheter senare i livet, består den fjärde nivån av insatser för barn med egen problematik. Man skulle också kunna formulera det som att medan insatser på nivå tre försöker hantera det lidande de här barnen är utsatta för, så handlar nivå fyra om kliniska problem.²³

För barnens föräldrar kan kedjan beskrivas på följande sätt. Den första nivån är undersökning av familjens situation och bedömning av hur föräldrarnas problem ser ut. En andra nivå insatser som fångar upp föräldrar tidigt i processen för att förebygga att konflikter fördjupas. På den tredje nivån finns dels olika medlingsinsatser som ska hjälpa föräldrar som redan utvecklat en konflikt att komma överens, dels insatser som ska hjälpa föräldrar att fokusera på och stödja sina barn på ett bättre sätt. Den fjärde nivån utgörs av insatser i fall där medling, föräldragrupper och liknande inte är tillräckligt, utan annan och mer långtgående hjälp behövs.

Olika typer av fall med ”hög konfliktnivå”

I forskningen om svåra vårdnads- och umgängeskonflikter har det framhållits att termen ”hög konflikt” använts för många olika typer av problem. Det finns behov av mer forskning för att differentiera bilden av vad som karakteriserar fall av hög konfliktnivå och vilka insatser som behövs för att hantera dem.

Forskare i Kanada föreslår att man bör göra skillnad på tvister som i grunden handlar om dålig kommunikation mellan föräldrarna, de som handlar om våld i nära relationer, och de som handlar om ett barns avståndstagande från en förälder (Birnbau och Bala, 2009). Eftersom dessa ärenden handlar om i grunden olika problematik behöver de hanteras på olika sätt, resonerar forskarna, det vill säga vilken insats det kan bli fråga om beror på vilken problematik ”konflikten” grundar sig i.

En nyckelfråga i bedömningen av vilken typ av ärende det är fråga om är att utesluta att grundproblematiken handlar om våld eller övergrepp. En historia av våld kan komma till uttryck både i form av dålig kommunikation och i form av ett barns avståndsta-

gande från en förälder (såväl en våldsutövande förälder som en utsatt förälder eller förälder som inte skyddat mot övergrepp). Det är också viktigt att fånga upp om finns andra typer av problem, såsom missbruk exempelvis.

Efter det första steget – som är att undersöka familjens situation med stöd av DOORS – och det eller

de undersökande samtal som följer, är avsikten att bilden av vad barn och föräldrar kan vara hjälpta av, ska ha klarnat. Här följer en indelning av olika slags stöd som kan vara till hjälp för barn och föräldrar att hantera separation och konflikter, uppdelat på de olika stegen i insatstrappan. För dessa insatser har forskningsstödet beaktats. Inom ramen för ett utvecklingsarbete vid Hägersten-Liljeholmens stadsdelsförvaltning 2008 gjordes en bredare genomlysning av arbetssätt och metoder som används i arbetet med målgruppen, med lägre krav på forskningen. En sammanfattning av den inventeringen är bifogad som bilaga 8.

INSATSER RIKTADE DIREKT TILL BARN

Det är viktigt att kunna erbjuda insatser eller utveckla insatser som är riktade direkt till barn. Ytterst är insatser inriktade på föräldrar visserligen ett slags indirekta hjälpinsatser för barnen, men barn kan behöva eget stöd.

Undersöka behovet av stöd

Då barn DOORS fortfarande är under utveckling under projektet kan det inte användas av Samverkansteamet. För att stötta teamen i arbetet med barn är kunskapsstödet förstärkt med ett kapitel om att förbereda samtal med barn. Där belyses hur barnet kan komma till tals och deras behov ges utrymme. Även flera dilemman problematiseras. Den första nivån handlar om barns delaktighet vilket behandlas utförligt under Mål 4, barns delaktighet.

Familjerättssociologernas riksförening har låtit översätta ett samtalsstöd som CafCass har tagit fram och som finns att ladda ner från deras hemsida. Det är utformat för att få inblick i barnets situation i samband med föräldrars separation. Materialet är utarbetat för att fånga barnets behov, önskningar och känslor. Samtalsstödet presenterades vid flera lärandeseminarier.

CafCass står för Children and Family Court Advisory and Support Service och är en brittisk landsövergripande organisation som gör boende-, vårdnads-, och umgängesutredningar och erbjuder barn stöd när de kommer i kontakt med rättsväsendet.

Information och återkoppling, det andra steget

Att öka barns delaktighet är en del av en andra nivå av hjälp till barnen. Den information, dialog och återkoppling barnet erbjuds i eller i anslutning till utredande samtal, stödsamtal eller en rättsprocess kan i sig göra det lättare för barnet att förstå sin situation (begriplighet) och göra den mer förutsägbar (hanterbar).

22. Detta avsnitt och texten om riskbedömningsinstrument under mål 2 bygger i väsentliga delar på Eriksson Maria (2011) Kunskapssammanställning i projektet Barnets rättigheter i vårdnadstvister, Allmänna Barnhuset. 23. jfr Amato, 2010

Ökad delaktighet kan förbättra barns möjligheter att förstå och hantera sin situation. Den kan också förmedla mening genom att barnen upplever att de som personer har betydelse och att deras deltagande behövs och är respekterat. Om delaktigheten också omfattar ett utrymme för fokus på barnens egna frågor kan den bidra till ökad begriplighet – och dessutom skapa utrymme för kunskap om teman som vuxna kanske inte tänkt på att fråga om. Under nästa mål, förstärka barnets delaktighet finns mer om barnets behov och rätt till delaktighet.

Barninkluderande medling

En typ av insats som hör hemma på den tredje nivån är olika modeller för att involvera barn mer direkt i medling (samarbetssamtal). Ett exempel från Australien är barninkluderande medling (child-inclusive mediation) där barnet får komma till tals med hjälp av en särskild samtalspart som också fungerar som barnets företrädare i medlingsprocessen.²⁴

Den kan närmast beskrivas som en specialiserad medlingsmodell där den teoretiska basen utgörs av anknytnings- och utvecklingspsykologi. Målet är att hjälpa föräldrar att återskapa och säkra en känslomässigt stabil bas för sina barn efter separationen/skilsmässan. Arbetsättet bygger på en noggrann utvärdering av föräldrarnas förmåga och lämpligheten i att arbeta barn-inkluderande, möten med och bedömning av barnet av en oberoende specialist, följt av en dialog mellan föräldrarna, barnspecialisten och medlaren.

Dialogen fokuserar de specifika utvecklingsmässiga och känslomässiga behov som barnet har. Medlingsprocessen fortsätter sedan med den här dialogen som utgångspunkt. Poängen är att det här arbetsättet går ett steg längre än att göra medlingsprocessen barncentrerad i barns frånvaro. I stället inkluderas barnets åsikter och behov, om än indirekt genom barnspecialisten/barnets företrädare.²⁵ Forskningen pekar på att en sådan inkludering av barnen kan ha en positiv effekt på deras hälsa och välbefinnande efter skilsmässor och separationer.²⁴ En viktig förutsättning är dock att inte inkluderingen av barnets situation och synpunkter ökar pressen på barnet.

Inkluderingen av barnets situation och synpunkter i medlingen får inte öka pressen på barnet.

Här betonas vikten av särskild yrkesskicklighet för att återförandet av barnets åsikter och behov i medlingsförfarandet ska främja en positiv utveckling.

Barninkluderande medling är idag ett väletablerat arbetsätt i Australien, och vissa förespråkar ett sådant arbetsätt även i fall där det finns en historia av våld.²⁶ Om arbetsättet ska användas även i dessa fall ställs dock särskilda krav på specialistkunskaper om våld i nära relation, krav på säkerhetsarbetet kring barnen, bedömningarna av såväl föräldrarnas lämplighet för barn-inkluderande arbete, som barnets behov, risk och säkerhet, och så vidare.

Stödgrupper för barn

På tredje nivån av insatser återfinns stödinsatser särskilt utarbetade för barn med separerade föräldrar och/eller föräldrar som befinner sig i en vårdnads- eller umgängeskonflikt. Den vanligaste formen av stöd är någon form av gruppinsats. Grupperna har oftast en pedagogisk inriktning och syftar till att hjälpa barn att hantera de känslor som är förknippade med konflikten mellan föräldrarna, stödja barnens copingstrategier, hjälpa dem att anpassa sig till de förändringar som skilsmässan eller separationen innebär, att ge information och normalisera barnens upplevelser av föräldrarnas konflikt.

Än så länge är effekterna av den här typen av program inte så beforskade.²⁷ Därmed finns förhållandevis lite forskningsbaserad kunskap om för vilka barn den här typen av insats är tillräcklig och vilka barn som behöver en mer utvecklad hjälp.

I Sverige finns sedan ett antal år tillbaka liknande modeller för barngrupper och där ”Skilda Världar” kanske är den mest spridda.²⁸ Modellen Skilda Världar består dels av 10 träffar i barngruppen med olika teman samt en återträff, dels av vissa kontakter med barnens föräldrar, enskilt och i grupp vid föräldraträffar. Än så länge finns ingen effektutvärdering av modellen eller av den här typen av stödgrupper i Sverige.

När information och stöd inte räcker?

Medan stödgrupper för barn alltså vuxit fram på olika håll i landet är det fortfarande oklart i vilken mån det finns stöd och hjälp för barn som behöver mer hjälp, för att de utvecklat en egen problematik på grund av föräldrarnas konflikt (exempelvis beteendeproblem), den fjärde nivån av insatser. Här krävs sannolikt en barn- och ungdomspsykiatrisk kompetens. Barn som har utvecklat en egen problematik behöver troligen utredas med stöd av Socialtjänstlagen för att undersöka om barnet är i behov av individuellt anpassat stöd eller skydd.

Fredat rum är ett pågående utvecklingsarbete som Rädda Barnen bedriver. Projektet riktar sig till barn som uppvisar symptom på psykisk ohälsa i samband

med föräldrars samarbetsvårigheter och konflikter om vårdnad, boende och umgänge. Syftet är att utveckla en form för samverkan som möjliggör att barn i behov av stöd och behandling erbjuds detta. Projektet avslutas under 2017 och erfarenheterna kommer att spridas i en rapport.

Ett fredat rum är en form för samverkan som möjliggör att barn i behov av stöd och behandling erbjuds detta.

INSATSER INRIKTADE PÅ FÖRÄLDRAR

Om det grundläggande problemet handlar om exempelvis våld eller missbruk kan det i första hand vara aktuellt med insatser som är inriktade på den problematiken. Dessa insatser behandlas inte här, utan här återfinns olika insatser som adresserar problem knutna till det separerade föräldraskapet och samarbetet med medföräldern.

Insatser av den första nivån, att undersöka hur föräldrars behov ser ut, berördes inledningsvis och fördjupat under mål 2 som handlar om DOORS. Att rutinmässigt ställa frågor om våld i samband med att föräldrar tar kontakt med familjerätten för att kunna anpassa samarbetsamtalen och avgöra om gemensamma samtal är en framkomlig väg, verkar bli mer och mer etablerat i kommunerna. Gävle har exempelvis en utvecklad metodik (se nedan). Däremot saknas vetenskapligt utprovade screeninginstrument i Sverige för familjer i separation som undersöker förekomst av våld, andra belastningar samt utsatthet inom riskområden för familjer i separation med målsättningen att vidta adekvata säkerhetsåtgärder och erbjuda insatser som motsvarar behoven. Vilket förstås inte betyder att inte strukturerade frågeformulär används med samma syfte. Dock verkar det mer ovanligt att ha en förberedelse för att familjer i separation kan vara i behov av något annat än samarbetsamtal och eventuell gruppverksamhet.

Medling och föräldrautbildning

Den vanligaste typen av hjälp riktad till föräldrar är samarbetsamtal, som är en svensk variant av det som i internationella sammanhang omtalas som medling. Det innebär ett stöd på andra eller tredje nivån beroende på problematik och samtalsledarens kompetens. Ett samarbetsamtal kan handla om alltifrån rådgivning och information till mer djupgående konfliktlösning. De svenska samarbetsamtalen finns dokumenterade på flera olika sätt²⁹ men någon större effektstudie har inte genomförts i Sverige. Därmed vet vi lite om hur effektiva dessa samtal är när det gäller att åstadkomma överenskommelser, hur länge effekterna sitter i, för vilka föräldrar de inte fungerar så bra, eller i vilken grad samarbetsamtal är ett lämpligt sätt att fånga upp och förebygga fall med hög konfliktnivå. Socialstyrelsen har ett uppdrag att kartlägga socialnämndens arbete med samarbetsamtal. Uppdraget redovisas under 2016.

Child Inclusive Mediation beskrevs ovan under insatser för barn. Det innebär samarbetsamtal där barnet får komma till tals med hjälp av en särskild samtalspart som fungerar som barnets företrädare i medlingsprocessen.

Men det är även en insats för föräldrarna. Genom att ta del av det egna barnets synpunkter och upplevelser ges föräldrar hjälp att återskapa och säkra en känslomässig stabil bas för sina barn efter separationen/skilsmässan. Dialogen under samtalen fokuserar på de specifika utvecklingsmässiga och känslomässiga behov som det egna barnet har. Insatsen är en mer specialiserad form av samarbetsamtal och hör hemma bland insatser på tredje nivå.

En metaanalys av olika studier av medling internationellt ger en försiktigt positiv bild när det handlar om medlingens positiva effekter för de föräldrar som tagit emot insatsen.³⁰ Det har dock konstaterats att medling inte är lika effektiv när det gäller hög-konflikt par.³¹ När det gäller våld kan det vara värt att notera att på många håll avråds från medling i dessa ärenden.³² Därför utesluter en del studier medlingens eventuella effekter i ärenden med våld.³³ Det betyder att kunskapsunderlaget är ännu mer osäkert när det gäller den kategorin föräldrapar.

Det finns empiriska studier som pekar på att medlare ofta misslyckas med att uppmärksamma ärenden där det förekommer våld, kanske så ofta som i hälften av fallen där detta faktiskt är ett problem.³⁴ Det handlar både om att de screeningsinstrument som används inte är tillräckligt bra, att den lösnings- och framtidsorienterade inriktningen i medlingen flyttar fokus bort från historien med våld, samt om att tvistiga ärenden med våld kan vara väldigt komplexa och att det är svårt för medlare att hålla kvar fokus på våldet.

Om våldet inte uppmärksammas kan medlingen leda till negativa konsekvenser för offren för våld, vilket också dokumenterats i en svensk studie som tar upp våldsutsatta kvinnors dåliga ”förhandlingsläge” i familjerättsliga tvister och samarbetsamtal.³⁵ Forskningen pekar på behovet av en tillräckligt utvecklad metodik för att upptäcka våld respektive för att följa upp konsekvenserna av medlingen. Vid uppföljningen måste fokus ligga på de utsattas säkerhet och hälsa.

I Sverige har det gjorts en del försök att utveckla metodiken i samarbetsamtal i fall där det förekommit våld. I Gävle kommun har en modell utvecklats som innefattar screening av ärenden för att upptäcka och kartlägga våld, ett stöd för att bedöma risk och grad av maktobalans i relationen, samt en differentiering av typen av samtal. Ju högre risk och ju större maktobalansen är, desto mer säkerhetsinriktad blir uppläggningsen av samtalen och desto mer kontroll tar samtalsledaren över samtalsituationen. I för svåra fall avråds från samarbetsamtal överhuvudtaget (se Gävle kommun, 2005). Någon effektutvärdering av modellen finns än så länge inte.

I arbetet med att introducera koordinator i Sverige (se nedan under fjärde nivåns stöd) arbetade projektgruppen fram en svensk version av parenting plan, föräldraplan. En parenting plan är ett dokument som beskriver hur föräldrarnas samarbete är organiserat. Att få en parenting plan godkänd vid tingsrätten för

att skilsmässan ska gå igenom är obligatoriskt på många håll i USA. En förutsättning för att planen ska godkännas är att planeringen bedöms vara till barnets bästa. Den svenska föräldraplanen är en dokumentmall som ger en detaljerad struktur för överenskommelser som kan användas i samarbetsamtal eller som enskild insats, för att arbeta fram överenskommelser till stöd

i samarbetet mellan föräldrar i konflikt.³⁶

En annan typ av insats på andra nivå, som tidigt ska fånga upp föräldrar och förebygga tvister är utbildning för separerande föräldrar. I Sverige är detta inte en så stor fråga, men bland annat

i USA är det relativt vanligt med obligatoriska kurser för separerande föräldrar. Insatsen kan definieras som en kortare föräldrautbildning med syfte att lära föräldrar hur de kan reducera barnens exponering för konflikter, hur de kan hålla barnen utanför konflikten och inte dra in dem som mellanhand samt att bidra till positivt samarbete mellan föräldrarna.³⁷ En metaanalys av effektstudier av domstolsanknutna föräldrautbildningar i USA och Kanada tyder på att den här typen av insats kan förbättra föräldrarnas och barnens välbefinnande och förebygga nya tvister. Det finns dock en hel del metodologiska brister i existerande studier: de bygger oftast på självrapportering (det vill säga förändringar har inte bekräftats genom exempelvis observation), det är korta uppföljningstider och det finns få randomiserade studier (för att programmen ofta är obligatoriska). Resultaten ska alltså tolkas med viss försiktighet. Det har också påpekats att det behövs en mer nyanserad bild av vad det är som föräldrautbildningar och andra föräldraprogram förändrar: till exempel om det är fördelningen av tid mellan föräldrar, mönster i utövandet av ett gemensamt föräldraskap, eller enskilda föräldrars föräldraförmåga.³⁸

Sedan några år tillbaka finns svenska motsvarigheter till den här typen av föräldrautbildningar. Ett exempel är BIFF- Barn i Föräldrars Fokus som vänder sig till föräldrar i vårdnads- och umgängeskonflikt.³⁹ BIFF-modellen innebär en kortare gruppinsats (tre tillfällen) och den består dels av pedagogiska inslag, dels grupp-samtal. Gruppen har tre syften: att inge föräldrarna hopp, att synliggöra barnets behov och situation, och att arbeta med frågan ”vad kan jag som förälder göra för att underlätta för mitt barn”. I grupperna ligger fokus på barnen och hur de påverkas av att ha föräldrar som befinner sig i en familjerättslig tvist. Tanken är att föräldrarna både ska få kunskap och ges möjlighet att reflektera över hur de kan stödja sitt barn. Ett viktigt redskap i arbetet är just att föräldrarna möter andra föräldrar med liknande erfarenheter. Gruppen träffas tre gånger, mammor och pappor i olika grupper. Modellen har utvärderats genom synpunkter från föräldrar och gruppleddare.⁴⁰ Någon effektstudie finns än så länge inte.

Konflikt och försoning – stärkt barnperspektiv och stöd till familjer under pågående mål

I både forskning och policydiskussioner har det hävdats att rättsprocessens uppläggning med två parter med varsitt ombud bidrar till att konflikter mellan föräldrarna förvärras. För att i stället motverka konflikter och bidra till lösningar har man i Norge utvecklat en modell för familjerättstvister; konflikt och försoning.⁴⁰ Det är en insats på tredje nivån.

Föräldrar som har svårigheter att hitta en lösning tillsammans kan överlåta åt tingsrätten att hitta lösningar. I konflikt och försoning bjuder tingsrätten in en sakkunnig för att stärka barnperspektivet och ge familjen stöd, detta för att förstärka sitt arbete med att hitta samförstånds lösningar med familjen. Modellen innebär att rättens aktörer – inklusive en barnpsykolog (i Sverige en familjerättssekreterare) och parternas ombud – aktivt försöker bidra till att hjälpa föräldrarna att komma överens. Arbetet är framtids- och lösningsorienterat och läggs upp som en process där det finns utrymme för föräldrarna att pröva hur olika överenskommelser fungerar i praktiken. Så långt tycks arbetssättet bidragit till mindre utvecklade konflikter och mer långsiktigt hållbara överenskommelser mellan föräldrar samt färre återkommande tvister. I Sverige pågår för närvarande utvecklingsarbeten där den här modellen prövas, bland annat på Södertörn och i Västerås och Helsingborg och flera kommuner är på gång att starta.⁴¹ Ett pågående rättsociologiskt forskningsprojekt undersöker huruvida handläggningen enligt konflikt och försoning, skiljer sig från ordinarie domstolshandläggning med avseende på hur föräldrarna skattar att barnen mår, skillnader i konfliktnivå och samarbetsförmåga.⁴² Resultatet kommer att presenteras under våren 2016.

Det är värt att notera att domare som prövat på konflikt- och försoningsmodellen påpekar att ärenden med våld innebär en särskild utmaning i det här arbetet.⁴³ Även vid en medlingsinriktad modell för rättsprocessen har rätten ett ansvar för att se till att ärendet blir utrett tillräckligt så att barnets bästa tillvaratas.⁴⁴ Rekommendationen är också att i de ärenden där modellen inte verkar vara en framkomlig väg (exempelvis med hänsyn till barnet bästa) bör processen avslutas snabbt och rätten hantera tvisten genom en dom.

Lokala uppföljningar vid kommuner som använder modellen i Sverige visar att familjerättssekreterarens nya roll i arbetet med familjerna kan innebära att en förtroendefull relation till socialtjänsten utvecklas. Vid tingsrättsförhandlingarna lyfter familjerättssekreteraren barnperspektivet och erbjuder stöd och vägledning. Familjen prövar samarbetslösningar med stöd av familjerättssekreteraren och kan erbjudas insatser från socialtjänstens öppenvård. Den annorlunda relationen till familjerätten för med sig att familjen söker sig till familjerättssekreteraren om problem skulle uppstå även efter tingsrättsförhandlingarna.⁴⁵ Bekymmersamt

har visat sig vara att modellen är personbunden och att rollerna för såväl domare som familjerättssekreterarna fortfarande håller på att formeras vilket gör att variationer mellan handläggningarna riskerar att vara betydande. Andra uppföljningar visar att fler mål ledde till samförstånds lösningar och fler familjer upplevde att de hade fått stöd och hjälp, jämfört med innan konflikt och försoning infördes.⁴⁶ Lokala uppföljningar med resultat som visar hållbarheten på överenskommelserna kommer att presenteras inom de närmaste åren.

Föräldrakoordinator, ett stöd på fjärde nivån

Samtliga av de insatser som beskrivs i avsnittet ovan kan karaktäriseras som andra nivån och tredje nivån hjälp: syftet är framförallt att tidigt fånga upp och förebygga svåra konflikter. En del av de i litteraturen dokumenterade insatserna för föräldrar är dock mer omfattande och innebär en mer långtgående hjälp. De kan alltså vara ett alternativ om tidigare nivåers insatser inte bedöms vara tillräckliga. En sådan insats är föräldrakoordinator, parenting coordination.⁴⁷ Modellen har utvecklats i Kanada och USA och är en barncentrerad modell för konfliktlösning som

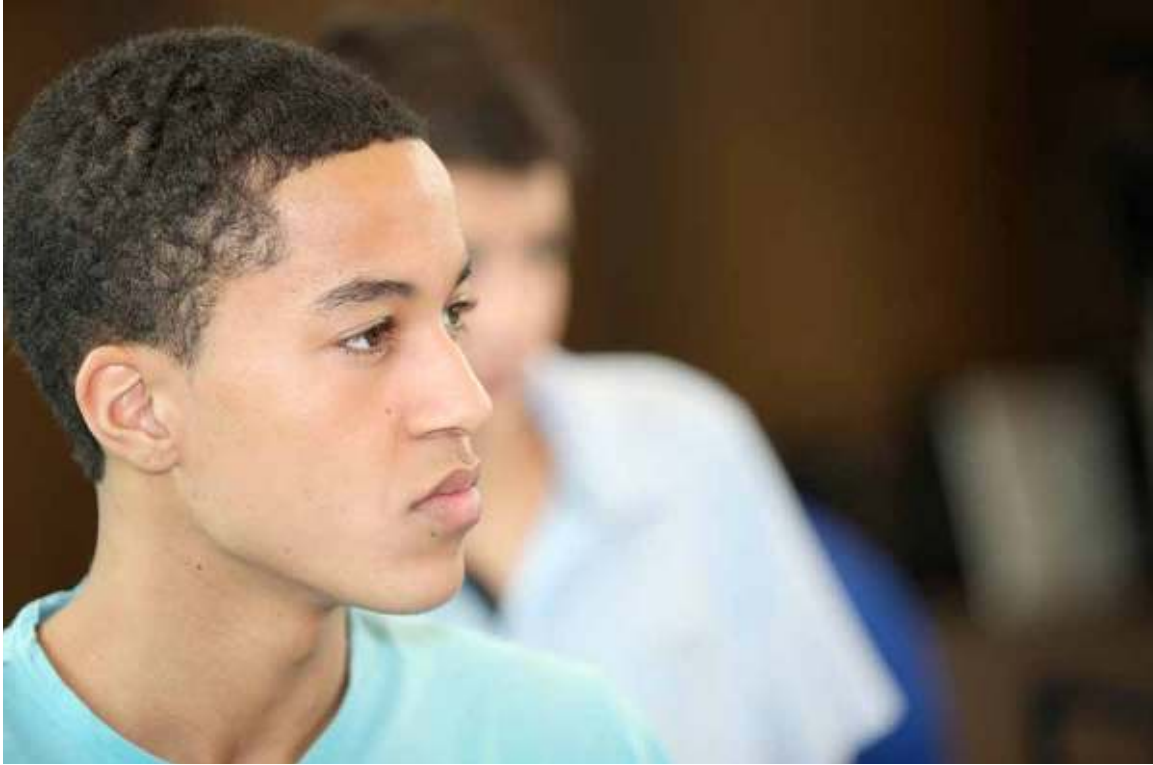
» *Arbetet är framtids- och lösningsorienterat och läggs upp som en process där det finns utrymme för föräldrarna att pröva hur olika överenskommelser fungerar i praktiken.* «

erbjuds föräldrar i ärenden med hög konfliktnivå. Den särskilt utbildade koordinatorn hjälper föräldrar att omsätta sin "föräldraplan" i praktik och hålla fast vid sina överenskommelser, genom att dels stödja och utbilda föräldrar om barns

behov, dels medla och – med mandat från parterna – fatta beslut. I USA kan en koordinator i vissa delstater ges mandat från domstolen att fatta juridiskt bindande beslut i avgränsade frågor. I andra stater och i Kanada finns inte den möjligheten. Det finns visst forskningsstöd för modellen, även om den än så länge inte utvärderats särskilt ingående.⁴⁸ Det finns också vissa svårigheter inbyggda i det här arbetssättet, i och med att uppdraget som föräldrakoordinator blandar flera olika roller (utbildare, medlare, beslutsfattare mfl, se Barnsky, 2011).

Koordinator prövas i Stockholmsområdet, inom ramen för ett utvecklingsarbete vid FoU Södertörn och i flera kommuner över landet.⁴⁹ Bekymmer finns med att få föräldrar att tacka ja till insatsen i flera kommuner och att etablera en arbetsallians. Kritik har riktats mot insatsen då man menar att eftersom mandatet att fatta beslut i avgränsade frågor saknas i Sverige har insatsen svårigheter att fungera fullt ut i Sverige. I de kommuner som har arbetat längre med insatsen uppger föräldrarna att de är hjälpta av stödet och nöjda med insatsen och menar att de fått ett stöd som har motsvarat deras behov. I dessa kommuner ser koordinatörerna inte några svårigheter med att inte ha mandat från tingsrätten. De menar att relationen till familjen och tilliten som etableras, ger dem det mandat som behövs för att kunna vägleda och stötta familjen mot ett fungerande samarbete och stöttande struktur kring barnen.⁵⁰

40. se Rønbeck, 2006 41. <http://fou-sodertorn.se/projekt/barn-med-foeraelddrar-som-aer-i-svar-vardnadskonflikt> (2015-03-25) 42. Annika Rejmer, High-Conflict families in divorce – en effektstudie av tre handläggningsmodeller 43. Kristensen, 2006 44. Heggdal, 2006:19 45. Blom & Gabriellson 2014 46. Witsell 2014, Västerås 2014 47. se Coates m. fl. 2004, AFCC Guidelines 2006 48. Barsky, 2011; Kelly, 2004 49. <http://fou-sodertorn.se/projekt/barn-med-foeraelddrar-som-aer-i-svar-vardnadskonflikt> (2015-03-25) Samt i Varberg och Umeå. 50. Gabriellson 2014, Aspén-Franzén 2014. Detta bekräftas även av praktiker i USA och Kanada. Mandatet att fatta beslut varierar mellan avtal och stater. Koordinatorer i diskussion vid årskongressen för AFCC reflekterade kring temat vid en workshop 2010, och menade att en tillitsfull relation ger grund för mer varaktiga beslut i jämförelse med beslut som fattas med stöd av tingsrättsmandatet.

När föräldrar har sådana svårigheter att en koordinator arbetar i familjen, innebär det troligen att det inleds en utredning med stöd av Socialtjänstlagen för att undersöka om barnet är i behov av stöd och skydd. Det pågår en diskussion i de kommuner som erbjuder koordinator, om att en koordinator bör erbjudas familjer som ännu inte utvecklat en kritisk situation men där det finns betydande riskfaktorer. Därmed skulle oron för barnet eventuellt inte vara på en sådan nivå att en barnavårdsutredning inleds. Påfrestningarna på familjen skulle heller inte behöva pågå under en så lång tid, i ”väntan” på att situationen ska utvecklas till en omfattning då en koordinator bedöms vara befogad att tillsätta.

När det gäller frågan om våld tas den upp i riktlinjerna för föräldrakoordinatorer, både när det gäller kompetens och det direkta arbetet med föräldrar.⁵¹ Det betonas att de som arbetar som föräldrakoordinator måste ha kompetens om våld, att de måste screena för våld, att de i de fall det också finns en historia av våld aktivt måste arbeta för att minska risken för tvång och hot, inleda uppdraget och informera föräldrar i separata sessioner, följa besöks/kontaktförbud och så vidare.⁵² Det är värt att notera att i och med att en föräldrakoordinator ges ett större mandat att fatta beslut än vad exempelvis en medlare gör, ger modellen potentiellt större möjligheter att bidra till skydd av våldsutsatta föräldrar och barn.

Malmö stad testade insatsen koordinator inom ramen för samverkansteam. Malmös team bad Natalie Glotz Stade, stadens stadsjurist att undersöka de juridiska

ramarna för insatsen inför att de började testa insatsen. Slutsatsen var att eftersom koordinator anpassas efter individuella behov och läggs upp individuellt, är stödet alltid en insats som erbjuds efter att en bedömning av hur de individuella behoven ser ut har gjorts. Det innebär att insatsen skall föregås av en utredning. Insatsen ska sedan följas upp enligt vad som är föreskrivet.

Kombinerad medling och terapi

Medan medling, föräldrakurser och föräldragrupper ger hjälp till många föräldrar är dessa insatser inte lika effektiva när det gäller hög-konflikt par. Därför har olika modeller för att hjälpa just dessa föräldrapar utvecklas på olika håll i världen. Eftersom det framförallt är i den engelskspråkiga delen av världen som utvecklingsarbetet pågått behöver olika modeller ”översättas” och anpassas till svenska förhållanden. Föräldrakoordinator är ett sådant exempel. En annan är en relativt ny interventionsmodell som förts fram av the Family Mediation Centre (FMC) i Australien.⁵³

Modellen kombinerar medling med terapi (Cojoint Mediation and Therapy, CoMeT). Utgångspunkten är att i fall med hög konfliktnivå finns det ofta underliggande känslomässiga problem. Dessa kräver en kompetens som går långt utöver det vanliga medlingsarbetet i familjerättsärenden, vilket innebär en rationell, problemlösande och framtidsorienterad insats. I CoMeT arbetar i stället en medlare och en terapeut tillsammans med paret. Än så länge är utvärderingsresultaten lovande.⁵⁴

YTTERLIGARE BEHOV AV STÖD

Familjer som har konflikter i samband med separation kan vara i behov av stöd av annat slag, inte bara hjälp att samarbeta eller för att komma tillrätta med situationen att vara i konflikt med den andra föräldern. Det kan vara saker relaterade till omställningen (kris, brister i föräldraförmågan som en följd av stresspåslaget, bostadssituation, ekonomi) men även andra påfrestningar (diagnos, missbruk, omsorgssvikt) eller att barnet har särskilda behov.

Familjer som redan är belastade kan få svårigheter att hantera den extra belastningen som en separation innebär. Det kan handla om familjer med så skilda belastningar som våld, missbruk, psykisk ohälsa, fattigdom, kriminalitet, en förälder i fängelse, arbetslöshet, sjukdom eller funktionsnedsättningar. Belastningarna skapar dessutom extra påfrestningar i separationen vilket ytterligare förstärker utsattheten, dålig ekonomi innebär svårigheter att klara högre utgifter som exempelvis en flytt, stress kan leda till återfall i missbruk och kriminalitet, ökad psykisk ohälsa kan leda till omfattande funktionsnedsättningar som kräver sjukskrivning och som dessutom försämrar föräldraförmågan. Det kan således handla om barnskyddsärenden. I utvecklingsarbetet Barnets rättigheter i vårdnadstvister (2015) låg uppmärksamheten vid att familjer i konflikt inte sällan är familjer som är kända av socialtjänsten och att det därför finns vinster med att samorganisera arbetet mellan utredningsenheten och familjerätten. I rapporten Barnets rättigheter i vårdnadstvister (Allmänna Barnhuset 2015) finns erfarenheter att ta del av.

En utmaning i Samverkansteam är att hitta former för tidigt föräldrastöd för att förebygga psykisk ohälsa

i samband med separation. Det behöver ju inte alltid handla om konflikter mellan föräldrar i första skedet utan att någon förälder mår jättedåligt och i samband med det kan utveckla en konflikt om man inte får hjälp.

Till sist kommer här några ord om stöd eller verktyg som inte är inriktad på att stötta familjer i konflikt, specifikt, men som erfarenheter har visat är till god hjälp i dessa familjer. Verktygen är inte indelade i insatstrappa. Föräldrar i konflikt som behöver stöd i sitt

föräldraskap, kan vara hjälpta av ett anknytningsstärkande arbete. Eftersom separation handlar mycket om att finnas där, eller inte finnas där, berör det något väldigt grundläggande i ett barns

kontakt med föräldern som berör såväl barn som förälder. Circle-of-Security⁵⁵ är utformat för att pedagogiskt begripliggöra den livsviktiga kontakten barn-förälder och samtidigt arbeta fram en starkt anknytning mellan barn och föräldrar.

Signs-of-Safety⁵⁶ är en utredningsmodell som ger stöd i barnavårdsutredningar och som vilar på samma värdegrund som BBIC. Det är ett lösningsfokuserat arbetssätt som bygger på styrkor och att i de fall som det är möjligt mobilisera familjens privata nätverk som skydd och stöd till barnet. En viktig del i arbetet är tydlighet, transparens och barns och familjers delaktighet. En särskild vinst i arbetssättet för familjer i konflikt är att arbetssättet tydliggör barnets behov och barnets perspektiv och att det finns en långtgående strävan att involvera nätverket i att se barnet. Det kan innebära särskilda fördelar för familjer i konflikt, där den utökade familjen inte sällan utgör en stark kraft i familjesystemet.

»Familjer som redan är belastade kan få svårigheter att hantera den extra belastningen som en separation innebär.«

Referenser och lästips

AFCC Task Force on Parenting Coordination (2006). *Guidelines for Parenting Coordination*, *Family Court Review* 44 (1), s. 164-181.

Allmänna Barnhuset (2015) *Barnets rättigheter i vårdnadstvister*.

Amato, P. R. (2010). *Research on Divorce: Continuing Trends and New Developments*, *Journal of Marriage and Family* 72 (June), s. 650-666.

American Psychological Association (2010). *Guidelines for Child Custody Evaluations in Family Law Proceedings*, *American Psychologist* 65 (9), s. 863-867.

Andersson, B. & Grane, B. (2006). ”Mina föräldrar är skilda” Om gruppverksamhet för barn med skilda föräldrar. Stockholm: BRIS

Andersson, B. & Grane, B. (2008). ”Skilda Världar” – en gruppverksamhet för barn till skilda föräldrar, i Forinder, U. & Hagborg, E. (red.) *Stödgrupper för barn och ungdomar*. Lund: Studentlitteratur, s. 165-182.

Aspén-Franzén, Annika (2015) *Föräldrars upplevelse av insatsen föräldrakoordinator*, uppsats vid Linköpings universitet, Hälsovetenskapliga fakulteten, påbyggnadsutbildning i psykoterapi med inriktning systemisk familjeterapi

Austin, W. G. (2001) *Partner violence and risk assessment in child custody evaluations*, *Family Court Review* 39 (4), s. 483-496.

Barsky, A. E. (2011). *Parenting Coordination: The Risks of a Hybrid Conflict Resolution Process*, *Negotiation Journal* 27 (1), s. 7-27.

Birnbaum, R. & Bala, N. (2010). *Toward the Differentiation of High-Conflict families: An Analysis of Social Science Research and Canadian Case Law*, *Family Court Review* 48(3), s. 403-416.

doi:10.1093/bjsw/33.2.227.

Broberg, A., Almqvist, K., Almqvist, L., Axberg, U., Cater, Å. K., Eriksson, M., med Forssell, A., Grip, Ka., Iversen, C., Sharifi, U. (2010). *Stöd till barn som upplevt våld mot mamma*. Preliminära resultat från en nationell utvärdering. Göteborg: Göteborgs universitet, Psykologiska institutionen.

Coates, C. A., Deutsch, R., Starnes, H., Sullivan, M. J., Sydlík, B. (2004). *Parenting Coordination for High-Conflict Families*, *Family Court Review* 42 (2), s. 246-262.

Ekbohm, I. (2008). *Barn i Föräldrars Fokus*. En utbildning för mammor och pappor som befinner sig i familjerättsliga konflikter. Stockholm: Rädda Barnen

Ekbrand, H. (2006). *Separationer och mäns våld mot kvinnor*. Göteborg: Göteborgs universitet, Sociologiska institutionen.

Eriksson Maria (2011). *Kunskapsutvärdering i projektet Barnets rättigheter i vårdnadstvister*, Allmänna Barnhuset

Eriksson, M. & Dahlkild-Öhman, G. (2008). *Motstridiga förståelser av risk och riskbedömningar i familjerättsmanhang*, i Eriksson, M., Cater, Å. K., Dahlkild-Öhman, G., Näsman, E. (red.) *Barns röster om våld – att tolka och förstå*. Malmö: Gleerups,

Eriksson, M. & Näsman, E. (2011). *När barn som upplevt våld möter socialtjänsten – om barns perspektiv, delaktighet och giltiggörande*. Stockholm: Gothia.

Fackrell, T. A., Hawkins, a. J., Kay, N. M. (2011). *How Effective are Court-Affiliated Divorcing Parents Education Programs? A Meta-Analytic Study*, *Family Court Review* 49 (1), s. 107-119.

Gävle kommun (2005). *Våld i nära relationer och samarbetsamtal*. Ett metodutvecklingsprojekt vid Familjerätten i Gävle. Gävle: Gävle Kommun, Kvalitet & Uppföljning, 2005:10 [http://epi.gavle.se/gk/t_sida.aspx?id=9051]

Heggdal, H. (2006). *Saksbehandling etter de nye saksbehandlingsreglene i barneloven ved Oslo tingrett*, i *Rettsmøter under saksforberedelsen i barnefordelingssaker*. Oslo: Domstoladministrasjonen, Rapport 1/2006, s.16-19.

Hydén, M. (2000). *Samarbetsamtal – socialt arbete med föräldrar*. Stockholm: Socialstyrelsen, SoS-rapport 2000:7.

Jacobs, N. & Jaffe, R. (2010). *Investigating the Efficacy of CoMeT, a New Mediation Model for High-Conflict Separating Parents*, *The American Journal of Family Therapy* 38 (?), s. 16-31.

- Jaffe, P. G., Crooks, C. V., & Poisson, S. E. (2003). *Common misconceptions in addressing domestic violence in child custody disputes*. *Juvenile and Family Court Journal*, 54(4), 57–67. doi:10.1111/j.1755-6988.2003.tb00086.x.
- Johnson, N. E., Saccuzzo, D. P., Koen, W. J. (2005). *Child Custody Mediation in Cases of Domestic Violence: Empirical Evidence of a Failure to Protect*, *Violence Against Women* 11 (8), s. 1022-1053.
- Kelly, J. B., & Emery, R. E. (2003). *Children's Adjustment following divorce: risk and resilience perspectives*. *Family Relations*, 52(4), 352–362. doi:10.1111/j.1741-3729.2003.00352.x.
- Kelly, J. B. (2004). *Family Mediation Research: Is There Empirical Support for the Field?*, *Conflict Resolution Quarterly* 22 (1-2), 3-35.
- Kristensen, M. F. (2006). *Saksbehandling etter de nye saksbehandlingsreglene i barneloven ved Trondheim tingrett*, i *Rettsmøter under saksforberedelsen i barnefordelingssaker*. Oslo: Domstoladministrasjonen, Rapport 1/2006, s.12-15.
- McIntosh, J. E., Wells, Y. D., Long, C. M. (2007). *Child-focused and child inclusive Family Law dispute resolution: One year findings from a prospective study of outcomes*, *Journal of Family Studies*, 13 (1), s. 8-25.
- McIntosh, J. E. (2005). *Because it's for the kids: Building a secure base for parenting after separation*. Canberra, Australia: Government Attorney-General's Department.
- McIntosh, J. E. (2006). *The Children's Cases Pilot Project. An exploratory study of outcomes for parenting capacity and child well-being*. Final report to the Family Court of Australia.
- McIntosh, J. E. et al (2008, January). *Child-Focused and Child-Inclusive Divorce Mediation: Comparative Outcomes from a Prospective Study of Postseparation Adjustment*, *FAMILY COURT REVIEW*, Vol. 46 No. 1, January 2008 105-124
- Nyberg, E. & Åkerlund, E-M. (2008). *BIFF – Barn i Föräldrars Fokus – en hjälp till föräldrar i vårdnadstvist att fokusera på barnet*. En utvärdering av föräldrautbildningen BIFF – Barn i Föräldrars Fokus. Tullinge: FoU Södertörn.
- Pollet, S. L. (2009). *A Nationwide Survey of Programs for Children of Divorcing and Separating Parents*, *Family Court Review* 47 (3), s. 523-543.
- Rønbeck, K. (2006). *Fra konflikt til forsoning – Barnefordeling i et rettsbasert forsøksprosjekt*, i *Domstoladministrasjonen, Rettsmøter under saksforberedelsen i barnefordelingssaker*. Oslo: Domstoladministrasjonen, Rapport 1/2006, s. 4-11.
- Shaw, L. A. (2010). *Divorce Mediation Outcome Research: A Meta-Analysis*, *Conflict Resolution Quarterly*, 27 (4), s. 447-467.
- Shea Hart, A. (2009). *Child-Inclusive Mediation in Cases of Domestic Violence in Australia*, *Conflict Resolution Quarterly* 27 (1), s. 3-26.
- Sigal, A., Sandler, I., Wolchik, S., Braver, S. (2011). *Do Parent Education Programs Promote healthy Postdivorce parenting? Critical Distinctions and a Review of the Evidence*, *Family Court Review*, 49 (1), s. 120-139.
- Socialstyrelsen (2006) Grundbok. *Barns behov i centrum (BBIC)*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2009). *Socialtjänstens arbete med våldsutsatta kvinnor och deras barn. Utveckling och prövning av standardiserade bedömningsinstrument*. Slutrapport till regeringen 1 december 2009. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2011) *Interventioner för att förebygga och hantera föräldrars konflikter och tvister kring vårdnad, boende och umgänge – en systematisk översikt om effekter*
- SOU 2005:43 *Vårdnad – boende – umgänge: Barnets bästa, föräldrars ansvar*. Betänkande av 2002 års vårdnadskommitté. Stockholm: Fritzes.
- Witsell, Bodil (2014) Rapport från projektet *Konflikt & försoning* vid tingsrätten och familjerättsenheten i Helsingborg 2011-2013
- Västerås (2014) Ur presentation vid erfarenhetsutbyte 3 december, anordnat av FoU Södertörn och Allmänna Barnhuset.

Länkar och hemsidor

Australian Family Relationships Clearinghouse:

www.aifs.gov.au/afrc [2011-03-21]

Barn i svår vårdnadskonflikt efter föräldrarnas separation:

www.fou-sodertorn.se/projekt/barn-med-foeraeldrar-som-aer-i-svar-vardnadskonflikt [2015-03-25]

Caring Dads Program:

www.caringdadsprogram.com [2011-03-21]

Department of Justice, Canada:

www.justice.gc.ca [2011-03-21]

http://www.justice.gc.ca/eng/pi/fcy-fea/lib-bib/rep-rap/2001/2001_7/toc-tdm.html#tc

The Family Mediation Centre:

www.mediation.com.au [2011-03-21]

Familjerättssociomernas riksförening:

www.sfsr.se [2011-03-21]

National Family Mediation:

www.nfm.org.uk [2011-03-21]

För mer info om konflikt och försoning:

www.medlingsbolaget.se

Filmer om konflikt och försoning norsk film:

www.youtube.com/watch?v=rU5DsPXTp6E

svensk film:

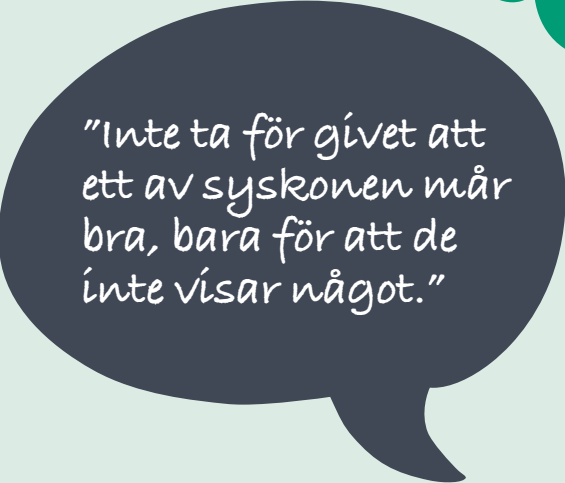
www.youtube.com/watch?v=2OiY8Ak4nXM

www.sfsr.se/

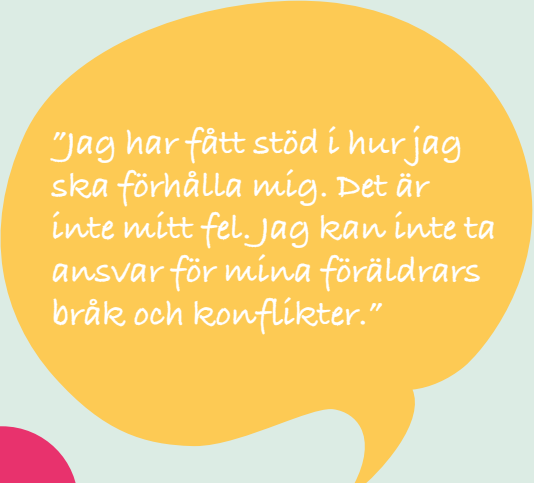
www.helsingborgstingsratt.domstol.se/Domstolar/helsingborgstingsratt/Slutrapport%20Konflikt%20och%20f%c3%b6rsoning.pdf

"Det är viktigt att vuxna i ens omgivning förstår problemen. Det är lite olika hur de gör det. Man vågar inte prata med sina föräldrar om allt."

"Inte ta för givet att ett av syskonen mår bra, bara för att de inte visar något."

"Jag har fått stöd i hur jag ska förhålla mig. Det är inte mitt fel. Jag kan inte ta ansvar för mina föräldrars bråk och konflikter."

"Att man får känna ibland att man inte är ensam."

MÅL 4

Förstärka barnets delaktighet

UR PROJEKTBESKRIVNING: Med utgångspunkt från Barnkonventionen har alla barn rätt att komma till tals, bli lyssnade till och vara delaktiga i beslut som rör dem. Under de senaste 20 åren har barnrättsperspektivet succesivt förstärkts både i lagstiftning och allmänna råd. När det gäller beslut om vårdnad, boende och umgänge ska barnets bästa komma i främsta rummet och barnets åsikter ska tillmätas betydelse. Barnets bästa kan inte tillgodoses om inte barnets egen upplevelse, åsikt och perspektiv vägs in i bedömningen. Barn har rätt till anpassad information som begripliggör den situation barnet befinner sig i. Det ska också finnas kunskap och utarbetade arbetsätt i organisationerna för hur samtalen med barn ska genomföras. Trots att barn oftare kommer till tals i familjerättsliga ärenden är det fortfarande långt kvar till att barn upplever att de blir lyssnade till, bekräftade och delaktiga. Vi behöver också mer kunskap från barnen själva om hur deras rätt till delaktighet ska förverkligas. I projektet ska kommunerna arbeta med att förstärka barnets delaktighet inom Samverkansteamet liksom i de stödsatser som teamet erbjuder. Inom ramen för projektet kommer olika former och perspektiv lyftas för hur barnets delaktighet kan omsättas i praktiken.

Några utgångspunkter;

- Att göra barnet delaktigt på barnets egna villkor genom att vara lyhörd och bekräfta barnets situation. Barn har rätt att säga sin mening och att vara med och påverka. Men de har också rätt att avstå.
- Att pröva hur man kan förmedla och synliggöra barnets situation och önskemål. Det finns kunskapsstöd för att om föräldrar ges stöd att se barnets behov kan fokus flyttas från att driva föräldrakonflikter till att söka lösningar.
- Att barn ges möjlighet att berätta om sin situation och förmedla sin upplevelse och att vuxna lyssnar har ett värde i sig. Barnets berättelse ger värdefull kunskap om hur vi ska individuellt anpassa stöd och insatser och i fortsatt utvecklande av nya arbetsätt.

Delaktiga barn

av: Åsa Landberg

SKA MAN UTSÄTTA BARN FÖR DET HÄR?

Barn som lever med svåra uppväxtvillkor vet om det! Men i många familjer är det ändå rätt tyst. De vuxna pratar inte så mycket med barnen, just för att inte oroa mer, att inte belasta dem. Barnen pratar inte alltid med sina föräldrar, och motiven kan vara desamma, de vill inte oroa mer och inte belasta föräldrarna ytterligare.

Separation, skilsmässa och konflikter mellan föräldrarna innebär en kris för familjemedlemmarna. De ställs inför en obekant situation där tidigare erfarenheter och kunskaper inte längre räcker till. Både vuxna och barn behöver hitta nya strategier för att fungera och gå vidare. Inte sällan kan de förluster som sepa-

rationen innebär leda till sorgreaktioner hos barnen. De kan sörja att kontakten med en eller bägge föräldrarna minskar, förlust av den gamla bostaden, skolan, förskolan, grannarna och kompisarna.

Barn reagerar väldigt olika i sorg och kriser. Mat och sömnproblem är vanliga, liksom förtvivlan och känslor av hopplöshet. En del barn blir tysta, drar sig undan och vill vara ifred med sina tankar och känslor. Andra klarar tvärtom inte alls av att vara ensamma, vill ha en vuxen nära hela tiden, vill inte sova i sin egen säng och upplevs kanske som klängiga och krävande. Många vill prata om det som hänt, kanske om och om igen.

Konflikter mellan föräldrar som håller på att sepa-

rera eller som inte lever tillsammans är ofta mycket påtagliga i barns liv. Även i de familjer där föräldrarna avhåller sig från att bråka inför barnen kan spänningarna mellan föräldrarna och deras känslor vara nog så påtagliga. Barn vars föräldrar separerar är aktivt engagerade vad gäller att förstå den nya situationen, att anpassa sig till den och att hitta nya strategier. Om ingen förklarar för barnen vad som händer kan de få mycket svårt med omställningen.

Många barn är rädda och oroliga, funderar över framtiden och vad som kommer att hända med dem. Vardagslivet förändras, de vuxna i familjen kan ha mindre tid för barnen, ekonomin försämras ofta. De flesta barn har behov av att dela sina tankar och att få sina frågor besvarade. Att samtala om sin situation och få svar på frågor innebär ofta att barnet slipper vara ensamt, slipper inbilla sig att det var värre än det är.

PROFESSIONELLT STÖD

För människor i kris är stöd och information från andra ovärderligt. Barn som inte får information om separationen är också mer benägna att drabbas av symtom. Att inte få vara delaktig försvårar (Allmänna Barnhuset 2011, 2015).

Det innebär inte att alla barn vill delta i samtal, de har rätt att avstå. Många barn är intresserade av att dela med sig av hur deras situation hemma ser ut, andra är intresserade av information, men har inget behov av att berätta om hur det har det hemma. En del barn vill inte veta så mycket, de har fullt upp med sitt eget liv, och orkar eller vill inte ta in mer information. Det kan vara fallet när barn känner att konflikterna tagit över för mycket, har invaderat hela deras liv, eller när de redan fått alltför mycket information. När ett barn inte vill ha samtal har det ofta goda skäl till det! Samtalen är ett erbjudande, och barn ska alltid ha ett eget val om de vill delta i samtal, och på vilket sätt de vill delta.

I familjer där det funnits sociala problem, missbruk eller våld under lång tid, kan myndighetskontakterna ha varit omfattande. Alltför ofta innebär det att barn får träffa många nya vuxna som ställer nästan samma frågor och sedan snabbt försvinner ur deras liv.

Barnavårdsutredningar, polisutredningar, familjerättsutredningar, stödinsatser, krisinsatser, behandlingsinsatser, kontakter med skolhälsovård med mera innebär alltför ofta ett flöde av ständigt nya vuxna. För barn är det svårt att veta vad de olika personerna har för funktion och hur länge de ska finnas kvar. Det är destruktivt och riskerar att leda till att de barn som drabbas tappar förtroendet både för myndighetspersoner och för vuxna i allmänhet.

BARN HAR RÄTT TILL DELAKTIGHET

Barn har rätt att höras! De ska få medverka, lämna synpunkter och påverka när myndigheter fattar beslut som har inverkan på deras liv. Dessutom är det de har att berätta en viktig kunskapskälla för att vuxna ska kunna bedöma vad som är barnets bästa och fatta beslut utifrån det.

Artikel 12 är en av Barnkonventionens fyra grund-

läggande principer. Det innebär att alla andra artiklar i konventionen ska tolkas utifrån den. Den behandlar den rättsliga och sociala ställningen för barn. De saknar vuxnas självständighet men är samtidigt bärare av rättigheter.

Artikel 12

Konventionsstaterna skall tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, varvid barnets åsikter skall tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. För detta ändamål skall barnet särskilt beredas möjlighet att höras, antingen direkt eller genom företrädare eller ett lämpligt organ och på ett sätt som är förenligt med den nationella lagstiftningens procedurregler, i alla domstols- och administrativa förfaranden som rör barnet.

Barnet ses som en självständig aktör med en rätt att ge uttryck för sin vilja och få den beaktad i ärenden som rör barnet. En viktig del av rätten att bli hörd är rätten att få information. Om barnet inte fått relevant information är det inte möjligt att bilda egna åsikter.

De riktigt små barnen har ofta svårt att komma till tals. Utan språk och utan möjlighet att förstå vilka beslut som ska fattas är det lätt att vuxna avfärdar de små barnens möjligheter att påverka. FN:s barnrättskommitté resonerar annorlunda. Myndigheter ska utgå från att barn är i stånd att bilda sina egna åsikter, och erkänna att barnet har rätt att uttrycka dem. Det är inte barnets ansvar att bevisa sin förmåga. Även när barn inte kan uttrycka sina åsikter verbalt, kan de förmedla vad de vill genom icke-verbal kommunikation som lek, kroppsspråk, ansiktsuttryck, teckningar eller målningar (FN:s kommitté för barnets rättigheter (2012), Barnrättskommitténs allmänna kommentarer nr 11:2009).

Barn har rätt att avstå från att höras! Att komma till tals är en rättighet, inte en skyldighet.

Rätten att komma till tals innefattar också rätten för grupper av barn att komma till tals (FN:s kommitté för barnets rättigheter (2012), Barnrättskommitténs allmänna kommentarer nr 11:2009). Vikten av att höra barn som grupper är särskilt tydlig när man ska utforma ny lagstiftning, nya rutiner eller metoder, och utvärdera dessa. Det kan handla om barn som hörs som representanter för barn i allmänhet, men också att de hörs som representanter för en särskild grupp. Det kan till exempel vara barn med funktionshinder, barn med erfarenheter av mobbing eller barn som upplevt en vårdnadstvist. I bilaga 1 finns lagstiftningen som stärker barnets rätt till delaktighet.

En välkänd modell för att beskriva barns delaktighet har tagits fram av Harry Shier (Shier 2010). Modellen innefattar fem steg.

Modellen kan användas som ett första steg till att utveckla en strategi för att öka barns delaktighet i alla slags organisationer som arbetar med barn.

Barns och ungas väg till delaktighet

1. Barn blir lyssnade till

När barn själva tar initiativ till att uttrycka vad de vill eller tycker lyssnar de vuxna. Men de efterfrågar inte aktivt synpunkterna.

2. Barn får stöd i att uttrycka sina åsikter och synpunkter

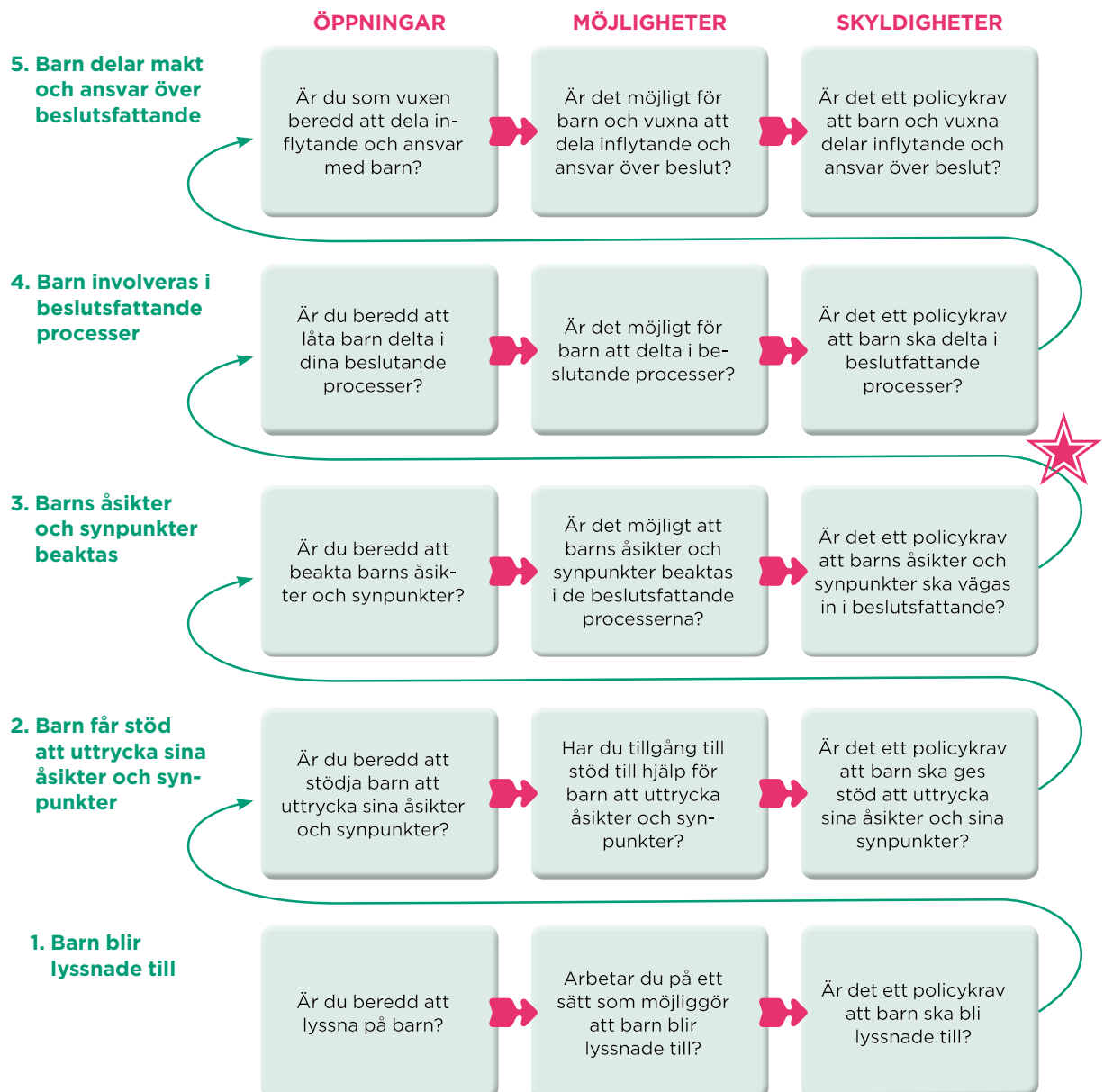
Vuxna är medvetna om att det kan finnas många olika hinder för barn att uttrycka sina åsikter. De agerar för att locka fram barnens åsikter och att ger stöd så att de kan uttryckas. Det innebär att alternativa uttryckssätt och stödmaterial används vid behov.

3. Barns åsikter och synpunkter beaktas

Barnens åsikter vägs in vid beslutsfattande. Barnens åsikter är en av många faktorer som ska vägas in. Andra faktorer kan väga tyngre och barnen får kanske inte vad de bett om.

4. Barn involveras i beslutsfattande

5. Barn delar makt och ansvar över beslutsfattande

Detta är minimigränsen att uppnå ifall man signerat FN's konvention om barnets rättigheter.

Elisabeth Näsman som är professor i sociologi vid Uppsala universitet har kombinerat Shiers modell med Roger Harts steg i en ny modell.

DELAKTIGHETSNIVÅER	SKA DU? BEREDSKAP	KAN DU? MÖJLIGHETER	SKA DU? POLICYNIVÅ
7: Barn får ta initiativ, delat beslutsfattande			
6: Barn delar makt över beslutsfattande			
5: Barns involveras i beslutsfattande processer			
4: Barns åsikter beaktas			
3: Barn får stöd att uttrycka sina åsikter			
2: Barn blir tillfrågade och lyssnade till			
1: Barn blir informerade			
0: Skenbart, dekoration, manipulation, symbol			

Varje steg i modellen innebär en högre grad av delaktighet. Steg 0 innebär ingen reell delaktighet. Modellen ger utrymme för att granska både den egna beredskapen att låta barn vara delaktiga och de organisatoriska förutsättningarna för att realisera barns deltagande. På vilken nivå finns svårigheterna när barn inte är delaktiga? Finns de hos enskilda medarbetare, hos ledningen eller i organisationen? Finns de policybeslut som stärker barns rätt till delaktighet?

SAMTAL MED BARN HAR OLIKA SYFTEN

Som människor deltar vi ofta i samtal med andra. Ofta gör vi det utan att reflektera eller analysera så mycket, samtalet är en naturlig del av vår samvaro med andra. Samtalet är en viktig form av socialt umgänge där avsikten ofta är att umgås och lära känna varandra mer än att uppnå ett specifikt syfte med samtalet.

Det som skiljer det professionella samtalet från andra samtal är att det har en metod och ett syfte. Olika syften kräver olika metoder. Men oavsett metod kan barnen vara delaktiga.

UTREDNING (INTERVJU)

I utredningsintervjuer är det viktigt att i så liten utsträckning som möjligt påverka informationen från barnet, och att få fram barnets egna minnen, tankar, känslor och synpunkter. Utredningsintervjuer sker till exempel när en polis intervjuar ett barn i en brottsutredning, när en socialsekreterare intervjuar ett barn i en socialutredning eller när en psykolog utreder ett barn på BUP. Fokus för samtalet varierar. Polisen intervjuar barnet om brottsmisstanken, socialsekreteraren om livssituationen och förhållanden i hemmet, psykologen intervjuar barnet om den psykiska hälsan, om relationer och om funktionsnivå. Med en öppen intervjuteknik får barnet möjlighet att ge sin egen berättelse, oavsett vad temat för intervjun är.

En öppen intervjuteknik innebär att intervjuaren lyssnar mer än han eller hon talar, och håller inne med sina egna associationer, tankar och reaktioner. Detaljfrågor tas på slutet, när barnet först fått berätta fritt.

INFORMATION

Många barnsamtal har som syfte att ge information. I sådana samtal är den vuxne mer aktiv, men det behöver finnas utrymme för barnet att svara, att ställa frågor och att reagera på informationen. För att barnet ska uppfatta och förstå informationen behöver samtalsledaren vara lyhörd för hur barnet uppfattar informationen. Anpassa informationen efter barnets ålder och mognad och vad barnet behöver veta. Lyssna in barnets egna frågor och vilken information som barnet söker. Ställ återkopplande frågor så barnet får möjlighet att uttrycka hur och vad barnet uppfattat av informationen. Det kan underlätta om någon annan vuxen är med och delar informationen som barnet får och kan hjälpa barnet att komma ihåg vad som sades under samtalet.

STÖD OCH FÖRÄNDRING

Samtal inom socialtjänstens stödverksamheter, psykolog- och kuratorssamtal och samtal inom psykiatrin syftar ofta till stöd och förändring. Då erbjuds barnet hjälp av samtalsledaren för att skapa ett sammanhang och en förståelse. Målet är förändring av beteenden, tankar eller känslor. För att förändring ska åstadkommas är det viktigt att barnet förstår sin egen sociala och psykologiska situation. Det gör att man tillför barnet ny information, och därmed också till viss del förändrar barnets upplevelse. Det innebär att man delvis använder metoder som inte är att rekommendera i en intervju med syfte att få så korrekt information som möjligt.

BARN OCH VUXNA KAN HA OLIKA SYFTE MED SAMTALEN

Samma samtalskontakt kan innehålla samtal med olika syften, och i praktiken innehåller de flesta professionella samtal inslag av olika samtalstekniker. Även en väldigt strikt utredningsintervju innehåller inslag av information. När ett barn intervjuas som ett led i en brottsutredning ger polisen information om grundreglerna för intervjun. Intervjun avslutas med att barnet får veta vad som händer härnäst.

I ett professionellt samtal väljer samtalsledaren metod efter syfte, är medveten om vad huvudsyftet är och när samtalet går in i en ny fas.

Barn och vuxna kan ha olika syften med samtalen. Det gör det viktigt att redan från början klargöra vad man kommer att prata om och vad man inte kommer att ta upp. Då har barnet en chans att vara med och påverka. Proportionerna av information, råd, stöd och kartläggning kan behöva se olika ut från fall till fall.

Det innebär också att aktiviteten kommer att växla. Ibland är det den vuxne som informerar barnet som lyssnar och ställer frågor, ibland är det barnet som berättar om sin situation medan den vuxne lyssnar. I nästa stund kanske de för ett samtal där bägge är lika aktiva.

Barnets önskemål är viktiga för att lägga upp samtalen, och det är därför nödvändigt att stämma av vad barnet vill få ut. Det kan ändra karaktären på samtalet. Den vuxne kan anpassa metoden, eller hjälpa till så att önskemålen tillgodoses på något annat håll. Men det kan också finnas önskemål från barnet som är svåra, eller omöjliga, att tillgodose. Då är det bäst att tala om det från början. Ett exempel är när den vuxne vill erbjuda stödsamtal, men barnet vill få till stånd en förändring av umgänget. Ett annat exempel är när den vuxne erbjuder samtal för att utreda vårdnad, boende och umgänge, men barnet vill få veta varför polisens förundersökning om misshandel lagts ned.

När barn har förväntningar på samtalet som inte kan tillgodoses, har de rätt att få veta de. Sedan kan de bestämma sig för om de ändå vill delta i samtal eller inte. Oavsett vilken typ av samtal det gäller har barnet alltid rätt att förvänta sig ett gott och professionellt bemötande och respekt.

VUXNA HAR EN MAKTPPOSITION

Barn är på många sätt i underläge när de möter vuxna. Bara känslan av att vara mycket mindre och fysiskt svagare kan göra att de känner sig underlägsna, men vuxnas makt handlar om så mycket mer än att de är starkare än barn. Vuxna får rent faktiskt bestämma mycket mer än barn och förväntas ofta att fatta beslut i barnets ställe. Det innebär att barn är utlämnade till de vuxnas omdöme och goda vilja. Vuxna har ofta ett överläge genom att de har så mycket mer kunskap och erfarenhet än barn, och de har ofta lättare att uttrycka sig i ord och i skrift.

Det här gäller förstås inte alltid. Även små barn kan vara överlägsna när det gäller kunskap om de har ett specialintresse. Åttaåriga Anna vet allt om valar, tolvåriga Stefan är överlägsen de flesta vuxna när det gäller att spela dataspel, fjortonåriga Ted kan allt om breakdance och sextonåriga Yasmin spelar fotboll på elitnivå...

Vuxna som arbetar med stöd till barn i utsatta situationer vet mycket om hur barn i allmänhet påverkas. Men varje barn har sin egen unika upplevelse och situation. Det är barnen som vet mest av alla om sin egen situation och om hur de påverkas av separation och av föräldrarnas konflikter. Där är de experter, och ska behandlas som sådana! Då är det vuxna som ska lyssna. Det är alltför lätt att hamna i fällan att tala om för barn hur det är att vara anhängig eller vad de känner. Kunskaperna om hur barn i allmänhet reagerar är nog så värdefulla för att bedöma det enskilda barnets reaktioner. Är reaktionerna ovanligt starka? Finns det anledning till oro?

Undvik att använda formuleringar *som då måste*

du vara orolig eller då blir du förstås ledsen. Just detta barn kanske varken är oroligt eller ledset, utan istället argt eller skrämt. Fråga istället hur barnet känner sig. För att informera om hur andra barn i liknande situationer reagerar så välj istället formuleringar som *en del barn blir väldigt oroliga eller många barn blir ledsna.*

I möten med förälder och barn tillsammans är det viktigt att behandla både barnet och den vuxne med respekt, att lyssna på bägge och att vända sig till bägge. När till exempel tid bestäms för samtal, fråga både förälder och barn om tiden passar. En utflykt i skolan kan vara lika viktig som ett möte på jobbet, och ett skäl till att om möjligt hitta en annan tid. Språket och

samtalsämnen bör anpassas så att barnet förstår och kan delta. Samtalsämnen som enbart berör de vuxna kan vänta till ett annat tillfälle.

När vi träffar barn inledningsvis inom Samverkans- team behöver vi ta reda på hur barnets situation är. Det innehåller ett utredande förhållningssätt. Då kan det vara bra att ha med sig lärdomar från utredande samtal. Barn i en utredning kan få olika roller; som informant, medaktör eller aktör (Allmänna Barnhuset 2015).

Informant: Barnet får komma till tals.

Medaktör: Barnets vilja tas i beaktande.

Aktör: Barnets vilja är avgörande för beslutet.

En enkel checklista för barns delaktighet i ett utredande samtal kan se ut så här:

- Har barnet fått information om syftet med samtalet och vilka beslut som ska fattas? Verkar barnet ha förstått informationen?
- Har barnet fått möjlighet att lämna information om sin situation och sina åsikter?
- Blev barnets inställning tydlig? Förde barnet fram synpunkter eller åsikter? Egna initiativ eller förslag? På vilket sätt kan de tillgodoses?
- Har barnet fått möjlighet att ställa frågor?
- Hur återkopplas eventuella beslut till barnet?
- Har barnet fått information om hur och till vem innehållet i samtalen förs vidare?

I de samtal och interventioner som erbjuds barn i Samverkansteam finns en strävan efter att stärka barnets delaktighet. En enkel checklista för barns delaktighet i stödjande/förändrande samtal kan se ut så här:

- Har barnet fått möjlighet att lämna information om sin situation?
- Har barnet fått möjlighet att ta del av och påverka syftet med samtalen? Förde barnet fram synpunkter eller åsikter? Egna initiativ eller förslag? På vilket sätt kan de tillgodoses?
- Har barnet fått möjlighet att ställa frågor?
- Har barnet fått möjlighet att ge sina synpunkter på värdet och resultaten av samtalen?
- Har barnet fått påverka/fått information om hur och till vem innehållet i samtalen eventuellt förs vidare?

Referenser och lästips

Allmänna Barnhuset (2015) *Barnets rättigheter i vårdnadstvister*

FN:s kommitté för barnets rättigheter.(2012). *Barnrättskommitténs allmänna kommentarer nr 11.* (2009) *Barnets rätt att bli hört.* Svensk översättning Barnombudsmannen. Sid 8. <http://www.barnombudsmannen.se/barnkonventionen/allmänna-kommentarer/>

Shier, H. (2001). *Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations. A New Model for Enhancing Children's Participation in Decision-making, in line with Article 12.1 of the United Nations Convention on the Rights of the Child.* Children & Society Vol 15 pp 107 – 117.

Slutord

Att arbeta utifrån genombrottsmetoden i ett förbättringsarbete ger gott stöd i den stundtals vingliga resa som ett förändringsarbete kan innebära. Kunskapsstödet är en del av genombrottsmetodens struktur, en sammanställning av kunskap som alla de som ingår i projektet har tillgång till och delar. Det här kunskapsstödet blev lite mer än så, vi valde att sprida materialet utanför projektet och har också utökat materialet. Förutom bakgrund och de fyra målen, har vi också tagit med den kartläggning som Helsingborg, Malmö, Nacka, Norrköping och Västerås gjorde inledningsvis för att ta reda på barns och föräldrars behov under separation och efteråt, och vad lokalsamhället hade för resurser och erfarenheter av att möta familjer i konflikt efter separation.

Vi hoppas att ni också kommer att ha nytta av kunskapsstödet och kommer att följa vad som fortsatt händer i utvecklingsarbetet "Samverkansteam – för barn och föräldrar i samband med separation".

"Det blir bättre,
man ska inte
ge upp."

"Viktigt att
tänka på fördelar,
inte nackdelar,
med två hem."

BILAGA 1

Sammanfattning av projektet Barnets rättigheter i vårdnadstvister

Erfarenheter från Stiftelsen Allmänna Barnhusets projekt "Barnets rättigheter i vårdnadstvister". Projektet genomfördes i sex kommuner. Syftet var att utveckla bättre anpassade arbetsmetoder och stöd till barn och föräldrar som befinner sig i en vårdnads- boende eller umgängestvist. Projektet fokuserade på barn som är eller har varit aktuella inom både familjerätten och hos socialtjänstens barnavårdsutredare. Vilket oftast innebar en hög konfliktnivå mellan föräldrarna och att det förekom uppgifter om exempelvis våld, missbruk, psykisk ohälsa eller bristande omsorg.

I projektet formulerades tre mål

1. Utveckla samarbetet mellan Familjerättssekreterare och Barnavårdsekreterare
2. Stärka barnets rätt till delaktighet, att komma till tals och få information
3. Anpassa insatser och stöd till barn och föräldrar.

Sammanfattande slutsatser; Samarbetet mellan familjerättssekreterare och barnavårdshandläggare ökade markant under projekttiden. Obligatoriska samråd eller samverkansmöten i gemensamma ärenden infördes och rutiner för hur kontakt mellan enheterna skulle gå till om ärendet var eller hade

varit aktuellt inom båda enheterna. Samarbetet ledde också till en bredare och djupare bild av barnet och dess familj vilket bidrog till att höja kvaliteten på utredningarna. Samarbetet bidrog också till ett tydligare barnperspektiv och färre antal kontakter för barn och föräldrar. Ytterligare ett positivt resultat var en ökad effektivisering i handläggning genom mindre dubbelarbete. Målet att öka barnets delaktighet under utredningsprocessen resulterade bland annat i att fler barn fick möjlighet att komma till tals, barnet behövde inte träffa så många olika utredare samt fler samtalstillfällen med varje barn.

I projektet kunde man vidare konstatera att barn och föräldrar sällan får rätt hjälp och att det saknas specialiserade insatser för både barn och föräldrar i målgruppen. Det är också en svårighet att genomföra insatser för både barn och föräldrar i en situation som präglas av kris och konflikt. Utifrån dessa resultat och erfarenheter ansökte Stiftelsen Allmänna Barnhuset om medel för att fortsätta utveckla kunskap och arbetsmodeller för tidigt stöd och insatser till barn och föräldrar i samband med konfliktfyllda separationer i form av Samverkansteam.

BILAGA 2

Lagstiftning som rör barnets rättigheter

5 kap 11 § SoL Till socialnämndens uppgifter hör att verka för att den som utsatts för brott och dennes närstående får stöd och hjälp.

Socialnämnden skall särskilt beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp av närstående kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation.

Socialnämnden skall också särskilt beakta att barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående vuxna är offer för brott och kan vara i behov av stöd och hjälp. Lag (2007:225).

6 kap 7 § FB Om en förälder vid utövandet av vårdnaden om ett barn gör sig skyldig till missbruk eller försummelse eller i övrigt brister i omsorgen om barnet på ett sätt som medför bestående fara för barnets hälsa eller utveckling, skall rätten besluta om ändring i vårdnaden.

Står barnet under båda föräldrarnas vårdnad och gäller vad som sägs i första stycket en av dem, skall rätten anförtro vårdnaden åt den andra föräldern ensam. Brister också den föräldern i omsorgen om barnet på det sätt som sägs i första stycket, skall rätten flytta över vårdnaden till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare.

Står barnet under endast en förälders vårdnad, skall rätten i fall som avses i första stycket flytta över vårdnaden till den andra föräldern eller, om det är lämpligare, till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare.

Frågor om ändring i vårdnaden enligt denna paragraf prövas på talan av socialnämnden eller, utan särskilt yrkande, i mål om äktenskapsskillnad mellan föräldrarna eller i andra mål enligt 5 §. Lag (1998:319).

6 kap 8 § FB Har ett barn stadigvarande vårdats och fostrats i ett annat enskilt hem än föräldrahemmet och är det uppenbart att det är bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå och att vårdnaden flyttas över till den eller dem som har tagit emot barnet eller någon av dem, skall rätten utse denne eller dessa att såsom särskilt förordnade vårdnadshavare utöva vårdnaden om barnet.

Frågor om överflyttning av vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av socialnämnden. Lag (2006:458).

6 kap 8 a § FB Står barnet under båda föräldrarnas vårdnad och är en av dem varaktigt förhindrad att utöva vårdnaden, skall rätten anförtro vårdnaden åt den andra föräldern ensam. Om hindret gäller båda föräldrarna, skall rätten flytta över vårdnaden till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare.

Står barnet under endast en förälders vårdnad

och är denne varaktigt förhindrad att utöva vårdnaden, skall rätten flytta över vårdnaden till den andra föräldern eller, om det är lämpligare, till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare.

Frågor om ändring i vårdnaden enligt denna paragraf prövas på talan av socialnämnden eller, utan särskilt yrkande, i mål om äktenskapsskillnad mellan föräldrarna eller i andra mål enligt 5 §. Lag (2005:430).

6 kap 9 § FB Om barnet står under vårdnad av båda föräldrarna och en av dem dör, skall den andra föräldern ensam ha vårdnaden. Om båda föräldrarna dör, skall rätten på anmälan av socialnämnden eller när förhållandet annars blir känt anförtro vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare.

Om barnet står under vårdnad av endast en av föräldrarna och den föräldern dör, skall rätten på ansökan av den andra föräldern eller på anmälan av socialnämnden anförtro vårdnaden åt den andra föräldern eller, om det är lämpligare, åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. Lag (1994:1433).

6 kap 15 § FB Barnet skall ha rätt till umgänge med en förälder som det inte bor tillsammans med. Umgänget kan ske genom att barnet och föräldern träffar varandra eller genom att de har annan kontakt.

Barnets föräldrar har ett gemensamt ansvar för att barnets behov av umgänge med en förälder som barnet inte bor tillsammans med så långt möjligt tillgodoses. Särskilt förordnade vårdnadshavare har ett motsvarande ansvar.

Barnets vårdnadshavare har ett ansvar för att barnets behov av umgänge med någon annan som står det särskilt nära så långt möjligt tillgodoses. Om barnet står under vårdnad av båda föräldrarna och skall umgås med en förälder som det inte bor tillsammans med, skall den andra föräldern lämna sådana upplysningar om barnet som kan främja umgänget, om inte särskilda skäl talar mot det. Om barnet skall umgås med en förälder som inte är vårdnadshavare eller med någon annan som står barnet särskilt nära, skall upplysningar enligt första meningen lämnas av vårdnadshavaren. Lag (2006:458).

6 kap 11 § FB Vårdnadshavaren har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. Vårdnadshavaren skall därvid i takt med barnets stigande ålder och utveckling ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål. Lag (1983:47).

6 kap 13 § FB Står barnet under vårdnad av två vårdnadshavare, skall vad som sägs i 11 eller 12 § gälla dem tillsammans.

Är en av vårdnadshavarna till följd av frånvaro, sjukdom eller annan orsak förhindrad att ta del i sådana beslut rörande vårdnaden som inte utan olägenhet kan uppskjutas, bestämmer den andre ensam. Denne får dock inte ensam fatta beslut av ingripande betydelse för barnets framtid, om inte barnets bästa uppenbarligen kräver det.

18 a § finns bestämmelser om ändring i vårdnaden när den ena föräldern är varaktigt förhindrad att utöva vårdnaden. Lag (2005:430).

6 kap 14 § FB Om rätten för barn och vårdnadshavare att få stöd och hjälp hos socialnämnden finns bestämmelser i socialtjänstlagen (2001:453). Socialnämnden förmedlar kontakter med andra rådgivande samhällsorgan. Lag (2001:456).

6 kap 18 § FB Föräldrar kan enligt 5 kap. 3 § socialtjänstlagen (2001:453) genom samarbetsamtal få hjälp att nå enighet i frågor om vårdnad, boende och umgänge.

I mål om vårdnad, boende eller umgänge får rätten uppdra åt socialnämnden eller något annat organ att i barnets intresse anordna samarbetsamtal i syfte att nå enighet mellan föräldrarna.

Om rätten lämnar uppdrag enligt andra stycket, kan den förklara att målet skall vila under en viss tid. Detsamma gäller om samarbetsamtal redan har inletts och fortsatta samtal kan antas vara till nytta. Om det finns särskilda skäl, kan rätten förlänga den utsatta tiden. Lag (2001:456).

6 kap. 15 c § FB När rätten beslutar om umgänge med en förälder som barnet inte bor tillsammans med, får rätten, om barnet har behov av det, besluta att en person som utses av socialnämnden ska medverka vid umgänget (umgängesstöd). Ett beslut om umgängesstöd ska gälla för en viss tid. Innan ett beslut om umgängesstöd meddelas ska rätten inhämta yttrande från socialnämnden. Socialnämnden ska efter rättens beslut om umgängesstöd utse en viss person att medverka vid umgänget. Socialnämnden ska följa upp hur umgänget fungerar och verka för att stödet inte består längre än nödvändigt. Lag (2010:740).

6 kap. 15 a § FB På talan av en förälder som vill umgås med sitt barn får rätten besluta om umgänge mellan barnet och den föräldern. En sådan talan får också föras av socialnämnden. På talan av socialnämnden får rätten besluta om umgänge mellan barnet och någon annan än en förälder. Vid bedömningen av om en sådan talan skall föras skall socialnämnden särskilt beakta barnets behov av umgänge med sina morföräldrar och farföräldrar och andra som står barnet särskilt nära. Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem, får de avtala om barnets umgänge med en förälder som barnet inte bor tillsammans med. Avtalet skall gälla, om det är skriftligt och socialnämnden godkänner det. Lag (2006:458).

Lagstiftning som stärker barnets rätt till delaktighet

1 kap 2 § SoL När åtgärder rör barn skall det särskilt beaktas vad hänsynen till barnets bästa kräver. Med barn avses varje människa under 18 år.

3 kap 5 § SoL Socialnämndens insatser för den enskilde skall utformas och genomföras tillsammans med honom eller henne och vid behov i samverkan med andra samhällsorgan och med organisationer och andra föreningar.

När en åtgärd rör ett barn skall barnet få relevant information och hans eller hennes inställning så långt det är möjligt klarläggas. Hänsyn skall tas till barnets vilja med beaktande av dess ålder och mognad. Lag (2007:1315).

11 kap 10 § SoL Barn som har fyllt 15 år har rätt att själva föra sin talan i mål och ärenden enligt denna lag.

Barn som är yngre bör höras, om det kan vara till nytta för utredningen och barnet inte kan antas ta skada av det.

6 kap 2 a § FB Barnets bästa skall vara avgörande för alla beslut om vårdnad, boende och umgänge.

Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet skall det fästas avseende särskilt vid

- risken för att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp eller att barnet olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa, och
- barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna.
- Hänsyn skall tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad. Lag (2006:458).

BILAGA 3 - ARBETSBLAD

Samverkansteam

för stöd till barn och föräldrar i samband med separation

Steg 1

PROJEKTPLAN för team

Deltagande verksamheter/enheter:	
Teamdeltagare: Namn och profession/enhet	
NULÄGET: Problembeskrivning, kartläggningens resultat:	
Syfte med att delta i projektet Vad vill vi åstadkomma: Nyläge	
Mätbara mål: <i>Målen ska vara brukarfokuserade och tidsatta.</i> Mål 1-4	1)
	2)
	3)
	4)
Så mäter vi för att nå målen: <i>Vad ska mätas? Hur ska det mätas?</i> Mål 1-4	1)
	2)
	3)
	4)

Samverkansteam

för stöd till barn och föräldrar i samband med separation

Steg
2&3

Hinder och idéer	
Team:	Test nr:
Tänkbara hinder för att uppnå ert mål	Idéer för att få bort dessa hinder

OBS! För varje hinder kan/bör många olika förändringsidéer testas.

Börja först med att **generera** idéer (brainstorma), **värdera** därefter vilka idéer ni vill/kan **testa** under arbetsperioden. Ju mer ni testar, desto mer lär ni er!

Steg 5

TESTCYKELJOURNAL

Team:

Test nr:

Mätbart mål:

Journalen förs löpande genom hela PGSA-cykeln, dvs från planeringsstadiet till dess testen är genomförd och analyserad. Gör en journal för varje testad förändring.

Förändringsidé:

Vilken är förändringen ni vill testa i PGSA-cykeln? Förändringsidén ska vara relaterad till ovanstående mål.

Varför görs testen?

Vad är er hypotes? Varför kommer den här förändringen att leda till en förbättring?

Hur ska själva testen utvärderas?

(ex data, enkät, intervju)

OBS! Skilj på mätning som relaterar till det numeriska målet och som mäts på samma sätt under hela projektet och mätning/utvärdering av varje enskild testcykel, som kan variera beroende på vad som testas.

Förändringsidé:

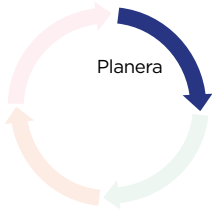
Vilken är förändringen ni vill testa i PGSA-cykeln? Förändringsidén ska vara relaterad till ovanstående mål.

Testen börjar: (datum)

och slutar: (datum)

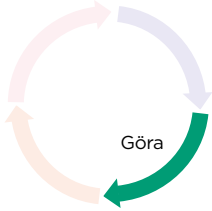
Planera

Gör en detaljerad plan för testen, vem skall göra vad, var, när och hur? Tänk på det ni skrivit ovan om varför testen görs och hur den ska utvärderas.

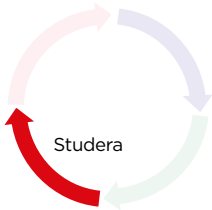
Göra

Genomför planen. Beskriv eventuella avvikelser från planen och oförutsedda effekter. Samla data/observera.

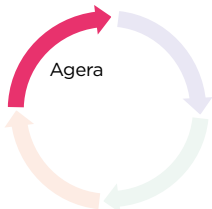
Studera

Tolka data. Jämför resultaten mot hypotes och reflektera över utfallet.

Agera

Är ni redo att införa förändringen? Behöver den testas i större skala eller under andra förhållanden? Eller ska ni släppa just denna förändring?

Vad har ni lärt av detta test?

Projektrapport

Team och samordnare:**Datum:**

(projektrapporterna ska läggas ut i teamets mapp på Projektplatsen den 15 maj, 15 oktober och 15 januari)

Delmål enligt projektplanen:

1-4

Så mäter vi att vi når målet:

1-4

Förändringar som testats (bifoga testcyklar):

1-4

Resultat:

1-4

Aktiviteter:

Är enstaka händelser som bidrar till att nå målet ex. informationsaktiviteter, deltagit/medverkat på ett seminarium, studiebesök mm.

Kommentarer/reflektioner:

BILAGA 4

Stöd till barn med föräldrar i konflikt - kartläggning av lokalsamhällets resurser

Det är inte ovanligt att barn är med om att deras föräldrar separerar eller skiljer sig. Det kan vara omtumlande för ett barn. Men efter en tids omställning och med stöd från föräldrar och nätverk brukar barnet oftast landa i en fungerande vardag med god kontakt till bägge föräldrarna. Men det är inte alltid föräldrarna hittar fram till ett gott samarbete efter separationen. Och det är då som barn riskerar att fara illa.

Samordnat tvärprofessionellt team erbjuder barn och föräldrar stöd tidigt

Erfarenheter visar att familjer i vårdnadskonflikt kan behöva en annan slags hjälp än det som samhället hittills har erbjudit. Detta för att minska och förkorta lidandet för barnen och underlätta för familjer att utöva ett tryggt föräldraskap då föräldrarna inte lever tillsammans. Allmänna Barnhuset har fått i uppdrag av socialdepartementet att utveckla en försöksverksamhet som kallas Samverkansteam och er kommun har tackat ja till att vara med och pröva. Samverkansteamet ska kunna erbjuda barn och separerade föräldrar samordnade, tvärprofessionella stödsatser utifrån behov. Det kan till exempel handla om information och rådgivning, stöd, konfliktlösning och behandling. En tydlig ambition i försöksverksamheten är att komma i kontakt med familjer tidigt, innan konflikter har hunnit blir stora och samarbetsvårigheter har cementerats. Teamen har också för avsikt att utgöra en resurs för barn med föräldrar som är tyngda av konflikter sedan en tid och kanske har en pågående vårdnadstvist. Eller för barn med föräldrarna som inte har haft en parrelation och där samarbetet inte fungerar bra kring barnet. Diskussionsförs om teamen även bör välkomna familjer som inte är separerade men där samarbete kring barnet tyder på att barnet och föräldrarna behöver erbjudas ett samordnat stöd.

Utifrån befintliga nätverk, lokala förutsättningar och behov

Samverkansteamet utformas utifrån befintliga nätverk och lokala förutsättningar och behov. Förutom kommunens egna kompetenser i form av familjerättssoionom, barnavårdsutredare, familjebehandlare, familjerådgivare och budget- och skuldrådgivare förväntas kommunen initiera ett samarbete med barnpsykolog, barnpsykiatri, vuxenpsykiatri, BVC, hälso- och sjukvård, försäkringskassan, tingsrätten, kvinnofridsteam, familjerättsjuridisk kompetens och förskola och skola. Respektive verksamhets roll och ansvar gentemot Samverkansteamet kommer att regleras genom en lokal överenskommelse.

Kartläggning av resurser och behov

Inledningsvis förväntas varje kommun kartlägga vilka resurser och behov som finns i lokalsamhället. Avsikten är att bättre förstå vad barn och (separerade) föräldrar i konflikt både efterfrågar och erbjuds från samhället. Kommunen behöver samla in svar från samarbetspartners såväl inom kommunen som utanför. Det kan handla om att barn och föräldrar efterfrågar information och rådgivning, stöd, konfliktlösning och behandling men även andra önskemål kan finnas. På samma sätt behöver kartläggningen fånga upp vad samhällets instanser erbjuder. De svar och reflektioner som sammanställs i kartläggningen kommer att utgöra ett viktigt underlag i utformandet av Samverkansteamet i er kommun, den lokala projektplanen och de egna delmålen. Kartläggningen är troligen även ett viktigt steg i skapandet av Samverkansteamet. Den utgör också ett viktigt underlag i utformandet av den gemensamma strukturen för alla Samverkansteam som Allmänna Barnhuset håller på att ta fram utifrån formulerade riktlinjer. Det vill säga de delar i teamet som alla medverkande kommuner kommer att behöva ha.

Barn och föräldrars synpunkter

I kartläggningen bör barn och föräldrar tillfrågas för att få en bra bild. Ett sätt skulle kunna vara att familjerättens handläggare frågar de barn och föräldrar som de träffar under en vecka. Eller om kommunen erbjuder gruppverksamheter som Skilda Världar eller BIFF, föreslås kursledarna fråga deltagarna, både barn och föräldrar. Vi återkommer inom kort med förslag på frågor som är anpassade till barn och föräldrar.

Förslag på form för att ta in synpunkterna

Kartläggningen skulle kunna genomföras på följande sätt. Kommunens befintliga nätverk erbjuder troligen i stor utsträckning kontaktuppgifter till cheferna i de verksamheter som Samverkansteamet avser att samverka med. Den första kontakten tas via mail eller telefon. Då presenteras kort försöksverksamheten och syftet med att kontakten tagits, dvs. den pågående kartläggningen. I denna kontakt bokas en tid in då svaren kommer att tas emot, antingen muntligt då ni ringer upp igen, eller att svaren kommer att mailas tillbaka. Det är bra om kontaktpersonen får lite tid på sig innan svaren samlas in. Gärna om de hinner diskutera i en arbetsgrupp. I samband med denna kontakt mailas frågorna till kontaktpersonen. Vid den bokade telefontiden tar ni emot svaren och antecknar samtidigt. Det kan vara att föredra att ta emot svaren muntligt, eller att ha möjlighet att diskutera svaren. På så vis kan nyanser fångas.

Kartläggningens frågor

- Hur märker ni i er verksamhet när ett barn har föräldrar som har svårigheter att samarbeta? Hur märker ni i er verksamhet att föräldrar har svårigheter att samarbeta? Med vilka behov av stöd och hjälp kommer barnet/föräldrarna?
- Hur möter ni dessa barn i er verksamhet? Hur möter ni dessa föräldrar i er verksamhet? Har ni lagt märke till om ni gör anpassningar för att möta dessa barn och dessa föräldrar? Är det till hjälp för barnet/föräldrarna? Är det till hjälp för verksamheten?
- Har ni förslag/funderingar på förändringar i er verksamhet som skulle innebära att barn och föräldrar med svårigheter att samarbeta skulle bli bättre hjälpta av er? (inte återkomma med samma bekymmer, vara nöjda, uppleva sig hjälpta mm)
- Vad skulle ni kunna bidra med/på vilket sätt skulle det kunna gynna er?
- Har ni idag en etablerad samverkan gällande stöd till barn med föräldrar i konflikt? Om så, hur ser samverkan ut?
- Vilka är de aktiva parterna i en sådan samverkan? Vilka erfarenheter har ni av denna samverkan?
- Övriga tankar och synpunkter

BILAGA 5

Stöd till barn med föräldrar i konflikt - att samla in barn och föräldrars synpunkter

I kartläggningen bör barn och föräldrar tillfrågas för att få en bra bild av hur deras behov av lokalsamhällets resurser ser ut och vad de erbjuds. Ett sätt skulle kunna vara att familjerättens handläggare frågar de barn och föräldrar som de träffar under en vecka. Eller om kommunen erbjuder gruppverksamheter som Skilda Världar eller BIFF, föreslås kursledarna fråga deltagarna, både barn och föräldrar.

Här är förslag på frågor som kan användas i kontakt med barn och föräldrar, Åsa Landberg har hjälpt oss med formuleringen. Viktigt är förstås att påpeka syftet med frågorna och att förklara att svaren kommer att sammanställas så att det inte går att utläsa vem som har svarat. Som i alla kontakter med barn kan man behöva informera barnen om sekretess/anmälningsplikt.

Svaren kommer att vara värdefulla i ert fortsatta utvecklingsarbete. Det kommer också att vara värdefullt för de andra kommunerna i projektet att ta del av er svarssammanställning och för Allmänna Barnhuset i arbetet med metodstödet och i projektplaneringen. Här kommer frågorna. Hoppas att de kan vara till hjälp!

Till barn

- I X-stad försöker vi just nu hitta nya sätt att hjälpa barn till föräldrar som inte bor ihop och har svårt att komma överens. Finns det saker vi skulle kunna göra bättre?

- Om man ska ta reda på vad barn behöver för hjälp så måste man fråga barn! Är det OK om jag frågar dig?

- Det du berättar kommer vi att använda för att försöka göra det bättre för barn i X-stad.

Vad behöver barn för hjälp av andra vuxna när föräldrar inte kommer överens?

- Vad har du fått för hjälp av andra vuxna? Berätta!

- Vad har varit bra och vad har varit mindre bra?

- Finns det något annat du skulle vilja få hjälp med?

- Har du något råd att ge vuxna som arbetar med barn till föräldrar som inte kommer överens?

- Har du något råd att ge till andra barn som har föräldrar som inte kommer överens?

- Tack! Du har varit till stor hjälp. Jag tänker särskilt på det du sa om

Till föräldrar

- I X-stad försöker vi just nu hitta nya sätt att hjälpa barn till föräldrar som inte bor ihop och har svårt att komma överens. Finns det saker vi skulle kunna göra bättre?

- Om man ska ta reda på vad barn behöver för hjälp så måste man fråga föräldrar! Är det OK om jag frågar dig?

- Det du berättar kommer vi att använda för att försöka göra det bättre för barn och föräldrar i X-stad.

- Vad behöver barn för hjälp av andra vuxna när föräldrar inte kommer överens?

- Vad behöver föräldrarna för stöd?

- Vad har du och ditt/dina barn fått för hjälp av andra vuxna? Berätta!

- Vad har varit bra och vad har varit mindre bra?

- Finns det något annat du skulle vilja att ni får hjälp med?

- En del barn och deras föräldrar behöver ha kontakt med många olika myndigheter samtidigt. Det kan vara familjerätt, socialtjänst, BUP, hälso- och sjukvård, Försäkringskassan, polisen, med mera... Har du erfarenhet av det? Berätta!

- Hur kan myndigheterna samverka för att underlätta för barn och föräldrar?

- Har du något råd att ge vuxna som arbetar med barn till föräldrar som inte kommer överens?

- Har du något råd att ge till föräldrar som inte kommer överens?

- Tack! Du har varit till stor hjälp. Jag tänker särskilt på det du sa om

BILAGA 6

Kommentarer och erfarenheter från kartläggningen av lokalsamhällets resurser

Socialkontorets mottagningsenhet

De märker att det inte sällan finns behov av att stärka föräldraförmågan och synliggöra barnets situation.

Vårdnadshavare behöver få information om socialkontorets respektive familjerätts uppdrag. Information om var och hur barn kan få stöd när föräldrar är i konflikt och att barnen har rätt till umgänge under trygga former.

Föräldrar informeras om sin skyldighet att vid behov skydda sina barn utifrån en allvarlig oro för den andre föräldrarnas föräldraförmåga. Då det i krissituationer är vanligt med allvarliga anklagelser förutsätter det uppmärksamhet och fingertoppskänsla från socialtjänstens sida. Fokus är att bedöma hur barnet påverkas.

Att en av föräldrarna gör en anmälan om oro hur barnet har det hos den andre föräldern

Dessa ärenden är ibland dramatiska och kraftfulla.

Bristande samarbete mellan vårdnadshavare brukar bedömas som en riskfaktor för barnet.

Barnen är lojala mot föräldrarna, det kan leda till dåligt samvete mot den andre föräldern.

Att föräldrar regredierar i sitt beteende.

Att barnet är med kan bidra till att föräldrarna fokuserar på det viktiga därmed minskar smutskastningen.

Socialkontorets utredningsenhet barn och ungdom

Det är ofta svårt i utredningssamtalen att komma fram till vilka behov barnet har, då föräldrarna är fokuserade på att diskvalificera varandra.

Ett utökat samarbete mellan familjerätt och barngrupp är önskvärt. Det behövs nya sätt att arbeta med föräldrar som inte kan samarbeta. Kanske någon form av tvingande samtalsserie före vårdnadsutredning då föräldrar är oeniga om barnen.

De ringer inte tillbaka, kommer inte till kontoret och skriver på papper, skriker, svär, har inte förståelse för myndigheternas sätt att förhålla sig till lagen. Allt tar lång tid och saker som egentligen går snabbt att ordna tar lång tid.

Bättre samarbete (samsyn) med tolkar, tolkar som är bättre utbildade i vår verksamhet och kan stå på sig och inte låter den ena parten ta över möten.

Det inkommer många orosanmälningar där ett barn tagit ställning för den ene föräldern och valt bort den andre på grund av föräldrakonflikter, då ofta långvarig konflikt som ligger bakom.

Vissa föräldrar verkar använda socialtjänsten strategiskt som en arena för att "vinna" över den andre genom att bland annat anmäla denne för omsorgsbrist.

Föräldrakoordinator är en insats som föräldrarna hade kunnat få mycket hjälp av när det gäller praktiska saker i kommunikationen och samarbetet med den andre föräldern.

Föräldrarna har svårt att fokusera på barnets behov och istället ägnar sig mycket åt att påtala brister hos den andre föräldern. Barnets oro uppstår på grund av konflikten, skapar beteenden hos barnet som utvecklas till sociala problem. Barnen kan inte bryta beteendena. Barnen verkar instruerade av föräldern, och det kan bli olika historier beroende på vilken förälder som kommer med barnet. Ibland får man en känsla av att man utsätter barnet genom att det ska prata i enskilda samtal.

Ser gärna att insatser som Rädda barnens Ett fredat rum implementerades och blev en kommunal verksamhet.

Tingsrättens beslut bör kopplas till behandling hos familjerätten, t.ex att döma till samtalsbehandling för föräldrarna.

Umgängesverksamhet

På umgängesverksamheten märker man att deras dokumentation och beskrivningar kan göra att boendeföräldern mår bra och blir lugnad. Det bidrar även till att föräldrarna kan se varandra som föräldrar istället för en partner man är besviken på.

Härifrån vill man bjuda in föräldrar till informationsmöten för att kunna presentera vilka olika insatser som finns att få. Någon från familjerätten och familjerådgivningen kan informera om vad som erbjuds och berätta hur man kan hitta bättre sätt att kommunicera på. Erbjud föreläsningar som handlar om hur man kan vara en bra boende- och umgängesförälder.

Socialkontorets öppenvård

Att öka samarbetsförmågan mellan föräldrarna är ofta en del av ett uppdrag. Föräldrar hävdar ibland barnens behov som skäl för sitt agerande, medan behandlarna får uppfattningen att det är de egna behov som styr.

Vi erbjuder BIFF-kurser, stödgrupper för barn och föräldrakurs för föräldrar. Stöd i form av stödgrupper, föräldrakurser och behandling. Flera alternativa insatser skulle gynna familjerna. Man vill utveckla gruppverksamheterna för föräldrar. Man vill utöka stödet till målgruppen genom att erbjuda enskilt stöd då det

behövs som ett komplement till eller istället för grupp.

”Tänk om det fanns en modell att arbeta efter, eller om vi kunde samarbeta eller ta vid efter de som arbetat förebyggande med familjen fast problemen kvarstår.”

Erfarenheten är att vi tar emot föräldrarna, men att det inte alltid har den effekt som föräldrarna tänkt sig.

Vi uppfattar att många av familjerna tillhör målgruppen och de är ofta svåra att hjälpa. Det finns ofta en komplex problematik hos familjerna, inte bara en föräldrakonflikt utan ofta även andra svårigheter som missbruk, psykisk ohälsa eller våld.

Familjecentral

Familjecentralen lyfter fram det kulturella perspektivet. Bland många med annan kultur än den traditionellt svenska kan konflikter te sig på ett helt annat sätt. Det finns oftast inte samma dragkamp om barnen men däremot oftare inslag av våld, både ekonomiskt, psykiskt, fysiskt och sexuellt. Hur bemöter vi dessa familjer?

Vi möter oftast kvinnan som berättar om separationen. Samtalet handlar om samarbete kring barnen och hur de ska kunna mötas och prata med varandra. Det kommer mycket frågor kring umgänge. Vad säger lagen? Kan den andre nekas umgänge, då den andre inte tycker att den tar ansvar för barnen? Ofta handlar det om ekonomi. Vem ska betala barnens fritidsintressen? Ett samarbete med försörjningsenheten vore angeläget i ärenden med ensamförsörjande föräldrar då de ofta hamnar i en svår ekonomisk situation efter separation.

Föräldrar kommer ofta till oss då för att de är missnöjda över att ”familjerätten gjorde ingenting”.

Vi ritar nätverkskartor med barn om hur de har det i respektive familj. Försöker hitta förbättringsområden utifrån dessa kartläggningar. Många tycker att det är till hjälp att ses hos någon utomstående som kan ställa frågor och hålla i strukturen på mötet. Jag brukar försöka att vara extra strukturerad vid dessa samtal, så att risken för att falla in i anklagelser och ”bakåt-tänk” minimeras.

När jag träffar barn är de inte alls lika tydliga som sina föräldrar. Det är sällan som de säger rakt ut, men det brukar komma fram i ett samtal även om det handlar om andra saker också.

Vårt uppdrag på familjecentralen är ju att hjälpa till att stärka föräldrar i föräldrarollen. Jag försöker stötta dessa föräldrar i att ändå kunna vara så bra som möjligt i sin föräldraroll.

De få pappor som söker hjälp, känner sig i underläge. De känner att de inte har något att säga till om och att det är mammorna som får bestämma allt kring barnen.

Jag skulle vilja erbjuda föräldrar i konflikt plats i föräldrautbildning. Var för sig, men samma föräldrautbildning. Detta skulle kunna göra att de kan förhålla sig kring barnen på liknande sätt.

Jag har upplevt det som mycket positivt när jag haft gemensamma samtal med föräldrar tillsammans med familjerätten.

Familjerådgivningen

Vi ger information till familjecentraler i kommunen. På det sättet har familjerådgivningen fått kontakt med föräldrar i ett tidigt skede, innan problemen eskalerat.

En viktig prioritering i familjerådgivningens verksamhet är att föräldrar med små barn får akuttider och snabbare hjälp än andra.

Skolkuratorerna

Kuratorerna ägnar mycket tid till barn och föräldrar i separation. De ger många exempel på hur skolan blir en arena för konflikter. Föräldrar motsätter sig att komma till gemensamma utvecklingssamtal eller kommer oanmälda till skolan för att få umgänge med barnet. Det förekommer att föräldrar håller barnet hemma den dag byte ska ske för att försvara överlämnandet uppfattar man det som. Skolkuratorerna ser att föräldrar bråkar inför barnet. Föräldrar kan visa upp domstolsbeslut som inte längre gäller, men som är till fördel för föräldern.

När det finns beslut om umgänge försöker vi ta del av den informationen vilket kan vara till hjälp för föräldrar, men inte alltid för barnen. Tingsrätten tar ibland beslut om att barnen ska byta till umgängesförälder på skolan. Eleverna kan fara illa då de blir oroliga inför hämtning och det påverkar deras skolgång. Kuratorerna har skrivit till tingsrätten om vilka konsekvenser beslut om överlämningar i skolan får för barnen. De lyfter fram att skolan behöver få vara en fredad zon för barnen.

Föräldrar ringer ofta för att få stöd eller råd hur de ska hantera samarbetssvårigheterna. De vet inte vem de ska vända sig till. Kuratorerna ser att det finns mycket mer att göra när det gäller föräldrastöd.

På en del skolor är majoriteten kuratorskontakter utifrån skilsmässoproblematik. Fokus ska ligga på de skolsociala frågorna och inte att arbeta med familjeproblem. Men ofta ser de att barnet far illa och att det påverkar skolsituationen. Skolkuratorerna har lite olika syn på var gränsen går för vad de kan erbjuda familjerna. De ska finnas tillgängliga för att stötta barnen i samtal, men ibland kan de behöva dra en gräns och hänvisa vidare till andra instanser om barnet behöver mer omfattande hjälp.

Vi ser tydligt att barn behöver eget stöd när föräldrar har samarbetssvårigheter. Det är inga vanliga konflikter utan ett maktspel där barnen glöms bort. Vi har samtal med barnen och kan hänvisa vidare. Det finns ofta olika regler hos de vuxna vilket gör det svårt för barnen. Kuratorerna har lagt märke till att de barngrupper som tidigare erbjöds i en kommun var mycket bra. Svårigheten var att få samtycke till att barnen skulle delta och att föräldrarna inte hade möjlighet att skjutsa barnen till grupperna alla gånger. Det är viktigt att återskapa grupperna. Föräldrar orkade inte alltid se barnens behov. De vuxna blir ”barn” och barnen ”vuxna”, ansvarsfördelningen skiftar.

Man kan se på barnen att de lättare hamnar i konflikt med kamrater, att deras sociala situation och kamratrelationer påverkas av föräldrakonflikten. Kuratorerna tror att skälet är att skolan är en vardagsarena och en mindre laddad plats än t ex socialtjänsten.

Skolsköterska på 6-9 skola

Det kan komma fram vid hälsosamtal (årskurs 6 och 8). Eleven berättar inte alltid tydligt men med öppna frågor anas bakomliggande problem. Kan vara svårt för ett barn att berätta då de vill att det ska vara bra. Men det kan visa sig genom utåtagerande, att de sluter sig inom sig eller självskadebeteende.

Vid möten på skolan kan man tydligt ana en konflikt mellan föräldrarna. I telefonsamtal kan man få höra en del negativa saker om den andre föräldern.

Det är viktigt att skolan alltid informerar båda vårdnadshavarna om det som rör eleven i skolan eller att man märkt att barnet inte mår bra psykiskt.

Förskollärare, små barn 1 till 3

Det är inte alltid lika tydligt hos barnet, men hos föräldrarna märks det. På barnet märks det på hur de äter, sover om de protesterar eller är trotsiga. De kan också vara inbundna eller tysta, det beror på barnets personlighet. När de kör byte på fredagar kan det fattas saker i överlämningsväskan och det kan bli bråk. Föräldrar kan försöka att få personal att vara budbärare av information till den andra föräldern vilket de inte går in i. Kan visa sig genom att man är tydligare med gränsdragning för vad personal kan ta. Noga med att båda föräldrarna får ta del av samma information.

Vanliga utvecklingssamtal körs alltid gemensamt. De gör inga separata möten för att de bråkar.

”I första hand ser vi till barnet. Läger extra mycket krut på trygghet, mer närhet, sitta i knä, ligga bredvid vid nattning och se dem lite extra. Bekräfta att det kan vara en jobbig situation barnet befinner sig i och att det är ok att vara ledsen.”

Tror att det är till hjälp för både barn och föräldrar att förskolan blir en konfliktfri zon. Det är viktigt med tydlig kommunikation. Man har en nära kontakt med föräldrar när barnen är så här små, det finns stora möjligheter till samtal.

”När en tvååring hade föräldrar som separerade och barnet skulle bo varannan vecka. På förskolan såg vi att barnen mädde dåligt och berättade det för föräldrarna och sa att det kanske inte fungerade för deras barn att bo varannan vecka. De lyssnade på personalen och ändrade. Viktigt med bra kontakt för att ha möjlighet att vara rak och tydlig.”

Fritidsledare fritidsklubb/gård

Det är sällan att barnet kommer och direkt säger något om detta. Det kommer fram i samtal om annat. Men man kan märka att det finns oro inför byte av förälder om man har varannan vecka och att barnet har önskemål om vem av föräldrarna man ska ringa vid behov. Det blir ofta att man lägger ett pussel, med många små bitar kring hur barnet betar sig och mår.

När det gäller föräldrarna är det tydligt de vill gärna försäkra sig om att vi har förstått att den andra inte är ok på olika sätt, genom antydningar, att tala illa om den andra föräldern eller att de vill att vi förmedla information till den andra. När det gäller föräldrar är det viktigt att vi ger samma information till båda föräldrarna.

Det vi kan bidra med är att uppmärksamma dessa barn och att veta vart familjen kan få hjälp. Vi ringer till alla föräldrar i årskurs 4 vars barn skrivit in sig på klubben. Där skulle vi kunna ta reda på om det finns samarbetssvårigheter.

Stödverksamhet vid missbruk

Verksamheten märker i barnens berättelser om föräldrarna inte kan samarbeta, barnen ger ofta tydliga exempel på det. På föräldrar märks det då de måste träffa dem en och en, samt att den ena föräldern kan sätta stopp för barnets medverkan i stödverksamheten.

Hos barnen finns en sorg och en uppgivenhet. Hoppet om att det ska ordna sig och att föräldrarna ska sluta tala illa om varandra, har gått förlorat för många. En viktig uppgift för gruppledarna är att förmedla hopp om förändring, att det kan bli annorlunda i framtiden och att barn, trots föräldrars konflikt, har rätt att må bra.

Om inte föräldrarna får hjälp och stöd blir barnen utlämnade till att vara kvar i en konfliktssituation, där både barn och föräldrar inte ser någon möjlighet till förändring. Det påverkar barnen mycket negativt. Man vill kunna erbjuda att föräldrar deltar vid tre tillfällen. Fokus för de vuxna ska vara på barnens situation.

Vårdcentraler

Sjukvården behöver ha ”ögon och öron” i första linjens sjukvård för att förebygga ohälsa längre fram i människors liv. Vuxna med hög vårdkonsumtion har många gånger haft bekymmer redan som små. Små barn och barn som söker för exempelvis ont i magen måste få rätt hjälp idag för att inte återkomma som vuxna.

Föräldrarna söker ofta hjälp hos första linjen eftersom barnet inte mår bra och uppvisar symtom på detta. Ibland är föräldrarna medvetna om att deras konflikt är orsak till detta ibland inte. I de fall föräldrarna inte är medvetna försöker de att få med båda föräldrarna och samtala kring behovet av att samarbeta. De har samtal som har till syfte att hjälpa föräldrarna att förstå sitt ansvar för situationen och barnets mående.

”Fokus hamnar på annat än besöket var tänkt till. Ibland förläggs besöken till familjecentralerna så att föräldrar får möjlighet se den verksamheten.”

Barn- och ungdomshälsan

I de fall föräldrar kommer tillsammans framkommer det att det finns olikheter i tankar kring uppfostringsfrågor, vardagliga rutiner, informationsbrister och bemötande mot barnet. Familjen söker ofta för olika symtom hos barnet såsom ont i magen eller ont i huvudet. Ledsenhet, oro eller ilska är också vanligt förekommande.

”Många gånger så kan det bli att vi har föräldrasamtal istället och fokuserar på vad barnet behöver i form av struktur, rutiner och förutsägbarhet. En del barns oro handlar om att det är otydligheter kring en del strukturella frågor.”

”Man kan känna sig ”använd” i en kamp mellan föräldrarna, en känsla som säkert också finns hos barnet.”

”Min upplevelse är när jag träffar föräldrar att de ibland kan se att svårigheterna ligger på föräldranivå men att de ändå har förhoppningar om att det skulle hjälpa att

en ”utomstående” pratade med barnet så att barnet får prata ut.”

Det som blir problematiskt för oss är när föräldrarna ligger i tvist. Det är inte helt ovanligt att föräldrar begär ut journalkopior. Vi ser också en svårighet i att hitta ett bra sammanhang att möta upp dessa barn.

Spädbarnsverksamheten (inom barnhälsan)

Spädbarn med föräldrar i konflikt är oroliga och svårtröstade. Vissa är känsliga för höga eller plötsliga ljud och reagerar på föräldrarnas irritation och frustration. Det kan vara svårt att få rutiner kring mat och sömn att fungera. Det märks i dålig viktuppgång eller sömn.

Föräldrarna behöver hjälp att sätta sina egna behov åt sidan och se barnets. Vilka blir konsekvenserna för barnet om samarbetet inte fungerar? Hur länge kan ett barn vara borta från sin primära anknytningsperson? Vilken tidsuppfattning kan ett spädbarn tänkas ha? Det är frågor som berörs. Det kan innebära att de måste acceptera en situation som de inte valt och som inte är bekväm eller rättvis. Att inte få leva med barnet på heltid känns svårt för många. Flera föräldrar mår mycket dåligt, blir nedstämda och ångestfyllda och har svårt att se glädje i tillvaron och i barnet. Konflikten tar all energi och tankemöda.

Man välkomnar ett samarbete och ett kunskapsutbyte med familjerätt. Man hoppas kunna bidra med kunskap kring anknytning och det lilla barnets behov.

BVC och BMM

BVC märker att föräldrar pratar om barnet på ett anorlunda sätt, det kan vara nedvärderande gentemot barnen såsom ”hon är dum som bara skriker, hon vill inte sova för att vi inte ska få sova. m.m.” BVC kan se på det sätt som föräldrarna förhåller sig till sitt barn, hur de håller i barnet och hur de tröstar.

En familj i separation kan erbjudas extra hembesök, lite tätare besök på BVC eller lite längre besökstid. De kan erbjudas kontakt med andra föräldrar i föräldragrupper eller spädbarnsverksamheter. Den vanligaste frågan BVC får i samband med separation gäller boende för

små barn ”kan Kalle två år bo växelvis?”

Psykologerna på BVC är viktiga samarbetspartners. De har mer kunskap och kan hjälpa till när BVC inte räcker till. Där ger råd och stöd i sitt arbete med familjen innan remiss skickas. Efter en remiss ger psykologen återkoppling till BVC om familjen. BVC får på så vis en ökad kunskap om familjer med separationsproblematik. Föräldrar kan också få stöd från BVC psykolog som kan ge tips och råd i hur man kan bemöta barnet efter en separation.

BVC kan bidra med att de uppmärksammar dessa familjer. De skulle kunna arbeta mer aktivt med att erbjuda föräldrastöd i grupp. Att träffas, dela svårigheter och glädjeämnen och få nya kontakter och nätverk är värdefullt.

Barnmorskorna följer under graviditeten upp mödrarnas mående och där brukar de kunna fånga upp om det finns bekymmer i relationen, så att familjen kan få hjälp.

”Vi har föräldragrupper både inför födsel och efter födsel där vi pratar om vikten av en bra relation. Är föräldraskapet mer jämlikt kan samarbetsproblemen bli mindre vid en separation. De behöver bli bättre på att uppmärksamma och få pappor till BVC. Detta gör de i samarbete med förskollärarna på Öppna förskolan.”

BUP

De barn och ungdomar som kommer till BUP-kliniken uppvisar symptom på psykisk ohälsa som kräver specialistpsykiatriska insatser. En framgångsrik behandling förutsätter att föräldrarna är delaktiga i arbetet. BUP arbetar på föräldrarnas uppdrag och när föräldrarna är starkt oeniga kan det innebära att de inte är överens om att barnet ska komma till BUP. Det kan leda till att socialtjänsten avgör om barnet ska få komma eller inte, mot endera förälderns vilja.

Föräldrar har svårt att samarbeta i nybesöksamtal, de har olika åsikter om vad barnet behöver. De kan ringa och fråga om råd, vart de ska vända sig när de har olika åsikter t.ex. i vårdnadstvist, eller bara i vardagliga åtaganden. De säger att barnet inte mår bra, är utagerande, aggressivt, depressivt och vill ha en bedömning av barnets mående. BUP anser att det inte är deras uppgift att arbeta med föräldrakonflikter utan hänvisar till socialtjänst och familjerådgivning.

BUP nämner att det är relativt vanligt att föräldrar med samarbetssvårigheter söker BUP utifrån att barnen uppvisar olika barnpsykiatriska symptom. BUP bedömer dock vanligtvis att det inte är barnpsykiatri som behövs utan hänvisar vidare till familjerådgivning, socialtjänst och eventuellt första linjen.

Barnahus

Ibland är föräldrarnas relation känd när förundersökning inleds och om den misstänkte är mamma eller pappa får barnet en särskild företrädare som opartiskt kan företräda barnet t.ex vid barnförhör och läkarundersökning. Ibland kan vi under förundersökningen se att en polisanmälan inte utgår ifrån att barnet är utsatt för ett brott utan verkar vara ett sätt för en förälder att smutskasta den andre. Då är det viktigt att det finns en opartisk företrädare för barnet som ska se till barnets rättigheter i rättsprocessen.

Vi träffar många barn som mår dåligt på grund av föräldrars vårdnadstvister.

Det som är viktigt att komma ihåg är att det många gånger också finns skäl att beakta, bakom en vårdnadstvist. Barnet är eller har blivit utsatt för övergrepp av den ena föräldern eller att det finns ett kvinnofridsärendet bakom.

Ungdomsmottagning

Vi möter många ungdomar som beskriver svårigheter utifrån föräldrakonflikter och den unge erbjuds då stöd-samtal. Ibland kan dessa ungdomar bli lågprioriterade och få vänta lite längre pga mer "akuta" ärenden och resursbrist.

Öppenvård familj, ungdom och vuxen

Det är en vanlig problematik. Det inbegriper även styvföräldrar och styvfamiljer. Vi träffar tonåringar vars föräldrar separerat och som utifrån barnets perspektiv inte löst separationen på ett bra sätt. Många har i tidig ålder haft föräldrar som tvistat om vårdnad och boende. De kan ha haft föräldrar som under hela deras uppväxt inte kommunicerat på ett för dom meningsfullt eller gynnsamt sätt. De kan också befinna sig mitt i en vårdnadstvist eller annan föräldrakonflikt.

Vi möter barn och unga som får bära den ene förälderns besvikelse över den andre föräldern. Vi arbetar familjeterapeutiskt utifrån flera olika familjeterapeutiska skolor samt med enskilda terapeutiska samtal.

Vuxenpsykiatri

Föräldrar pratar om samarbetssvårigheter i samband med separation och om oron för hur svårigheterna kan påverka barnen. Denna oro ger näring åt de psykiatriska symptomen, som förstärks.

Ibland får familjerna (och inte minst barnen) hjälp att samarbeta bättre med hjälp av Beardslees familjeintervention, som kan ge den friske föräldern bättre förståelse för hur de psykiatriska symptomen påverkar patientföräldern.

Ibland är det svårt för psykiatrien att erbjuda stöd, då den friske föräldern inte vill ha med patientförälderns behandling att göra. Det kan vara svårt att komma till tals och beskriva erbjudandet för den friske föräldern.

Diakon och församlingspedagog

På barnet kan det märkas genom att det är tryggare med en av föräldrarna. Det kan vara mer stressat och oroligt den vecka det bor hos föräldern som det känner sig mindre trygg med.

Det märks vid hämtning och lämning i samband med gruppverksamhet, samt också hur den ene föräldern talar om den andre (i negativa ordalag).

Barnen uttrycket sällan behov av hjälp eller stöd. Föräldrar kan däremot ta kontakt med diakon för stöd-samtal och ekonomisk hjälp. Samtalen kan gälla stor oro inför en kommande förhandling i en vårdnadstvist. Föräldern uttrycker oro både för barnet och för sin egen del.

"I barngruppen ser man gruppen som helhet och eftersträvar balans och gemenskap i den och i det enskilda

mötet med förälder och eller barn försöker vi alltid uppmuntra och stärka det som är gott i en människas liv, oavsett livssituation. Vi försöker att inte ta ställning eller parti för någon av föräldrarna."

Tingsrätt

Samarbetssamtal är inte alltid en framkomlig väg. Även om samtalen ibland leder till att föräldrar kommer överens är det en lösning i målet, inte av de bakomliggande problemen. Vi borde inte acceptera dröjsmål i arbetet med vårdnadstvister eller att föräldrar uteblir och vi borde begränsa utredningarna.

Arbetsmarknadskontoret, ekonomiskt bistånd

Problem i samarbetet mellan föräldrarna uppmärksammas i samband med ansökan om bistånd till umgängesresor. Föräldrarna har svårt att samarbeta kring ekonomin och kan ha behov av ekonomiskt bistånd till advokat i vårdnadstvisten. En annan svårighet är att få den andra föräldern att hjälpa till ekonomiskt t. ex med umgängesresor. Bistånd behövs till boende då föräldrar avser att flytta isär.

De får information om samarbetssvårigheter då barnen i familjen uppnår den ålder då de själva kan ansöka om bistånd till eget boende. Det är inte ovanligt att barnen verkar "hamna i kläm" och har en oklar boendesituation vid separationer.

"Genom att i större utsträckning uppmärksamma och ställa frågor om barnen och deras situation skulle familjer med behov av långvarigt bistånd kunna få ett bättre stöd."

Vi kan bidra med tydlig information till aktuella familjer om var de kan få stöd och informera om de ekonomiska ersättningar föräldrar har möjlighet att söka, exempelvis underhållsstöd.

Budget- och skuldrådgivarna

Föräldrar ofta har olika syn på hur man ska prioritera och dela upp ekonomin vid en separation. Det är ofta oklarheter om vem som ska stå för vilka kostnader när det gäller barnen. De ger information om regelverket i ekonomiska frågor och föreslår lösningar på problem. Det är dels barnens kostnader föräldrarna är oense om dels ofta gemensamma skulder som de inte vet hur de ska hantera eller vems ansvar det är att betala.

Vi skulle behöva komma i kontakt med föräldrarna i ett tidigare skede, t. ex vid samarbetssamtal. Det skulle kunna förebygga konflikter mellan föräldrarna och minska deras oro för hur ekonomin kommer att förändras. Det är bra att vara medveten om vilken hjälp som går att få. I dagsläget finns ingen sådan samverkan.

3. Hantera konflikter med barnets/barnens förälder

1. Känner du dig arg eller fientligt inställd gentemot den andra föräldern, idag?
Om du inte haft kontakt med den andra föräldern under det senaste halvåret hoppar du över följdfrågorna och går direkt till nästa avsnitt.
- Ofta Ibland Nej

- Under det senaste halvåret, hur ofta har du och den andra föräldern:
2. Diskuterat och varit överens kring beslut angående ert/era barn?
- Ofta Ibland Sällan eller aldrig

3. Haft ilskna samtal där ni inte kunnat enas?
- Ofta Ibland Sällan eller aldrig

4. Hur mår du?

1. Har du under det senaste halvåret varit *allvarligt* oroad över ditt mående? Ja Nej
2. Har du under det senaste halvåret
- a. känt dig mycket orolig eller rädd? Ja Nej
- b. känt dig mycket arg eller irriterad? Ja Nej
- c. känt dig mycket ledsen/tom/nedstämd? Ja Nej
- d. gjort eller känt på sätt som upplevts som främmande eller olik dig? Ja Nej
3. Under det senaste året:
- a. Har du druckit mer alkohol eller tagit mer droger än du tänkt dig? Ja Nej
- b. har du tänkt att du vill eller borde minska din konsumtion av alkohol och/eller droger? Ja Nej
- c. är någon annan orolig över hur du använder alkohol/droger? Ja Nej
4. Har du någon gång under de senaste två åren sökt hjälp av exempelvis en läkare, psykolog eller psykiater för problem med psykisk ohälsa eller drog/alkoholproblem? Ja Nej
5. Får du idag tillräckligt känslomässigt stöd (t.ex. från vänner, familj eller professionella)? Ja Nej

5. Hur verkar barnets/barnens andra förälder klara sig

Om du inte haft kontakt med den andra föräldern under det senaste halvåret hoppar du över frågorna och går direkt till nästa avsnitt.

1. Under det senaste halvåret, har du varit *allvarligt* oroad över hur den andra föräldern mått eller betett sig? Ja Nej
2. Under det senaste halvåret, har den andra föräldern betett sig på ett sätt som verkade:
- a. *väldigt* ångestfylld/orolig? Ja Nej
- b. *väldigt* arg/irriterad? Ja Nej
- c. *väldigt* ledsen/deprimerad? Ja Nej
- d. inte likt denna eller ovanligt för denna? Ja Nej
3. Under det senaste året, har du oroat dig för den andre förälderns alkohol- eller drogkonsumtion? Ja Nej
4. Har, såvitt du vet, den andra föräldern någon gång under de senaste två åren sökt hjälp av exempelvis en läkare, psykolog eller psykiater för problem med psykisk ohälsa eller drog/alkoholproblem? Ja Nej

Notice of Terms of Use

The DOORS tools ("DOORS") are intended for professional use, for the express purpose of assisting with preliminary screening. The DOORS, in whole or in part, do not provide any formal diagnosis, finding, conclusion or recommendation, and are not intended to be used as a substitute for assessment. The authors and publishers of the DOORS disclaim any legal liability or responsibility for the accuracy or completeness of information gathered in screening processes that employ DOORS, or for decisions that are made or services that are received in conjunction with this tool. The full Terms of Use can be found on the Family Law DOORS website. Use of DOORS in any form is subject to and conditional upon these Terms of Use. All users of DOORS in any form are deemed, by virtue of such use, to have read, understood, accepted and agreed to these Terms of Use.

6 a. Om barn 0–5 år

Hoppa över dessa frågor om du inte har ett barn under fem år ELLER inte har tillbringat tid med ditt/dina små barn under det senaste halvåret. *Dessa frågor handlar om små barn och förskolebarn under fem års ålder. Om du har mer än ett barn under 5 år, svara "ja" om någon fråga stämmer för NÅGOT av barnen.*

1. Har ditt/dina yngre barn (under fem år) några <i>allvarliga</i> hälso- eller utvecklingsproblem?	☐ Ja	☐ Nej
2. Under det senaste halvåret, har någon professionell (lärare, läkare etc.) uttryckt oro för hur ditt/dina barn (under fem år) mår eller fungerar?	☐ Ja	☐ Nej
3. Under det senaste halvåret, har ditt/dina barn (under fem år) verkat:		
a. mer stressad vid avsked än vanligt?	☐ Ja	☐ Nej
b. mer kinkig/aggressiv än vanligt?	☐ Ja	☐ Nej
c. stressad/arg/tillbakadragen vid överlämning mellan er föräldrar?	☐ Ja	☐ Nej
4. Har ditt/dina barn någon gång hört eller sett allvarliga gräl eller våld i hemmet?	☐ Ja	☐ Nej

6 b. Om barn i skolåldern

Hoppa över dessa frågor om du inte har ett barn över fem år ELLER inte har tillbringat tid med ditt/dina barn i skolåldern under det senaste halvåret. *Dessa frågor handlar om dina barn i skolålder, i åldrarna 6–17 år. Om du har mer än ett barn över sex år, svara "ja" ifall någon fråga stämmer för NÅGOT av dessa barn.*

1. Har ditt/dina barn några <i>allvarliga</i> hälso- eller utvecklingsproblem?	☐ Ja	☐ Nej
2. Under det senaste halvåret, har någon professionell (lärare, läkare etc.) uttryckt oro för hur ditt/dina barn (i skolåldern) mår eller fungerar?	☐ Ja	☐ Nej
3. Under det senaste halvåret, har något av dina barn, jämfört med hur de brukar vara:		
a. varit mer ångestfylld/orolig?	☐ Ja	☐ Nej
b. varit mer aggressiv/arg?	☐ Ja	☐ Nej
c. varit mer ledsen/tillbakadragen?	☐ Ja	☐ Nej
d. varit mer trotsig/olydig?	☐ Ja	☐ Nej
e. uppvisat oroande beteenden?	☐ Ja	☐ Nej
4. Har något av barnen under det senaste halvåret protesterat mot att träffa den andra föräldern?	☐ Ja	☐ Nej
5. Har ditt/dina barn någon gång hört eller sett allvarliga gräl eller våld i hemmet?	☐ Ja	☐ Nej
6. Under det senaste halvåret, har något av dina barn varit frånvarande från skolan mer än fyra dagar?	☐ Ja	☐ Nej

7. Att vara förälder

Om du inte haft kontakt med dina barn under det senaste halvåret hoppar du över frågorna och går direkt till nästa avsnitt. Med tanke på allt som händer för dig nu kan det vara svårt att också var på topp som förälder.

Under det senaste halvåret:

1. Har det varit svårt att veta hur ditt/dina barn mådde?	☐ Nej	☐ Ibland	☐ Ofta
2. Har det varit svårt att trösta och vara varm och inklämmande med vart och ett av barnen?	☐ Nej	☐ Ibland	☐ Ofta
3. Har det varit svårt att sätta gränser och hantera problembeteenden?	☐ Nej	☐ Ibland	☐ Ofta
4. Har det varit svårt att stötta barnen i deras aktiviteter och intressen?	☐ Nej	☐ Ibland	☐ Ofta
5. Har du varit mer sträng än du tänkt och velat?	☐ Nej	☐ Ibland	☐ Ofta

De följande frågorna handlar om ditt/dina barns säkerhet, din trygghet och den andra förälderns säkerhet. Det kan vara påfrestande att reda ut saker efter en separation, och många behöver extra stöd under denna period.

Vissa människor behöver extra hjälp och stöd för att känna sig, och vara, trygga. Din behandlare kommer att prata mer om detta med dig. Om du behöver ytterligare tid för att fundera på dessa frågor, eller om du behöver hjälp att besvara dem, kan din behandlare hjälpa till.

8. Ditt/dina barns säkerhet

Tänk på alla dina barn och svara "ja" om någon av frågorna stämmer för NÅGOT av barnen.

1. Under det senaste halvåret, har du varit orolig för ditt/dina barns säkerhet:
 - a) när de var med den andra föräldern? Ja Nej
 - b) när de var med dig? Ja Nej
 - c) när någon annan (t.ex. styvförälder eller släkting) haft ansvaret? Ja Nej
2. Har *någon annan* uttryckt oro för barnens säkerhet när de är tillsammans? Ja Nej
3. Har någon anmälan till socialtjänsten angående ditt/dina barn gjorts någon gång?
 - d) Pågår socialtjänstutredning angående ditt/dina barn? Ja Nej
4. Efter separationen:
 - a) Har den andra föräldern hotat att ta, eller tagit barnen, eller utan tillstånd haft dem längre tid än överenskommet? Ja Nej
 - b) Har du hotat att ta, tagit barnen, eller haft dem utan tillstånd längre tid än överenskommet? Ja Nej

9 a. Din trygghet

1. Under det senaste året, har du på något sätt varit rädd eller oroad för din egen säkerhet på grund av den andra föräldern? Ja Nej
2. Är du nu på något sätt orolig för din egen säkerhet, på grund av den andra föräldern eller någon annan? Ja Nej
3. Under det senaste året, har någon annan uttryckt oro för din säkerhet? Ja Nej
4. Om den andra föräldern blir besviken med sin situation, är du orolig att han/hon skulle kunna försöka skada någon annan eller skada sig själv? Ja Nej
5. Har polis någon gång tillkallats, eller en polisanmälan gjorts, med anledning av den andra förälderns beteende, eller har han/hon någon gång fått besöksförbud?
 - a) Finns det ett aktuellt besöksförbud? Ja Nej
6. Under det senaste året, har den andra föräldern:
 - a) Följt efter dig eller övervakat dig på ett sätt som känns oroande (t.ex. kört förbi ditt hem, befunnit sig på samma plats utan att ha något egentligt ärende där)? Ja Nej
 - b) Försökt att kontrollera dig eller agerat svartsjukt (t.ex. kontrollerat din ekonomi, vart du gick eller vem du träffade)? Ja Nej
 - c) Hotat dig eller på annat sätt gjort dig otrygg? Ja Nej
 - d) Skadat dig på ett sätt som inte var en olyckshändelse, eller pressat dig till att göra något du inte ville? Ja Nej
1. Har den andra föräldern *någonsin* hotat att ta livet av sig, eller gjort självmordsförsök? Ja Nej
2. Har den andra föräldern tillgång till skjutvapen eller andra vapen? Ja Nej
3. Om ja till något av ovanstående: Har dessa eller liknande beteenden från den andra förälderns sida förvärrats eller blivit mer frekventa den senaste tiden? Ja Nej

9 b. Säkert beteende

1. Har någon, såvitt du vet, uttryckt oro för ditt beteende gentemot den andra föräldern eller mot ditt/dina barn?	☐ Ja	☐ Nej
2. Om du är/blir besviken med hur din nuvarande situation utvecklas, skulle du kunna överväga att skada dig själv eller någon annan?	☐ Ja	☐ Nej
3. Har polis någon gång tillkallats, en polisanmälan gjorts eller besöksförbud utfärdats, med anledning av ditt beteende?	☐ Ja	☐ Nej
a) Finns det ett aktuellt besöksförbud?	☐ Ja	☐ Nej
4. Är det troligt att den andra föräldern skulle säga att du gjort något av följande under det senaste året:		
a) Du följde efter eller övervakade hans/hennes rörelser på ett sätt som oroade honom/henne (t.ex. köra förbi hans/hennes bostad eller vara på samma plats som honom/henne utan att ha något ärende där)?	☐ Ja	☐ Nej
b) Försökte kontrollera honom/henne eller agerade svartsjukt (kontrollerade hans/hennes pengar, vart han/hon gick och vilka han/hon träffade)?	☐ Ja	☐ Nej
c) Du hotade hans/hennes säkerhet?	☐ Ja	☐ Nej
d) Skadat honom/henne på ett sätt som inte var en olyckshändelse eller pressat honom/henne till att göra något han/hon inte ville?	☐ Ja	☐ Nej
5. Tror du att antingen den andra föräldern eller ditt/dina barn är rädda för dig på något sätt?	☐ Ja	☐ Nej
6. Har det någonsin känts så illa att du haft tankar på att skada dig eller ta livet av dig?	☐ Ja	☐ Nej
7. Har du tillgång till skjutvapen eller andra vapen?	☐ Ja	☐ Nej

10. Övriga stressfaktorer

Är du utsatt för *stark* stress just nu, på grund av något av följande?

1. Arbetslös eller delvis arbetslös	☐ Ja	☐ Nej
2. Ekonomiska svårigheter	☐ Ja	☐ Nej
3. Bodelning (fastigheter och övriga tillgångar)	☐ Ja	☐ Nej
4. Underhållsbetalning	☐ Ja	☐ Nej
5. Behov av juridisk hjälp	☐ Ja	☐ Nej
6. Bostadsproblem	☐ Ja	☐ Nej
7. Problem med transporter/kommunikationsmedel (t.ex. tidskrävande eller besvärliga resvägar)	☐ Ja	☐ Nej
8. Känsla av isolering/ensamhet	☐ Ja	☐ Nej
9. Upplevelse av att vara trakasserad av den andra förälderns släkt/nya partner/andra	☐ Ja	☐ Nej
10. Mått dåligt/sjukdom/fysiskt handikapp	☐ Ja	☐ Nej
11. Otrygghet i närområdet (säkerhet, droger, kriminalitet o.s.v.)	☐ Ja	☐ Nej
12. Finns det andra stressfaktorer som är ett <i>allvarligt</i> problem för dig just nu?
Om ja, beskriv vad dessa faktorer är.	☐ Ja	☐ Nej

.....
.....
.....

BILAGA 8

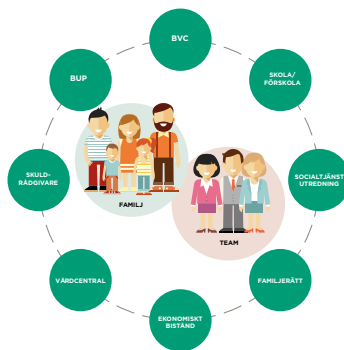
Ur Slutrapport – Barn i svåra vårdnadsstrider

En stor del av år ett ägnades åt att samla in arbetsätt och metoder för värdering och analys. Metoderna skulle vara till hjälp i arbetet med familjer med svåra och långvariga konflikter där de ordinarie arbetssätten inte var till tillräcklig hjälp. Samtidigt kunde ett verksamt arbetssätt i ett tidigt skede, då konflikterna var mindre innebära att konflikterna inte eskalerade till att bli långdragna och svåra. Projektets breda ansats gjorde att resultatet av sökningen blev omfattande, framför allt gällde det inventeringen utanför Sverige. Inhämtandet pågick tills materialet var brett, innehöll nytänkande och väckte diskussioner och idéer om förändringar. Vid återkommande handledningsmöten med chefer för barn- och ungdomsenheten vid Hägersten-Liljeholmens stadsdelsförvaltning diskuterades inventeringens resultat kontinuerligt utifrån projektets syfte (för en fullständig presentation av materialet hänvisas till projektledaren). Inventeringen innehöll (Gabrielsson & Andersson 2011:14f):

- Modeller för vårdnad-, boende- och umgängesutredningar
- Samarbeten mellan barnavårdsutredning och vårdnadsutredning
- Arbetssätt inom ramen för samarbetsamtal och medling som på olika sätt involverade föräldrar, barn och nätverk
- Medlare enligt FB 6:18 a
- Kurser, stöd- eller behandlingsgrupper för barn, åldersindelade, för olika etniska grupper
- Kurser, stöd- eller behandlingsgrupper för föräldrar, med mammor eller pappor, mammor och pappor, eller bägge föräldrar i samma grupp
- Kurser, stöd- eller behandlingsgrupper för familjer, med mammor eller pappor, mammor och pappor, eller bägge föräldrar i samma grupp, med eller utan skyddsåtgärder
- Samtal med barn - metoder och hjälpmedel
- Familjeterapeutiska insatser
- Individuella stödinsatser för barn eller föräldrar
- Kristerapi
- Individuella terapeutiska insatser för barn eller föräldrar med kognitiv, systemisk eller psykodynamisk bas
- Riktade arbetssätt då det förekommit våld, missbruk eller vid psykiatrisk diagnos
- Program när ett barn är alienerat från en förälder, med variationer på vilka som innefattas av programmet
- Modeller för samverkan/samverkansprogram som kunde innefatta - domare, advokater, terapeuter, frivilligorganisationer, socialhögskolor, BUP, vuxenpsykiatri och tingsrätt
- Kontaktperson, kvalificerad kontaktperson och kontaktperson vid umgänge
- En plats för umgänge och stöd/behandlingsuppdrag kopplat till detta
- Stödföreningar - mor- och farföräldrar, förskjutna pappor eller mammor
- Strukturer för mentorskap - äldre barn med egna erfarenheter från vårdnadsstrider stöttar yngre barn
- Strukturer för föräldrar och barn att få information
- Internet - terapeutiskt stöd/grupp, chatt, kalender för organisering av samarbete

En sortering av det svenska materialet gjordes utifrån var i handläggningen arbetssättet kom in, om det innefattade samverkan och vilka i familjen arbetssättet involverade. Därefter gjordes en överskådlig presentation utifrån de enskilda metodernas syften. Rubrikerna var:

- Att stärka ett verksamt samarbete mellan föräldrar
- Stöd/ behandling barn
- Stöd/ behandling föräldrar och barn
- Modeller för vårdnadsutredning

Stiftelsen Allmänna Barnhuset driver en försöksverksamhet i fem pilotkommuner under åren 2014–2017. Projektet riktar sig till barn och deras separerade föräldrar som önskar stöd och insatser i samband med separation eller konflikter med den andra föräldern. Syftet är att pröva om ett samordnat tvärprofessionellt stöd kan bidra till att konflikter mellan föräldrar minskar och att därmed minimera de skadeverkningarna konflikterna kan få för barnet och föräldrarna. Fokus ligger på att så långt som möjligt komma in tidigt, innan konflikten eskalerat.

Målet i försöksverksamheten är att utveckla bättre anpassade arbetsmodeller som involverar både föräldrar och barn i processen i syfte att uppnå en trygg relation mellan barn och föräldrar. Helsingborg, Malmö, Nacka, Norrköping och Västerås deltar i projektet. Utifrån lokala förutsättningar och behov prövar de fem kommunerna att ett Samverkansteam erbjuder familjer stöd och vägledning.

Det här är projektets kunskapsstöd. Det togs fram som underlag till de fem kommunerna men det kan också vara till hjälp för alla er som arbetar med familjer i separation. Redan under projektets gång upptäckte vi att vi hade mycket vi ville berätta om, därför sprider vi kunskapsstödet medan projekt Samverkansteam fortfarande är igång.

Då vi startade projektet frågade vi barn i kommunerna med egna erfarenheter av separerade föräldrar om vad som varit hjälpsamt för dem och vilka råd de hade att ge. I kunskapsstödet hittar du vad de berättat.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset är en statlig stiftelse med uppdrag att stödja metod- och kunskapsutveckling i arbetet med barn i utsatta livssituationer. Barnhuset ger anslag till socialt inriktad barn- och ungdomsforskning, driver egna utvecklingsprojekt, anordnar konferenser och seminarier för att sprida kunskap samt ger ut böcker i aktuella frågor.

Stiftelsen
Allmänna Barnhuset